

# Salaiset pakkokeinot ja ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys näyttönä rikosasiassa

Jenna Kanerva

507547

Syventävät opinnot, Prosessioikeuden

eurooppalaistuminen OTMU2228

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

9.1.2019

JENNA KANERVA: Salaiset pakkokeinot ja ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys  
näyttönä rikosasiassa

OTM-tutkielma, 70 s.

Rikosprosessioikeus

Tammikuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkas-  
tettu Turnitin Originality Check – järjestelmällä.

---

Tutkielma käsittelee tiettyjen salaisten pakkokeinojen (telekuuntelu, televalvonta, tuki-  
asematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu) käytön yhteydessä syntynyttä ylimää-  
räistä tietoa ja sen hyödynnettävyyttä näyttönä esitutkinnan ja syyteharkinnan jälkeisessä  
oikeudenkäynnissä. Uudet esitutkintaa sääntelevät lait tulivat voimaan vuonna 2014, jol-  
loin pakkokeinolakiin lisättiin ylimääräisen tiedon määritelmää sekä sen käyttöä koskevat  
säännökset.

Aiemmin ylimääräinen tieto oli vapaasti hyödynnettävissä vapaan todistusteorian poh-  
jalta, samalla tapaa kuin mikä tahansa muu poliisin tietoon tullut tieto. Käyttöä rajoitti  
vain laissa säädetty säännös ylimääräisen tiedon hävittämisestä. Vapaaseen todisteluun  
perustuvasta vapaasta hyödynnettävyydestä on sittemmin siirrytty tilanteeseen, jossa yli-  
määräisen tiedon käyttäminen on lain perusteella sallittua vain, jos salaista pakkokeinoa  
olisi saatu käyttää sen pakkokeinon yhteydessä, millä tieto saatiin taikka kyse on sään-  
nöksessä mainitusta riittävän vakavasta rikoksesta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistelua koskeva uudistus tuli voimaan vuonna 2016,  
jolloin lakiin lisättiin uusi säännös todistelussa sovellettavasta hyödyntämiskiellosta. Sen  
kolmas momentti sisältää uudenlaisen yleissäännöksen todisteiden hyödyntämiskiellosta,  
joka on mahdollistanut myös lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisen, mikäli  
vain varmistetaan, ettei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Tämän tutkielman tarkoituksena on avata ylimääräisen tiedon hyödyntämisen rajanvetoa  
sekä selvittää laajensiko oikeudenkäymiskaaren uudistus jo ennestään tulkinnanvaraista  
ylimääräisen tiedon hyödyntämistä. Tutkimuksen lähteinä on käytetty ensisijaisesti voi-  
massa olevaa lainsäädäntöä lainvalmisteluasiakirjoineen ja sen tutkimusmetodina lähtö-  
kohtaisesti on lainopillinen tutkimus. Aihe huomioon ottaen tutkielman tärkeimpiä läh-  
teitä ovat olleet teokset: Pölönen – Tapanila: ”Todistelu oikeudenkäynnissä” (2015) ja  
Helminen ym.: ”Esitutkinta ja pakkokeinot” (2014).

Oikeuskirjallisuuden ja -käytännön valossa näyttää siltä, että pakkokeinolain säännös on  
tarkoitettu rajaamaan ylimääräisen tiedon hyödyntämisen sallittavuutta, vaikka tulkinnan-  
vara soveltamisalasta löytyy. Tutkielmassa annetaan perusteita säätää laissa nykyistä  
kattavammin ylimääräisen tiedon hyödyntämisestä ja sitä kautta selkiyttää säännöksi-  
soveltamisalaa.

Asiasanat:

rikosprosessi – esitutkinta – pakkokeinolaki – salaiset pakkokeinot – ylimääräinen tieto  
– todistelu – hyödyntämiskielto

# Sisällysluettelo

Sisällysluettelo .....	III
Lähteet.....	V
Kirjallisuus .....	V
Lainvalmisteluaineisto ja virallislähteet.....	VII
Internet -lähteet ja muut lähteet.....	VIII
Oikeustapaukset .....	IX
Lyhenteet.....	XI
1. Johdanto .....	1
1.1. Tutkimuksen viitekehys.....	1
1.2. Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus .....	2
1.3. Keskeisten termien määrittely .....	3
1.4. Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto .....	4
1.5. Tutkielman rakenne .....	6
2. Esitutinnan ja salaisten pakkokeinojen lähtökohdat .....	7
2.1. Esitutintasäätely .....	7
2.1.1. Esitutkintalakien uudistamisen tausta .....	7
2.1.2. Esitutkintalakien soveltamisala .....	9
2.2. Esitutinnan tarkoitus .....	9
2.3. Salaista tiedonhankintaa koskeva säätely .....	11
2.3.1. Salaisen tiedonhankinnan ja pakkokeinojen väliset erot ja yhtäläisyydet .....	11
2.3.2. Salaiset pakkokeinot.....	12
2.4. Salaisten pakkokeinojen laillisuusvalvonta .....	13
2.5. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman merkitys .....	15
2.5.1. Yksityiselämän suoja .....	15
2.5.2. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti .....	17
2.5.3. Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta .....	19
3. Salaiset pakkokeinot.....	21
3.1. Telekuuntelu .....	21
3.2. Televalvonta .....	24
3.3. Tukiasematietojen hankkiminen .....	26
3.4. Tekninen tarkkailu .....	28

3.4.1. Tekninen kuuntelu.....	28
3.4.2. Tekninen katselu .....	29
3.4.3. Tekninen seuranta .....	31
3.4.4. Tekninen laitetarkkailu.....	32
3.5. Salainen tiedonhankinta käytännössä .....	33
4. Vapaa todistusteoria ja sen rajoitukset .....	34
4.1. Vapaan todistusteorian lähtökohdat.....	34
4.2. Todistamiskiellot ja niiden suhde hyödyntämiskieltoihin .....	36
4.2.1. Todistamiskiellon määrittely.....	36
4.2.2. Todistamiskiellojen jaottelu ja suhde hyödyntämiskieltoihin .....	38
4.3. Hyödyntämiskiellot.....	40
4.3.1. Todisteen hyödyntämiskielto .....	40
4.3.2. Yleissäännöksen soveltaminen käytännössä .....	43
4.3.3. Harkintakriteerien huomiointi hyödyntämiskieltoratkaisussa.....	45
5. Pakkokeinolain mukainen ylimääräinen tieto .....	48
5.1. Ylimääräisen tiedon käsite.....	48
5.2. Ylimääräisen tiedon käytöstä päättäminen .....	51
5.3. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen .....	53
5.3.1. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen ennen .....	53
5.3.2. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen nyt .....	55
5.4. Ylimääräisen tiedon suhde hyödyntämiskiellon yleissäännökseen .....	57
5.5. Ylimääräisen tiedon käyttö ja hyödyntämiskiellot muissa Pohjoismaissa .....	58
5.6. Käytännön ongelmia .....	60
5.6.1. Ongelman taustoittamiseksi .....	60
5.6.2. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2016:17.....	61
5.6.3. Hovioikeusratkaisut.....	62
5.6.3. Tulkintaa ongelmakohdista .....	66
6. Yhteenveto .....	68

## Lähteet

### Kirjallisuus

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. Oikeuden perusteokset. BALTO print, Liettua 2017.

Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – Käsikirja lainkäyttäjille. Ws Bookwell Oy. Juva 2008.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Oikeuden perusteokset. WSOYpro Oy, 2011.

Hankilanoja, Arto: Poliisin salainen tiedonhankinta. Print Best, Viro 2014.

Helminen, Klaus – Lehtola Kari – Virolainen Pertti: Esitutkinta ja pakkokeinot. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2005.

Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen – Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. Liettua 2012.

Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen – Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. Print Best, Viro 2014.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. BALTO print, Vilna 2017.

Hormia, Lauri: Todistamiskielloista rikosprosessissa. Oikeudellinen tutkimus. Osa I. Vammala 1978.

Hormia, Lauri: Todistamiskielloista rikosprosessissa. Oikeudellinen tutkimus. Osa II. Vammala 1979.

Jokela, Antti: Rikosprosessi. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2008.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. BALTO print, Liettua 2018.

Jonkka, Jaakko: Poliisin johtamisjärjestelmä ja sisäisen laillisuusvalvonta. Sisäasiainministeriön julkaisuja 48/2004.

Lindberg, Gunnel: Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? Bulls Graphics AB 2012.

Metsäranta, Tuomas: Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. Painosalama Oy, Turku 2015.

Pölönen, Pasi: Salaiset pakkokeinot. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1997.

Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003. (Pölönen 2003a)

Pölönen, Pasi: Salaisten pakkokeinojen ongelmakohtia. Matkalla pohjoiseen – professori Jyrki Virolaisen juhlakirja 26.2.2003. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi 2003. (Pölönen 2003b)

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma Oy. Printon, Tallinna 2015.

Rantaeskola, Satu – Halme, Kimmo – Kortesalmi, Leo – Lönnroth, Kaarle – Parviainen, Johanna – Saukoniemi, Teemu – Springare, Sanna: Esitutkintalaki – Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulu. Juvenes Print, Tampere 2014.

Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu – oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2016.

Riekkinen, Juhana: ”Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa – teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa.” Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII, 2014 s. 123-200.

Siltala, Raimo – Oikeudellinen tulkintateoria. Jyväskylä 2004.

Skoghøy, Jens Edvin A.: Tvisteløsning: domstoler, søksmål, saksbehandling og bevis, Oslo 2010.

## Lainvalmisteluaineisto ja virallislähteet

*HE 137/1945 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17, 21 ja 24 luvun, korvauksesta todistajille valtionvaroista annetun lain, maakaaren 1 luvun, ulosottolain 3 luvun sekä rikoslain 17 luvun muuttamisesta.

*HE 309/1993 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

*HE 22/1994 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja –valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

*HE 52/2002 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

*HE 199/2010 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle jätelaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

*HE 222/2010 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

*HE 224/2010 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

*HE 14/2013 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

*HE 46/2014 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

*HE 198/2017 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta.

*HE 202/2017 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.

*HE 199/2017 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tiedustelutoiminnan valvonnasta ja laiksi valtion virkamieslain 7 §:n muuttamisesta.

*HE 30/2018 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun muuttamisesta.

*LaVM 19/2014 vp.* Hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

*PeVL 8/1994 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja –valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

*PeVM 4/2018 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta.

*Oikeusministeriön julkaisu 42/2012,* Selvityksiä ja ohjeita. Janne Kanerva: Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön täydentäminen.

*OMML 69/2012* Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Oikeusministeriö, Edita Prima Oy. Helsinki 2012.

*OMSO 65/2012* Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Oikeusministeriö, Helsinki 2012.

*Sisäministeriön julkaisuja 19/2013* Poliisiin kohdistuva sisäinen laillisuusvalvonta. Helsinki 2013.

## Internet -lähteet ja muut lähteet

Helsingin yliopiston Avoimen yliopisto Johdatus oikeustieteeseen – verkkomateriaali – Lainoppi ja oikeudenalat – 4.1 Oikeuden systematisointi lainopin tehtävänä. <https://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/lainoppi-ja-oikeudenalat/#4.1>.

(Luettu 30.10.2018)

Paavola, Janne – Heinilä, Mika: Poliisin laillisuusvalvontaa tehostettu. Haaste 3/2015. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32015/poliisinlaillisuusvalvontaatehostettu.html> (Luettu 20.10.2018)

Rantaeskola, Satu: Uusi poliisin toimintaa sääntelevä lainsäädäntö. Haaste 3/2015. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32015/uusipoliisintoimintaasaantelevalainsaadanto.html> (Luettu 14.7.2018)

Salaista tiedonhankintaa koskeva kertomus vuodelta 2017. Sisäministeriö Muistio 27.2.2018.

<https://intermin.fi/documents/1410869/3723676/Poliisin+tiedonhankintakei-not+2017/27e27b9e-175f-4028-8808-4e30d3e28874/Poliisin+tiedonhankintakei-not+2017.pdf> (Luettu 6.8.2018)

Sisäministeriö – Laillisuusvalvonta turvaa viranomaistoiminnan laatua.

<https://intermin.fi/ministerio/laillisuusvalvonta> (Luettu 20.10.2018)

Vuorenpää Mikko – Prosessioikeuden ikuisuuskytymyksiä tuoreimman oikeuskäytännön valossa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan täydennyskoulutus 24.10.2018 klo 16:30-20:00 Calonia, Auditorio, Caloniankuja 3, 20500 Turku.

## Oikeustapaukset

### **Korkein oikeus**

KKO 2007:58

KKO 2011:91

KKO 2012:45

KKO 2016:17

KKO 2017:65

### **Hovioikeus**

Itä-Suomen HO 31.1.2017 (I-SHO:2017:1)

VaaHO 28.3.2017 no 112 (VaaHO:2017:3)

Turun HO 29.8.2017 Päätös pääkäsittelystä ja käsittelyratkaisu

### **Euroopan ihmisoikeustuomioistuin**

Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta suuri jaosto 5.12.2011

Alony Kate v. Espanja 15.1.2012

Amann v. Sveitsi 16.2.2000

Bugur and Toma v. Romania 8.1.2013

Casuneanu v. Romania 16.4.2013

Dragojevic v. Kroatia 15.1.2015

Draksas v. Liettua 31.7.2012

Gäfgen v. Saksa 1.6.2010

Heglas v. Tšekki 1.3.2007  
Jallon v. Saksa suuri jaosto 11.7.2006  
Kennedy v. Yhdistynyt kuningaskunta 27.11.2008  
Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta 12.5.2000  
Mantovanelli v. Ranska 18.3.1997  
Matheron v. Ranska 29.3.2005  
Marttinen v. Suomi 21.4.2009  
P.G. ja J.H. v. Yhdistynyt kuningaskunta 25.9.2001  
Prade v. Saksa 3.3.2016  
Salduz v. Turkki 27.11.2008  
Shenk v. Sveitsi 12.7.1988

## Lyhenteet

art.	artikla
HE	hallituksen esitys
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus; Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18-9/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
EU	Euroopan unioni
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMSO	oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	perustuslaki (731/1999)
PoL	poliisilaki (872/2011)
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

# 1. Johdanto

## 1.1. Tutkimuksen viitekehys

Esitutkintaviranomaisen käyttäessä tiettyjä salaisia pakkokeinoja saatetaan joutua tilanteeseen, missä sinänsä laillisella tuomioistuimen myöntämällä salaisen pakkokeinon lupapäätöksellä, saadaan tietoa, jonka hyödyntäminen osoittautuu myöhemmässä rikosprosessin vaiheessa ongelmalliseksi. Tällaista niin sanottua ylimääräistä tietoa syntyy kaikenlaisessa poliisin toiminnassa ja sen hyödyntäminen on lähtökohtaisesti oltava vapaata. Suhtautuminen hyödyntämisen vapauteen tiukentuu käytettäessä henkilön yksityiselämää rajoittavia salaisia pakkokeinoja. Tällöin lainsäädännössä asetetaan rajoja hyödyntämisen vapaudelle, jotta yksityiselämän suoja ei mielivaltaisesti vaarantuisi.

Esitutkintaviranomaisen käyttämät salaiset pakkokeinot saivat nykyiset muotonsa vuonna 2014 voimaantulleiden esitutkintalakien uudistuksen yhteydessä. Salaisista pakkokeinoista säädetään nyt pakkokeinolain (PKL, 806/2011) 10 luvussa. Erilaisia salaisia pakkokeinoja on tällä hetkellä hieman laskentatavasta riippuen noin 14. joista tämän tutkielman keskiössä ovat telekuuntelu, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen sekä tekninen tarkkailu. Lupa minkä tahansa salaisen pakkokeinon käyttöön on aina tapauskohtainen ja sen käytön laajuus määräytyy pitkälti eri pykälien sanamuodoista.

Uudistuksen yhteydessä pakkokeinolain 10 lukuun lisättiin ensi kertaa säädös ylimääräisen tiedon määritelmästä sekä sen käytön hyödyntämisestä rikosprosessissa. Käytännön tutkintatyössä ei voida välttyä siltä, että esitutkinnan aikana paljastuu myös muuta tietoa, joka ei liity tutkittavana olevaan rikokseen. Tällainen tieto voi koskea esimerkiksi epäillyn keskustelukumppania, jota ei muuten olisi osattu epäillä rikoksesta taikka täysin ulkopuolista kolmatta henkilöä. Lisäksi, vaikka lupa olisi myönnetty tietyn rikoksen tutkimiseksi, niin poliisin tietoon voi tulla myös muita epäillyn tekemiä rikoksia, joihin ei salaisen pakkokeinon mahdollistamaa lupaa olisi voitu myöntää. Voidaanko tällaista tietoa käyttää hyödyksi esitutkinnan edetessä ja jos, niin miltä osin?

Rikosoikeudenkäynnissä näytön vastaanottamiseen sovelletaan ensisijaisesti vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaatetta, jossa todistelun on oltava sanamuotonsa mukaisesti vapaata, eikä sitä voida rajoittaa millään tavalla. Todistelua on tietyissä lainsäätäjän tarpeellisiksi katsomissa tilanteissa haluttu rajoittaa, joista yhtä osa-aluetta edustaa

hyödyntämiskieltosäännökset. Oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) todistelua koskevan 17 luvun uudistuksen yhteydessä (Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta, 732/2015) lakiin lisättiin, osaksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännöstäkin johdetun edellytyksen mukaisesti, kolmiosainen hyödyntämiskieltosäännös (25 §).

Hyödyntämiskieltosäännöksen kolmas momentti sisältää tuomioistuimen harkintaan perustuvan yleissäännöksen todisteen hyödyntämiskiellosta. Tutkielmassa selvitetään, laajensiko kyseinen säännös salaisten pakkokeinojen sivutuotteena syntyneen ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksiä. Millä tavoin puolestaan suhtaudutaan nimenomaiseen pakkokeinolain säännökseen ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksistä?

## 1.2. Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkielmassa keskitytään sekä pakkokeinolain mahdollistamiin salaisiin pakkokeinoihin, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun hyödyntämiskieltosäännöksiin. Erityisen mielenkiinnon kohteena on hyödyntämiskielloa koskeva yleissäännös, OK 17:25.3, jonka soveltamisala suhteessa salaisten pakkokeinojen seurauksena syntyneeseen ylimääräiseen tietoon on edelleen oikeuskäytännön valossa epäselvä.

Tämän pohjalta tutkielman tarkoituksena on vastata kahteen tutkimuskysymykseen oikeuskirjallisuuden, lainsäädännön ja valmisteluasiakirjojen sekä oikeuskäytännön avulla. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on: ”Laajensiko oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momentti edellytyksiä ylimääräisen tiedon hyödyntämiselle näyttönä rikosasiassa?”. Puolestaan toissijaisena tutkimuskysymyksenä esitetään: ”Onko lainsäädännössä tulkinnanvaraa ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydelle vai pitäisikö asiasta säätää nykyistä oikeustilaa tarkemmin?”.

Tutkielma on pitkälti rikosprosessuaalinen, vain pääluvussa neljä on kyse puhtaasta todistelua koskevasta prosessioikeudesta. Ensimmäisessä pääluvussa tuodaan esille aiheen kannalta keskeisiä asioita ja pyritään tarkastelemaan myös todistelun sallittavuuden harkinnassa huomioon otettavaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa yleisesti. Aiheen ymmärtämisen kannalta avataan seuraavaksi salaisia pakkokeinoja tarpeellisilta osin. Pakkokeinolain mukaista ylimääräistä tietoa voi syntyä vain tiettyjen keinojen yhteydessä, joten tutkielmassa ei ole nähty tarpeellisena tarkastella muita salaisia pakkokeinoja kuin vain yleisen listauksen tasolla.

Tarkoituksena ei ole ollut avata päälukujen kaksi ja kolme aiheita yleispiirteistä esittelyä enempää, vaan tavoitteena on ollut luoda lukijalle yleiskuva aiheesta ennen todistelua ja ylimääräistä tietoa koskevia käsittelykappaleita. Tutkielma rajoittuu esitutkintaviranomaisista nimenomaisesti poliisin käyttämiin salaisiin pakkokeinoihin, joiden käytön yhteydessä voi pakkokeinoin mukaisesti syntyä ylimääräistä tietoa. Muiden esitutkintaviranomaisten toimivaltaa ei tutkielmassa käsitellä.

### 1.3. Keskeisten termien määrittely

Ennen syvempää aiheeseen perehtymistä seuraavaksi määritellään lyhyesti aiheen kannalta keskeisimmät termit. On huomattava, että termien määrittely on toteutettu tässä tutkielman aihe huomioon ottaen, joten määritelmien ei ole tarkoitus olla autenttisia. Termien määrittelyssä edetään yleisestä erityiseen, joten luontevinta on aloittaa määrittely aiheen rajauksen kannalta keskeisestä asiasta eli rikosprosessista. Seuraavaksi pyritään mahdollisimman ytimekkäästi määrittelemään rikosprosessiin kiinteästi liittyvä esitutkinta, josta on johdonmukaista siirtyä tässä tutkielmassa omaksuttuun salaisen pakkokeinon määritelmään. Terminologisen sekaannuksen välttämiseksi poliisin suorittama salainen tiedonhankinta erotetaan salaisesta pakkokeinosta. Lopulta määrittelyissä siirrytään salaisten pakkokeinojen sivutuotteena syntyvään ylimääräisen tiedon määritelmään.

*Rikosprosessi* eli oikeudenkäynti rikosasioissa on lailla säännelty menettely, jossa väitteenä on, että on tapahtunut rikos ja rikoksesta epäilylle vaaditaan näin ollen rangaistusta. Rikosprosessiin laajassa mielessä voidaan katsoa lukeutuvan myös oikeudenkäyntiä edeltävät alkuvaiheet eli poliisin suorittama rikoksen esitutkinta sekä syyttäjän esitutkintaa seuraava syyteharkinta.<sup>1</sup> Lisäksi rikosprosessiin voidaan katsoa lukeutuvan oikeudenkäynnin jälkeinen rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano.

Esitutinnan määritelmälle ei esitutkintalaista (ETL 2:1, 805/2011) huolimatta ole saatavilla laintasoista tukea. Erään oikeuskirjallisuudessa esitetyn määritelmän mukaisesti *esitutkinnalla* voidaan tarkoittaa selvityksen hankkimista rikokseksi epäilystä teosta mahdollisen syyteharkinnan suorittamista ja rikosoikeudenkäynnin valmistelua varten. Esitutinnan aikana näin ollen hankitaan ja järjestetään seuraavissa rikosprosessin vaiheissa tarvittava todistusaineisto. Laajemmin määriteltynä esitutkinta voidaan ymmärtää osana

---

<sup>1</sup> Frände ym. 2017, s. 64.

esitutkintalaeilla säänneltyä rikosprosessia, jonka tarkoituksena on rangaistusvastuun toteuttaminen yksittäistapauksessa. Esitutinnan merkitys onkin tässä ymmärrettävä laajasti, eikä sen päämääränä ole yksinomaan osoittaa epäiltyä syylliseksi johonkin rikokseen.<sup>2</sup>

*Esitutkintaviranomaisella* tarkoitetaan esitutkintalain mukaista viranomaista, joka ensisijaisesti on poliisi. Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset. Näiden viranomaisten esitutkintatoimivallasta säädetään erikseen asianomaisissa laeissa rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa (108/2018), rikostorjunnasta Tullissa (623/2015) sekä sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014). Tämän tutkielman keskiössä on ainoastaan poliisin suorittama esitutkinta, joten esitutkintaviranomaisella tässä tarkoitetaan aina poliisia.

*Salaisella pakkokeinolla* tarkoitetaan tässä aina pakkokeinolain 10 luvussa säädettyjä salaisia pakkokeinoja, jotta vältytään terminologian sekaantumiselta. Myös Helminen ym. ovat teoksessaan ”Esitutkinta ja pakkokeinot” erottaneet pakkokeinolain 10 luvun salaiset pakkokeinot ja poliisilain 5 luvun salaisen tiedonhankinnan toisistaan. Yleisesti tässä tutkielmassa puhutaan salaisesta tiedonhankinnasta, kun tarkoitetaan niin pakkokeinolaki-perusteista kuin poliisilain mukaista salaista tiedonhankintaa. Salaisille pakkokeinoille ominaista on, että niiden käyttäminen tapahtuu aina niiden kohteilta salassa ja niiden käyttämiseen on oltava asianmukaiset perusteet sekä tuomioistuimen myöntämä lupa.

*Ylimääräisellä tiedolla* tarkoitetaan tässä ainoastaan tiettyjen, jäljempänä tutkielmassa tarkemmin esiteltyjen, salaisten pakkokeinojen sivutuotteena syntynyttä tietoa. Ylimääräistä tietoa saattaa siis syntyä esimerkiksi poliisin sinänsä laillisesti suorittaman telekuuntelun seurauksena. Tällainen tieto voi koskea mitä tahansa tutkittavan rikoksen kannalta irrelevanttia seikkaa, vaikka tieto saattaa itsessään olla relevanttia, esimerkiksi täysin ulkopuolisen henkilön rikoksen havaitsemiseksi.

#### 1.4. Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tutkielman tutkimusmetodina on pitkälti lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Näin ollen tutkielmassa toteutetaan lainopin tarkoitusta eli selvitetään voimassa olevan oikeuden sisältöä sekä pyritään systematisoimaan lain säännöksiä parhaalla mahdollisella tavalla. Systematisoinnilla tässä tarkoitetaan normimateriaalin järjestämistä johdonmukaiseksi ja

---

<sup>2</sup> Helminen ym. 2014, s. 17–18.

mahdollisimman ristiriidattomaksi kokonaisuudeksi.<sup>3</sup> Tämän tutkielman tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva vallitsevasta oikeustilasta ja tuoda esille näkökulmia lainsäätäjän mahdollisesta tarkoituksesta. Toisin sanoen tutkielmassa pyritään antamaan vastauksia harkinnanvaraisille tulkintatilanteille sekä esittämään näkökantojen tueksi perusteita. Omalta osaltaan tämä tutkielma noudattaa toisaalta myös arvioivaa eli kriittistä lainoppia silloin, kun uutta lainsäädäntöä ja sen epäkohtia arvioidaan kriittisesti.<sup>4</sup>

Pääasiallisina lähteinä työssä on käytetty aiheesta kirjoitetun oikeuskirjallisuuden lisäksi niin esitutkintalakien kuin todistelua koskevan OK 17 luvun uudistamista koskevia lainvalmisteluasiakirjoja sekä aihetta sivuavia oikeustapauksia. Kyseinen oikeudenkäymiskaaren todistelun 17 luvun uudistus tuli voimaan alkuvuodesta 2016. Uudistuksen yhteydessä lakiin lisättiin täysin uusi hyödyntämiskieltoa koskeva säännös, OK 17 luvun 25 §, joka mahdollistaa hyödyntämiskiellot oikeudenkäynnissä tietyissä lainsallimissa rajoissa. Tästä johtuen tutkielmassa on hyödynnetty erityisesti kyseisen 17 luvun esitöitä ja pyritty löytämään liityntäkohtia pakkokeinolain salaisten pakkokeinojen hyödyntämisedellytyksiin.

Tätä tutkielmaa tehtäessä uusi OK 17 luku on ehtinyt olla voimassa liki kolme vuotta. Tänä aikana korkein oikeus ei ole antanut kuin yhden nimenomaisesti 25 §:ää koskevan ratkaisun. Tosin kyseisessä ratkaisussa (KKO 2017:65) oli kyse pykälän toisen momentin sisältämästä läheisen itsekriminointisuoja ja sen perusteella asetettavasta hyödyntämiskiellosta. Tältä osin on ollutkin tarkoituksenmukaisinta tässä käsitellä muutamaa kolmannen momentin yleissäännöstä sivuavaa hovioikeusratkaisua. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä on mainittu lähinnä alaviitteissä silloin, kun se on ollut käsiteltävän asian kannalta hyödyllistä. Tämän lisäksi tutkielmassa on vielä käsitelty ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytyksiä muissa pohjoismaissa.

Aikaisempaa tutkimusta ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydestä OK 17:25.3 nojalla ei ole tietävästi tehty. Tuomas Metsäranta on käsitellyt ylimääräistä tietoa väitöskirjassaan: ”Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja” (2015). Huomattavaa on, että kyseinen väitöskirja on tehty ennen oikeudenkäymiskaaren 17 lukua koskevaa uudistusta. Lisäksi Pölönen on eri yhteyksissä käsitellyt laajasti niin salaisia pakkokeinoja kuin todistelua yleisissä tuomioistuimissa. Pölösen kantaa ylimääräisen tiedon

---

<sup>3</sup> Verkkosivu: Johdatus oikeustieteeseen – Lainoppi ja oikeudenalat – 4.1 Oikeuden systematisointi lainopin tehtävänä.

<sup>4</sup> Ks. lisää kriittisestä lainopista Siltala 2004, s. 346–347.

hyödynnettävyydestä on siteerattu myöhemmin tässä tutkielmassa esille tulevissa tuomiosituinratkaisuisissa. Jokela on puolestaan kritisoinut hyödyntämisen rajoitusta uudemmassa tuotannossaan ”Rikosprosessi” (2018). Tämän tutkielman tarkoituksena on pyrkiä yhdistämään esitettyjä näkökantoja ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydestä.

## 1.5. Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu johdannosta, neljästä pääluvusta sekä yhteenvedosta. Tutkielman aiheen kannalta on tärkeää, että keskeiset termit tulee määriteltyä jo johdannossa ja näin saadaan heti lukijalle kokonaiskuva käsitellystä aiheesta. Tämän jälkeen pääluvussa kaksi siirrytään käsittelemään hyvin yleispiirteisellä tasolla aiheen kannalta keskeisiä yleisiä asioita. Ensin tuodaan esille esitutkintalakien sääntelyn historiaa ja lakien soveltamisalaa suhteessa salaisiin pakkokeinoihin. Seuraavaksi pohditaan esitutkinnan tarkoitusta, josta päästään tarkemmin johdannossa määriteltyyn salaisen tiedonhankinnan käsitteeseen. Lisäksi on aiheellista, vielä luvun lopuksi, käsitellä salaisten pakkokeinojen laillisuusvalvontaa sekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulman merkitystä salaisten pakkokeinojen kannalta.

Pääluvussa kolme keskitytään puolestaan ainoastaan niihin salaisiin pakkokeinoihin, joista voi syntyä niin sanottua ylimääräistä tietoa. Luvussa avataan omina alalukuinaan pakkokeinolain mukaisten telekuuntelun, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen sekä teknisen tarkkailun edellytyksiä lain tasolla. Ilman yleistä tietämystä salaisista pakkokeinoista ei aiheen kannalta relevantti, ylimääräinen tieto, avaudu samalla tapaa lukijalle. Ylimääräiseen tietoon liittyvien salaisten pakkokeinojen esittelyn jälkeen päästään prosessuaaliseen päälukuun neljä, joka koskee vapaata todistusteoriaa.

Pääluvussa neljä siirrytään siis hetkeksi pois salaisten pakkokeinojen aihepiiristä ja käsitellään seuraavan pääluvun viisi aiheen kannalta merkityksellistä vapaata todistusteoriaa sekä sen rajoituksia. Aihepiiri on ajankohtainen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistelu koskevan uudistuksen johdosta. Ylimääräisen tiedon käyttämiseen liittyvän hyödyntämiskiellon ymmärtämiseksi on syytä avata ensin siihen läheisesti liittyviä todistamiskieltoja, joita pyritään käsittelemään yleisellä tasolla asian ymmärtämiseksi. Seuraavaksi avataan OK 17:25 pykälän sisältämää hyödyntämiskiellotäätöä. Erityisen tarkasti paneudutaan lainsäädännöllisesti uuteen yleissääntöön lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisestä (OK 17:25.3).

Viimein pääluvussa viisi päästään tarkastelemaan ylimääräistä tietoa ja sen hyödynnettävyyttä näyttönä rikosasian oikeudenkäynnissä. Aluksi pyritään tarkentamaan johdannossa avattua käsitettä ylimääräinen tieto sekä avaamaan sen sallittua käyttämistä aieman ja nykyainsäädännön valossa. Tämän jälkeen pohditaan ylimääräisen tiedon suhdetta hyödyntämiskieltoa koskevaan yleissääntöön. Lukuun on sisällytetty oikeusvertailun tekemiseksi myös alaluku ylimääräisen tiedon käytöstä muissa pohjoismaissa. Viimeisessä alaluvussa ”Käytännön ongelmia” päästään aiheen konkretisoimisen kannalta merkityksellisiin oikeustapauksiin. Lopulta yhteenvedossa tuodaan esille tutkielman johdtopäätöksiä ja käsitellään vastaukset johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

## 2. Esitutinnan ja salaisten pakkokeinojen lähtökohdat

### 2.1. Esitutintasäätely

#### 2.1.1. Esitutkintalakien uudistamisen tausta

Entiset esitutkintalait eli esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilaki ehtivät olla voimassa liki 25 vuotta ennen päivitystä tällä hetkellä voimassa oleviin lakeihin. Aiemmat esitutkintaa (449/1987) ja pakkokeinoja (450/1987) säätelevät lait olivat vuodelta 1989. Esitutkintaa suorittavan poliisin toimintaa säännellyt aikaisempi poliisilaki (493/1995) oli puolestaan vuodelta 1995.

Ennen lakien kokonaisuudistusta, vanhoihin lakeihin ehdittiin tehdä lukuisia käytännön tarpeisiin ja muuhun lainsäädännön muuttumiseen perustuvia muutoksia ja lisäyksiä.<sup>5</sup> Säätelyyn liittyi jatkuvasti muutostarpeita ja uudelle lainsäädännölle oli myös ylimpien laillisuusvalvojen mielestä suuri tarve. Kyse ei ollut pelkästä vanhan lainsäädännön hajanaisuudesta, vaan myös turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksiin ja käyttämisen edellytyksiin, kansalaisten oikeusturvaan sekä yksittäisen lainsäädännön tarkistamistarpeisiin liittyvistä näkökannoista.<sup>6</sup>

Lakien säätämistä edelsi laaja oikeuspoliittisen keskustelu nimenomaan lakien ajantasaisuudesta.<sup>7</sup> Oikeus- ja sisäasiainministeriö asetti keväällä 2007 toimikunnan valmistelemaan ehdotuksen esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksesta.

---

<sup>5</sup> Rantaeskola 2014, s. 23.

<sup>6</sup> HE 222/2010 vp, s. 13.

<sup>7</sup> Niemi ym. 2017, s. 869.

Esitutkinta- ja pakkokeinoitoimikunta luovutti mietintönsä toukokuussa 2009. Kyseinen mietintö (oikeusministeriön komiteamietintö 2009:2) ehti olla laajalla lausuntokierroksella, jonka jälkeen lausunnoista laadittiin tiivistelmä sisäasiainministeriön julkaisuna 34/2009.

Lopputuloksena uudistuksen jatkokäsittelystä syntyi kaksi hallituksen esitystä (HE 222/2010 vp ja HE 224/2010 vp), jotka annettiin eduskunnalle kesällä 2011. Lakien käsittelyssä havaittiin tarve muutoksiin kuitenkin jo ennen niiden voimaantuloa, minkä seurauksena vuonna 2013 annettiin vielä muutosesitys käsittelyssä olevien lakien muuttamisesta. Tärkeimmät muutokset tämän työn kannalta liittyivät salaisia pakkokeinoja koskevaan pakkokeinolain 10 lukuun ja salaista tiedonhankintaa koskevaan poliisilain 5 lukuun, joissa samoja keinoja säänneltiin paikoitellen perusteettomasti eri tavalla.

Pakkokeinolaisissa säädetyt salaiset pakkokeinot ja poliisilain vastaavat säännökset salaisista tiedonhankintakeinoista liittyvät kiinteästi toisiinsa, joten esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistusta tehtiin yhdessä poliisilainsäädännön uudistamisen kanssa. Laajan uudistuksen keskeisenä tavoitteena oli, etenkin muutosesityksessä, juuri salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen sääntelyn yhdenmukaistaminen.

Muutostarpeiden vuoksi samanaikaisesti kokonaisuudistusta koskevien hallituksen esitysten kanssa annettiin uusi hallituksen esitys laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta (HE 14/2013 vp). Uudessa esityksessä aiempaa esitystä korjattiin edeltäjänsä tarkemmaksi ja täsmennettiin yksittäisten pykälien sisältöä, jotta ne vastaisivat toisiaan.<sup>8</sup> Viimein 1.1.2014 esitysten pohjalta tulivat voimaan uusi esitutkintalaki (805/2011), pakkokeinolaki (806/2011) ja poliisilaki (PoL, 872/2011). Uudistetut lait olivat edeltäjiinsä verrattuina huomattavasti pidempiä ja yksityiskohtaisempia.

Uudistettu lainsäädäntö on tätä kirjoittaessa ollut voimassa neljä vuotta. Tuona aikana on yksistään pakkokeinolakia on ehditty muuttamaan jo lukuisia kertoja. Muutosherkkyys on ollut seurausta lainsäädännön tarpeesta mukautua jatkuvasti uusiin tarpeisiin teknisen kehittymisen myötä. Lisäksi on arveltu, että edelleen lakeihin tulee todennäköisesti kohdistumaan lisää uusia muutostarpeita.<sup>9</sup> Lakien lisäksi valtionneuvoston asetuksessa esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014) on tarkennettu salaisen tiedonhankinnan käyttöedellytyksiä poliisiin ja Rajavartiolaitoksen toiminnassa.

---

<sup>8</sup> HE 14/2013 vp, s. 5

<sup>9</sup> Helminen ym. 2014, s. 1104.

Poliisin salaisen tiedonhankinnan järjestämisestä, käytöstä ja valvonnasta on annettu myös salassa pidettävä Poliisihallituksen määräys (2012/2013/5546).

### 2.1.2. Esitutkintalakien soveltamisala

Esitutkinta- ja pakkokeinolait sääntelevät rikosten tutkintaa, siinä missä poliisilaki on puolestaan poliisin toimintaa koskeva yleislaki. Esitutkintalakia voidaan puolestaan pitää rikoksen esitutkintaa koskevana yleislakina. Esitutkintalaki pitää sisällään määräyksiä muun muassa esitutkinnassa selvitettävistä asioista, esitutkintaan osallistuvista henkilöistä ja sen yleisestä kulusta sekä esitutkintaperiaatteista.

Pakkokeinolaissa keskitytään rikoksen selvittämiseen käytettäviin pakkokeinoihin. Pakkokeinolakia on mahdollista myös soveltaa muihin tarkoituksiin kuten esimerkiksi rikosprosessin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseen, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseen ja vahingonkorvauksen maksamisen turvaamiseen.<sup>10</sup> Tutkimuksen sisällön kannalta tärkein osa pakkokeinolaista on kuitenkin salaisten pakkokeinojen määrittämistä ja käyttöä koskeva sääntely.

Poliisilaki tulee itsenäisesti sovellettavaksi rikosten tutkinnassa kysymyksissä, joissa esitutkintalaki tai pakkokeinolaki ei anna vastauksia. Lakia sovelletaan lisäksi poliisin muussa toiminnassa, kuten poliisitutkinnoissa, joissa ei epäillä rikosta. Rajavartioston, tullin ja sotilasviranomaisten suorittamaa rikosten tutkintaa säädellään erikseen kyseisiä viranomaisia koskevissa laeissa. Toissijaisesti näidenkin viranomaisten suorittamissa tutkinnoissa noudatetaan esitutkinta- ja pakkokeinolakia.<sup>11</sup>

## 2.2. Esitutkinnan tarkoitus

Tämän työn kannalta rikosprosessin vaiheista keskiössä on oikeudenkäynnin ohella rikosprosessin ensimmäinen vaihe eli esitutkinta. Sen ensisijaisena tarkoituksena voidaan pitää riittävän selvityksen hankkimista syyteharkintaa ja rikosoikeudenkäyntiä varten.<sup>12</sup> Edelleen esitutkinnan tavoitteena voidaan pitää lisäksi sen selvittämistä, onko tapahtunut rikos ja kuka tai ketkä ovat siihen syyllisiä.<sup>13</sup> ETL 1 luvun 1 §:n mukaan ”Esitutkinta rikoksen johdosta toimitetaan esitutkintalain mukaisesti, jollei muussa laissa ole toisin

---

<sup>10</sup> HE 14/2013 vp, s. 5.

<sup>11</sup> Niemi ym. 2017, s. 870.

<sup>12</sup> Helminen ym. 2014, s. 18.

<sup>13</sup> Niemi ym. 2017, s. 869.

säädetty. Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisen tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.”

ETL 1 luvun 2 §:ssä säädetään puolestaan siitä, mitä esitutkinnassa selvitetään. Samalla säädöksessä tavallaan määritetään se, mitä esitutkinta on. Yhdessä 1 §:n soveltamisalan kanssa pykälät täydentävät toisiaan ja tuovat esiin myös esitutkinnan tarkoituksen. Kyseisen esitutkintaa sääntelevän 1 luvun 2 § mukaan:

”Esitutkinnassa selvitetään:

- 1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;
- 2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja
- 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko myös rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.”

Esitutkinnan lopputuloksena voi olla myös se, ettei selvitetty teko toteutakaan lainkaan rikoksen tunnusmerkistöä tai, ettei epäilty henkilö ole syyllistynyt ollenkaan rangaistavaan tekoon.<sup>14</sup> Erityisesti tällaisissa tilanteissa korostuu esitutkinnan tarkoitus turvata nimienomaisesti rikoksesta epäillyn oikeuksia ja oikeusturvaa. Rikosten tutkinnassa joudutaan väkisinkin puuttumaan ihmisille kuuluvaan oikeuspiiriin, joskus varsin voimakkailakin pakkokeinoilla. Tästä johtuen esitutkintaa koskevan lainsäädännön tulee olla selkeää ja rajoitukset oikeuksiin puuttumiseen lainmukaiset. Edelleen ihmisten oikeuspiirin kohdistuvien toimenpiteiden tulee olla oikeassa suhteessa epäiltyyn rikokseen ja epäilyn vahvuuteen.<sup>15</sup>

---

<sup>14</sup> Helminen ym. 2014, s. 16.

<sup>15</sup> Niemi ym. 2017, s. 869.

## 2.3. Salaista tiedonhankintaa koskeva sääntely

### 2.3.1. Salaisen tiedonhankinnan ja pakkokeinojen väliset erot ja yhtäläisyydet

Salainen tiedonhankinta voidaan laajasti määritellä kenen tahansa esitutkintaviranomaisen suorittamaksi tiedonhankinnaksi, josta kohdehenkilö on kokonaan tietämätön.<sup>16</sup> Salaisesta tiedonhankinnasta puhuttaessa saatetaan tarkoittaa yleistä ”katto” käsitettä, joka käsittää niin rikoksen estämiseen kuin rikoksen selvittämiseen tarkoitetun salaisen tiedonhankinnan. Käsiteparin, salainen tiedonhankintakeino ja salainen pakkokeino, käyttäminen ei tutkielman johdannossa tehdyn huomion mukaan ole oikeuskirjallisuudessa vakiintunutta, eikä käsitteiden sisällölle ole saatavilla laintasoista vahvistusta. Tämä ilmenee myös siinä, että lakien termistöt eroavat toisistaan.<sup>17</sup> Näin ollen tässä tutkielmassa toistetaan Helminen ym.<sup>18</sup> omaksuma erottelu salaisen pakkokeinon ja salaisen tiedonhankintakeinon välillä.

Pakkokeinolain 10 luvussa säädetään kattavasti salaisten pakkokeinojen käyttämisestä rikoksen selvittämiseen esitutkinnassa. On huomattava, että pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja on tarkoitettu käyttää ainoastaan viimesijaisimpana keinona suhteessa muihin lain säättämiin pakkokeinoihin. Pakkokeinon oikeutuksen kokonaisarvioinnissa punnitaan erityisesti se, onko kansallisella tasolla olemassa riittävän tehokkaita suoja-keinoja väärinkäyttöä vastaan.<sup>19</sup> Vastaavasti kuin PKL:n salaisten pakkokeinojen osalta säädetään poliisilain 5 luvussa salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä rikoksen estämisessä, paljastamisessa sekä vaaran torjumisessa<sup>20</sup>. Samantapaiset säädökset

---

<sup>16</sup> Hankilanoja 2014, s. 4–5.

<sup>17</sup> Ks. Hankilanoja 2014, s. 4–5. Pakkokeinolaissa käytetään termiä *salaiset pakkokeinot*, jotka ovat jo tapahtuneen rikoksen selvittämiseksi käytettäviä salaisia tiedonhankinnan toimivaltuuksia. Poliisilaissa puolestaan käytetään termiä *salaiset tiedonhankintakeinot*, joita käytetään rikosten paljastamiseksi ja estämiseksi. Hankilanoja itse on omaksunut laajan tulkinnan termille ”salainen tiedonhankinta” ja tarkoittaa sillä yläkäsitettä kaikista niistä salaisista tiedonhankinnan toimivaltuuksista, joista on säädetty poliisi- ja pakkokeinolaissa ja joista kohdehenkilö ei saa tietoa niiden käytön aikana.

<sup>18</sup> Ks. lisää Helminen ym. 2014, s.17.

<sup>19</sup> Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 840.

<sup>20</sup> PolL 5:1.1:ssä säädetään poliisilain salaisten tiedonhankintakeinojen soveltamisalasta. Sen mukaan poliisilain 5 luvussa säädetään ”telekuuntelun, tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, suunnitelmallisen tarkkailun, peiteltyä tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisen, peitetöiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan ja valvotun läpilaskun käyttämisestä rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaraan torjumiseen. Näitä tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää salassa niiden kohteilta”. Käytön edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi taikka vaaran torjumiseksi tarvittavia tietoja (5:2).

poliisilain kanssa ovat lisäksi laissa rikostorjunnasta Tullissa (635/2015) ja laissa rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa (108/2018).

Niin pakkokeinolaissa (PKL 1:10) kuin poliisilaissa (PolL 5:1) todetaan, että salaisia pakkokeinoja on mahdollista käyttää niiden kohteilta salassa. Salaisia keinoja käytettäessä joudutaan helpostikin tekemisiin arkaluontoisen yksityiselämää koskevan tiedon kanssa. Tämän vuoksi aineisto on usein pidettävä myös yleisöltä salassa<sup>21</sup>. Salaiset pakkokeinot eroavat muista pakkokeinoista siinä mielessä, että keinoista puuttuu ns. ”pakkoelementti”, mutta niillä saadaan joka tapauksessa tietoja riippumatta kohteen tahdosta. Rikoksesta epäiltyä ei voida pakottaa puhumaan itseään vastaan tai käyttäytymään itseään syyllistävällä tavalla tai muuten edesauttamaan syyllisyytensä selvittämistä. Näin ollen salaisten pakkokeinojen käytöllä ei rikota niin sanottua itsekriminointisuoja<sup>22</sup>.

### 2.3.2. Salaiset pakkokeinot

Yleisenä edellytyksenä pakkokeinolain mukaisille salaisille pakkokeinoille on, että niiden käytöllä voidaan olettaa saavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja (PKL 10:2.1). Lupa salaisen pakkokeinon käyttöön on mahdollista myöntää vain määrätyksi ajaksi ja keinon käyttö on lopetettava jo ennen määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytykset eivät enää ole käsillä (PKL 10:2.3). Salaiset pakkokeinot luetellaan tyhjentävästi PKL 10:1.1:ssa. Ne on mahdollista ryhmitellä seuraavasti:

#### 1. Telepakkokeinot:

- Telekuuntelu,
- Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta,
- Televalvonta,
- Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella,
- Sijaintitietojen hankkiminen epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi ja
- Tukiasematietojen hankkiminen.

#### 2. Tarkkailutyypiset keinot:

- Suunnitelmallinen tarkkailu,
- Peitelty tiedonhankinta,
- Tekninen tarkkailu, joka sisältää
  - Teknisen kuuntelun,
  - Asuntokuuntelun,
  - Teknisen katselun ja
  - Teknisen seurannan.
- Teleosoitteen ja telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen.

#### 3. Erityiset salaiset pakkokeinot:

---

<sup>21</sup> Ks. esim. EIT:n ratkaisut: Draksas v. Liettua 31.7.2012, Casuneaunu v. Romania 16.4.2013 ja viranomaisen väärinkäytösten paljastamista koskeva ratkaisu Bucur and Toma v. Romania 8.1.2013.

<sup>22</sup> Helminen ym. 2014, s. 1106.

- Peitetoiminta,
- Valeosto,
- Tietolähteen ohjattu käyttö ja
- Valvottu läpilas-

Salaisten pakkokeinojen käytölle on niiden erityisten edellytysten lisäksi annettu yleisiä edellytyksiä. Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seuranta, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilas-

kua saadaan käyttää tilanteissa, joissa niiden käytöllä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käytöedellytyksenä on lisäksi se, että käyttö on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi (PKL 10:2.2).

Ilmaisu ”erittäin tärkeän merkitys” on pyritty avaamaan esitutkintaa koskevien lakien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä yksinkertaistetusti niin, että lupaa esimerkiksi telekuunteluun ei voida myöntää vain, jos rikos jäisi muuten selvittämättä. Toisaalta tarkoituksena on oltava muukin kuin asian selvittämisen helpottuminen. Myöskään jos näyttö saataisiin samalla vaivalla muilla keinoilla ei telekuuntelulle olisi perustetta.<sup>23</sup>

Osa laissa luetelluista salaisista pakkokeinoista on vanhoja osa puolestaan uusia. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin vain salaisiin pakkokeinoihin, joiden käytön yhteydessä voi syntyä ns. ylimääräistä tietoa. Kyseisiä keinoja ovat telekuuntelu, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu. Näiden osalta palataan tarkempaan tarkasteluun jäljempänä luvussa kolme.

## 2.4. Salaisten pakkokeinojen laillisuusvalvonta

Perustuslaissa vahvistetun niin kutsutun hallinnon lainalaisuuden periaatteen mukaisesti kaiken julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (PL 1:2.3). Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaisesti viranomaisten toimivaltuudet on säänneltävä täsmällisesti, eikä vain periaatetyyppisesti. Samaa linjaa on jatkettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta (EIS, SopS 18-9/1990) ja sitä koskevassa EIT:n ratkaisukäytännössä.<sup>24</sup> Jo pelkästään tämä mainittu perustuslain velvoite asettaa lainsäädännölle paineita säätää salaisista pakkokeinoista täsmällisesti

<sup>23</sup> HE 222/2010 vp, s. 121.

<sup>24</sup> Helminen ym. 2014, s. 1104.

sekä valvoa niiden asianmukaista käyttöä. Samalla omat haasteensa asettaa Suomea suo-  
raan velvoittava Euroopan unionin (EU) oikeus.

Käytännössä hallinnon lainalaisuuden periaatteen toteutuminen varmistetaan viranomais-  
toiminnan laillisuuteen kohdistuvalla valvonnalla.<sup>25</sup> Salaisten pakkokeinojen käytön val-  
vonnan osalta lainsäädäntöä on niin täsmennetty kuin laajennettu entiseen verrattuna.  
Sääntelyssä korostuu nimenomaisesti yksiköiden päälliköiden rooli valvonnan esias-  
teena.<sup>26</sup> Salaisen pakkokeinon käytön kohteeksi joutuneen mahdollisuudet kontrolloida  
julkisen vallan käyttöä ovat muita pakkokeinoja rajallisemmat. Tästä syystä tehokas, en-  
nakollinen, reaaliaikainen sekä jälkikäteinen laillisuusvalvonta on salaisten pakkokeino-  
jen osalta hyvin tärkeää.<sup>27</sup> Lisäksi ihmisoikeustuomioistuin on myös edellyttänyt yleisesti  
salaisen tiedonhankinnan riippumatonta jälkikäteisvalvontaa<sup>28</sup>.

Edellä esitetyistä syistä johtuen, salaisten pakkokeinojen osalta, on tärkeää niin periaat-  
teellisella kuin käytännön tasollakin huolehtia riittävästä valvonta- ja oikeusturvajärjeste-  
lyistä. Järjestelyiden kautta pyritään toteuttamaan viranomaisten vastuullisuutta ja siten  
myös välttämätöntä osaa oikeusvaltion periaatteiden noudattamisesta. Valvonta- ja oi-  
keusturvajärjestelyiden muodossa vaikutetaan myös siihen, että poliisit toimivat oikeus-  
järjestyksen sekä yksilön oikeuksien asettamien vaatimusten mukaisesti.<sup>29</sup>

Poliisin salaista tiedonhankintaan kohdistuvaa valvontaa on kotimaisessa oikeuskirjalli-  
suudessa tarkasteltu useasta eri näkökulmasta. Valvonta on muun muassa jaettu sisäiseen  
ja ulkoiseen valvontaan, joissa organisaation sisäiset valvontamekanismit on erotettu ul-  
koisista valvontakeinoista. Sisäiseen valvontaan on siten mahdollista lukea poliisiorgani-  
saatiossa sen sisällä tapahtuva yleinen työnjohdollinen toiminnan ohjaus sekä erityiset  
valvontajärjestelyt, kuten sisäiset tarkastukset, kantelujen vastaanottaminen ja tutkiminen  
ja seuranta, tilastointi sekä raportointi.<sup>30</sup> Sisäisen valvonnan pääasiallisena tehtävänä voi-  
daan katsoa olevan poliisin toiminnan laillisuuden toteutumisen valvonta<sup>31</sup>. Ulkoinen val-  
vonta puolestaan pitää sisällään poliisiorganisaatiossa ulkopuolisten elinten toimesta

---

<sup>25</sup> Verkkosivu: Oikeusministeriö – Laillisuusvalvonta turvaa viranomaistoiminnan laatua.

<sup>26</sup> Helminen ym. 2014, s. 1259–1260.

<sup>27</sup> Jonkka 2004, s. 45.

<sup>28</sup> Helminen ym. 2014, s. 1107–1108.

<sup>29</sup> Metsäranta 2015, s. 126.

<sup>30</sup> Jonkka 2004, s. 45–48.

<sup>31</sup> Paavola – Heinilä, Haaste 2015.

tapahtuvan valvonnan, joka toteutuu pitkälti eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin toimivallalla salaisten pakkokeinojen käytön valvonnassa.<sup>32</sup>

PKL 10 luvussa säänneltyjen salaisten pakkokeinojen käyttämisen laillisuusvalvonnasta on oma säännöksensä PKL 10:65. Tämän mukaan ”Salaisten pakkokeinojen käyttöä valvovat niitä käyttävien yksiköiden päälliköt sekä sisäministeriö suojelupoliisin osalta ja Poliisihallitus alaistensa yksiköiden osalta”. Rajavartiolaitoksen ja Tullin osalta laissa ensisijaista laillisuusvalvontaa toteuttaa puolestaan asianomaisen viranomaisen ylin johto. Tämän lisäksi sisäasiainministeriön on annettava vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomus salaisten pakkokeinojen ja niiden suojaamiseen käytöstä ja valvonnasta. Oikeusasiamiehelle annettavista kertomuksista säädetään tarkemmin poliisilaisissa ja rikostorjunnasta Tullissa annetussa laissa.

Laillisuusvalvontaa kohtaan on jo muutamia vuosia edellytetty täsmennystä lain tasolla, sillä edelleenkin termille ei löydy yhdenmukaista määritelmää laista.<sup>33</sup> Siviilitiedustelulainsäädäntö tulee mahdollisesti selkiyttämään nykyistä asiantilaa. Tiedustelutoiminnan valvontaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 199/2017 vp) on todettu, että poliisitoimintaa koskevat asiat ja ratkaisut ovat oikeusasiamiehen kansliassa ja oikeuskanslerin virastossa yksi suurimmista asiaryhmistä. Oikeusasiamiehen tekemässä valvonnassa korostuu salaisten pakkokeinojen ja salaisen tiedonhankinnan valvonta. Oikeusasiamies toteuttaa valvontaa pääasiassa tarkastuksilla ja muilla oma-aloitteisesti tehdyillä valvontakeinoilla. Kanteluita puolestaan tehdään poliisin salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä ainoastaan kymmenkunta vuodessa.<sup>34</sup>

## 2.5. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman merkitys

### 2.5.1. Yksityiselämän suoja

Salaisten pakkokeinojen käyttö tapahtuu aina niiden kohteilta salassa. Tällöin myös yksityiselämän suojalla on korostuneempi merkitys kuin muiden ei-salaisten pakkokeinojen käytössä, joissa pakkokeinon käytön kohteeksi joutuneen henkilön on mahdollista saada tietää pakkokeinon käytöstä. Yksityiselämän käsitteen lähtökohtana on katsottu olevan yksilön oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten

---

<sup>32</sup> Jonkka 2004, s. 45.

<sup>33</sup> Ks. lisää esim. Sisäministeriön julkaisuja 19/2013, s. 8. Julkaisussa todetaan laillisuusvalvonnan käsitteen olevan epätarkka ja tuodaan esille erilaisia valvonnan muotoja kansalaisvalvonnasta laillisuusvalvontaan.

<sup>34</sup> HE 199/2017 vp, s. 8.

tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen. Kotirauhan suojapiiriin ydinalue on henkilön asunto, mutta myös muunlainen asumus, kuten loma-asunto tai hotellihuone nauttii kotirauhan suojaa.<sup>35</sup>

Salaisten pakkokeinojen käytön kohteeksi joutuneen henkilön kotirauhaan joudutaan tilanteen niin vaatiessa puuttumaan. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kotirauhan piiriin puuttuminen on sallittavaa tärkeän yleisen edun sitä vaatiessa. Lisäksi toimivalta puuttumiseen voidaan antaa vain virkavastuiselle henkilölle, ja tarkastuksen toimittaminen kotirauhan suojaamassa kodissa, on mahdollista vain erityisestä syystä.<sup>36</sup> Salaisista pakkokeinoista tähän ryhmään kuuluvat telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu.

Perusoikeussäännösten tarkoituksena on taata ihmisarvon loukkaamattomuus sekä yksilön vapaus ja oikeudet samalla, kun perusoikeudet edistävät oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.<sup>37</sup> Yksi näistä, tämän työn kannalta relevanteista, perusoikeuksista on perustuslaissa säädetty yksityiselämän suoja (PL 10 §). Sen 1 momentin mukaisesti ”Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.” Edelleen pykälän toisessa momentissa todetaan, että ”Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton”. Kolmannessa momentissa säädetään lisäksi, että ”Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä”.

Huomionarvoista on, että eduskunnassa on käsittelyssä tätä tutkielmaa kirjoittaessa siviilitiedustelulainsäädännön (HE 202/2017 vp, siviilitiedustelulaki) valmistelu. Tähän liittyen eduskunta on hyväksynyt kiireellisenä 3.10.2018 perustuslain 10 §:n muutoksen. Siviilitiedustelun mahdollistamiseksi PL 10 §:ään lisätään uusi 4 momentti, johon kootaan luottamuksellisen viestin salaisuuden rajoittamista koskeva sääntely. Kolmannen momentin jälkimmäinen virke siirtyy sisällöltään tarkistettuna uuteen 4 momenttiin<sup>38</sup>. Lakimuutos on tullut voimaan 15.10.2018 (Laki Suomen Perustuslain 10 §:n muuttamisesta, 817/2018) ja 4 momentin sanamuoto on seuraava:

”Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan yksilön tai yhteiskunnan turvallisuuden taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten

---

<sup>35</sup> HE 309/1993 vp, s. 52–53.

<sup>36</sup> PeVL 8/1994 vp, s. 3.

<sup>37</sup> Helminen ym. 2005 s. 37.

<sup>38</sup> Aiempi PL 10 §:n 3 momentin jälkimmäinen virke kuului seuraavasti: ”Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana”.

tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka uhkaa kansallista turvallisuutta”.

Aiempi 3 momentin sanamuoto ”rikosten tutkinnassa” oli vielä hallituksen esityksessä tarkoitus muuttaa muodoksi ”rikosten torjunnassa”.<sup>39</sup> Sanamuoto ”rikosten tutkinnassa” säilyi ennallaan ehdotuksesta huolimatta. Perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan, että käsite olisi saattanut myöhemmässä tulkintakäytännössä johtaa luottamuksellisen viestin salaisuuden rajoitusmahdollisuuksien laajentumiseen, vaikka hallituksen esityksen perusteluissa tätä ei nimenomaisesti oltu tarkoitettu. Perustuslakivaliokunta piti ongelmallisena rikoksen torjunnan käsitettä suhteessa nykytulkintaan, jossa rajoituksilta edellytetään vähintään konkreettista ja yksilöityä rikosepäilyä. Rikosten torjuntaa ei katsottu voitavan kiinnittää samalla tavalla rajoituksen edellytyksiin kuin rikosten tutkintaa. Valiokunta katsoi epä johdonmukaiseksi muuttaa vain toista kolmannen momentin virkkeen sanamuotoa ja piti perusteltuna selvitystyön aloittamista perustuslain 10 §:n 3 momentin rajoituslausekkeiden muutostarpeesta.<sup>40</sup>

Yksityiselämän suojaa koskevaan säännökseen ei sisälly erityistä rajoituslauseketta. Yksityiselämään puuttumisen sallittavuus tulee siten arvioitavaksi perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa. Käytännössä erityistä huomiota on tällöin kiinnitetty lailla säätämisen vaatimukseen, rajoituksen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen, rajoitusperusteiden hyväksyttävyyden vaatimukseen ja suhteellisuusvaatimukseen. Yksityiselämän suojaan puuttumisessa huomioitavaksi rajoitusperusteiden hyväksyttävyyttä arvioidessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappale, joka sisältää tyhjentävän luettelon yksityiselämään puuttumiselle. Luettelossa mainitaan seuraavat rajoitusperiaatteet: kansallinen ja yleinen turvallisuus, maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estäminen, terveyden ja moraalien suojaaminen sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen.<sup>41</sup>

### 2.5.2. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa edellytetään perusvaatimuksena, että oikeudenkäynti on oikeudenmukainen. Vaatimukseen oikeudenmukaisuudesta voidaan viime kädessä palauttaa myös muut artiklan osatekijät sekä EIT:n oikeuskäytännössä

<sup>39</sup> HE 198/2017 vp, s. 34. Ks. lisää ehdotuksen mukaisista tiedustelutoimintaan liittyvistä muutoksista s. 34–39.

<sup>40</sup> PeVM 4/2018 vp.

<sup>41</sup> Viljanen ym. 2011, s. 395–396.

oikeudenkäynnille asetetut kriteerit. Toisin sanoen jokainen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä voidaan johtaa tästä niin sanotusta EIS 6 artiklan perusnormista ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta. Osa näistä oikeudenmukaisuuden takeista on lueteltu artiklassa, kun taas osa on johdettavissa suoraan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusvaatimuksesta, joka viime kädessä ilmenee ainoastaan EIT:n oikeuskäytännöstä. EIS 6 artiklan koko sisältö aukeaaakin vasta ihmisoikeustuomioistuimen käytännön tuntemuksella.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on kokonaisuus, joka muodostuu erilaisista tekijöistä. Ristiriitatilanteissa nämä osatekijät voivat olla keskenään erisuuntaisia ja saattaa syntyä kollisiotilanteita eri tekijöiden välille. Ratkaistaessa tällaisia ristiriitoja, on pyrittävä säilyttämään oikeudenkäynti oikeudenmukaisena, jokaisen oikeudenkäynnin osapuolten näkökulma huomioon ottaen. On huomattava, että EIT ei ratkaise ristiriitatilanteita priorisoimalla eri osatekijöitä, vaan optimoimalla niitä. Käytännössä eri osatekijät pyritään toteuttamaan niin pitkälle kuin mahdollista ilman, että tekijöistä joudutaan luopumaan. Optimoinnin ideana on tasapainottaa kavennettuja oikeuksia korostamalla puolestaan muita osatekijöitä. Näin menetellen kokonaisuuden voidaan katsoa pysyvän oikeudenmukaisena.

Sopimusloukkauksen toteaminen tai ihmisoikeussopimuksen vaatimukset täyttävä oikeudenkäynti edellyttääkin tuomioistuimelta kokonaisharkintaa. On huomattava, että arviointi oikeudenmukaisuudesta on aina tapauskohtaista ja se voi sisältää eri tilanteissa erilaisia prosessuaalisia oikeusturvan tekijöitä.<sup>42</sup> Oikeudenkäynti ja sen oikeudenmukaisuus käsittävät koko menettelyn mukaan lukien myös esitutkintamenettelyt ja lopputulokset. EIS:n artiklaa koskeva sääntely on omaksuttu perustuslain 21 §:ään. Muodollisesti ihmisoikeussopimuksen takaama oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on kuitenkin perustuslain takaamaa perusoikeutta ehdottomampi, sillä ihmisoikeussopimusta ei ole mahdollista rajoittaa perustuslaissa omaksutulla poikkeuslakimenettelyllä. Kuitenkin PL 21 §:n vastaavuus EIS 6 artiklaan estää lainsäätäjää tekemästä poikkeuslain rajoituksia oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen vaikuttavissa suhteissa.<sup>43</sup>

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu yhtenä osatekijänä näytön hyväksyttävyyys (admissibility of evidence) ja sen arviointi (assessment of evidence), mutta arvion tekeminen kuuluu lähtökohtaisesti kotimaisille tuomioistuimille.

---

<sup>42</sup> Ervo 2008, s. 11–12, 15.

<sup>43</sup> Pölönen 2003a, s. 58 ja 63.

Ihmisoikeustuomioistuimella on silti harkintavaltaa yleisen oikeudenmukaisuuden valvonnassa, ja sen on mahdollista todeta sopimusrikkomus jo pelkästään näyttöön liittyvän yleisen oikeudenmukaisuuden ongelman vuoksi. EIT on edelleen todennut, ettei 6 artikla sinällään sisällä normeja näytön sallittavuudesta. Näytön sallittavuuden harkinta ei siis toisin sanoen kuulu EIT:n toimivaltaan, vaan sen tehtävänä on arvioida kokonaisuutena oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.<sup>44</sup>

Laittomasti hankitun näytön osalta EIT on todennut, ettei hyödyntäminen loukkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta, kunhan sen käytöstä on olemassa riittävät prosessuaaliset takeet, eikä näytön luonne tai lähde tee koko menettelystä epäoikeudenmukaista. Pelkkä oikeusperustan puuttuminen tulee kyseeseen yleensä 8 artiklan kysymyksenä, ei 6 artiklan loukkauksena. Tapauksessa *Prade v. Saksa* (3.3.2016, kohdat 34-43) oli kysymys muun kuin tutkittavana olevan rikoksen yhteydessä syntyneestä ylimääräisestä tiedosta. EIT ei antanut merkitystä sille seikalle, että näyttö oli saatu vastoin kansallista lakia vaan katsoi, että hyödyntäminen oli sallittava. Täten myöskään EIS 6 artiklaa ei katsottu rikutun eli laittomasti hankitun näytön hyväksymisestä ei automaattisesti seuraa sopimusrikkomusta.<sup>45</sup>

### 2.5.3. Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta

Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta korostuu salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä, kun keinoilla puututaan perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin ja näiden ydinalueeseen. Keinoja käytettäessä erityisesti yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suoja (PL 10 §, EIS 8 art.) saattavat olla uhattuina. Salaisen pakkokeinon tarpeellisuutta arvioitaessa suoritetaan punninta perus- ja ihmisoikeuden loukkauksen sekä rikoksen ja vahingollisten tapahtumien selvittämisen välillä.<sup>46</sup>

Perusoikeusmyönteisellä laintulkinnalla tarkoitetaan yksinkertaistetusti niin sanotulle perusoikeusnormille laintulkintatilanteessa annettavaa merkitystä. Tilanteessa, jossa oikeuskäytäntö ei vielä ole täsmentänyt perus- ja ihmisoikeuden tulkintaa, voidaan perusoikeusmyönteinen laintulkinta ymmärtää siten, että perusoikeusnormia konkretisoidaan

---

<sup>44</sup> Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 394–397.

<sup>45</sup> Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 401. Ks. myös EIT:n tapaus *Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta* 12.5.2000 (kohdat 34–40), jossa kyse oli siitä, että syytetyn asuntoon oli asennettu kuuntelulaitteet ilman tukea kansallisesta lainsäädännöstä. EIT katsoi 8 artiklaa rikutun, mutta ei katsonut kokonaisharkinnassaan tapausta kuitenkaan 6 artiklan vastaiseksi, vaikka saatuja tallenteita oli käytetty näyttönä syytteen tueksi.

<sup>46</sup> Rantaeskola Haaste 2015.

tarkkarajaisemmaksi ratkaisunormiksi oikeudellisessa tulkintatilanteessa. Samalla kaikkia tapaukseen soveltuvia perusoikeusnormeja optimoidaan varmistamalla perusoikeuksien toteutuminen.<sup>47</sup>

Perusoikeuksista salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä esiin nousee erityisesti kysymykset juuri yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suojan sekä oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin punninnasta, suhteessa intressiin rikoksen selvittämisestä. Puhutaan punninnasta, jossa perus- ja ihmisoikeuksien suoja asetetaan rikostorjunnan tehokkuusvaatimuksia vastaan. Rikostorjunnan tehokkuus edellyttää merkittävässä määrin keinojen käytössä tarvittavien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamista, mikä puolestaan asettaa haasteita myös salaisista pakkokeinoista kirjoittamiselle. Poliisin tehokkaan toiminnan takaamiseksi on tärkeää, että tarkka tietämys salaisten pakkokeinojen käyttötavasta tai teknisistä ominaisuuksista ei ole kaikkien saatavilla, jotta rikostorjunta säilyy tehokkaana. Toisaalta rikoksen selvittämisellä toteutetaan myös rikoksen uhrin perus- ja ihmisoikeuksia.<sup>48</sup>

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut monissa tapauksissaan kantaa salaisten pakkokeinojen käytön oikeutukselle. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöllä on katsottu olevan tärkeä asema arvioitaessa lainsäädännön nykytilaa salaisen pakkokeinon käytön kohteeksi joutuneen henkilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Samanlainen tulkintakäytäntö koskee luonnollisesti myös kansallisten tuomioistuinten ratkaisuja. Erityisesti laillisuusperiaate korostuu ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Salaisten pakkokeinojen käyttämisedellytykset ja -tavat on määriteltävä laissa täsmällisesti silloin, kun keinoilla kajotaan perus- ja ihmisoikeuksiin.

Lisäksi salaisten pakkokeinojen käytölle on asetettu EIT:n käytännössä toissijaisuuden vaatimus. Toissijaisuus edellyttää, että käyttö on sallittua vain, jos muita vähemmän puuttuvia tutkintamenetelmiä ei ole käytettävissä rikoksen selvittämiseen ja estämiseen. Käyttö on hyväksyttävää vain siinä tapauksessa, että puuttuminen on välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan suojaamiseksi. Mikäli salaista tiedonhankintaa käytetään, on ihmisoikeustuomioistuin edellyttänyt riippumatonta jälkikäteisvalvontaa. Suomessa valvonta on toteutettu seuraavassa luvussa konkretisoidun laillisuusvalvonnan kautta.

---

<sup>47</sup> Pölönen 2003a, s. 73.

<sup>48</sup> Helminen ym. 2014, s. 1106.

Uusissa esitutkintalaeissa, ratkaisukäytännöstä johdetut vaatimukset, on pyritty ottamaan mahdollisimman perusteellisesti huomioon.<sup>49</sup>

### 3. Salaiset pakkokeinot

#### 3.1. Telekuuntelu

Pakkokeinolaissa telekuuntelusta on säädetty sen 10 luvun 3 §:ssä. Pykälän mukaan: ”Telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa<sup>50</sup> tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavan taikka siitä lähetetyn viestin kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä viestin sisällön ja siihen liittyvien pakkokeinolain 6 §:ssä määriteltyjen tunnistamistietojen selvittämiseksi. Telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäilyltä lähtöisin olevaan tai tälle tarkoitettuun viestiin”. Laitteen tai osoitteen tulee olla epäillyn hallussa eli hänen omistamansa tai hänen nimissään.<sup>51</sup>

Telekuuntelussa on kyse viestin sisällön selvittämisestä siten, että viesti kuunnellaan tai tallennetaan myöhempää kuuntelua tai lukemista varten. Kyseessä voi olla puhelin, matkapuhelin, sähköpostiosoite, faksi, modeemi, tietokone, muu teleosoite tai jokin muu vastaava laite. Samanaikaisesti telekuuntelun käytöllä tallennetaan viestin tunnistetiedot. Sääntelyn tavoitteena on olla mahdollisimman ”teknikkaneutraalia” teknologian nopean kehityksen vuoksi<sup>52</sup>. Telekuuntelu tulee siis kyseeseen riippumatta siitä millaista puhetta, kirjoitusta tai muuta koodia televerkossa lähetetään ja millainen tekninen ratkaisu viestin välittämiseksi valitaan.

---

<sup>49</sup> Helminen ym. 2014, s. 1106–1108. Ks. esimerkiksi laillisuusvaatimuksesta telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä tarkkailua koskenut ratkaisu Kennedy v. Yhdistynyt kuningaskunta 18.5.2010, jossa EIT katsoi, että EIS 8 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu laillisuusvaatimus sisälsi kolme edellytystä. Toimenpiteen peruste piti löytyä kotimaisesta laista, kohteena olevan henkilön tuli kyetä ennakoimaan laista hänelle johtuvat seuraukset. Laillisuusvaatimuksen lisäksi toimenpiteen tuli täyttää välttämättömyystesti: artikla salli kansalaisten salaisen tarkkailun vain sen ollessa ehdottoman välttämätöntä demokraattisten instituutioiden suojelun kannalta. EIT katsoi kuitenkin, että lain ennakoitavuus ei tarkoittanut sitä, että laissa tulisi luetella tyhjentävästi rikokset, jotka oikeuttivat tarkkailun.

<sup>50</sup> On huomattava, että viestintämarkkinalaki (393/2003) on kumottu tietoyhteiskunta- ja viestintälailla (917/2014), jonka nimikettä sittemmin muutettiin laiksi sähköisen viestinnän palveluista (12.1.2018/68, 917/2014). Ks. sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 1 luvun 3 §. Siviilitiedustelulainsäädännön tullessa voimaan myös pakkokeinolain pykälät ajantasaistuvat.

<sup>51</sup> Niemi ym. 2017, s. 920.

<sup>52</sup> HE 52/2002 vp, s. 23.

Laite voi siten olla myös epäilyllä käyttämä eli sellainen, jota hän oletettavasti käyttää, vaikka laite, osoite tai numero olisi yhteiskäytössä tai merkittynä toisen henkilön nimiin. Kyseeseen tuleva laite tai osoite (esim. puhelinnumero) on joka tapauksessa yksilöitävä lupahakemuksessa ja sen pohjalta annettavassa luvassa (PKL 10:5.3). Kyseessä on oltava epäilyllä viesti, joko hänen lähettämänsä, hänelle tarkoitettu taikka häneltä lähtöisin oleva (vaikka joku toinen henkilö toimisi välittäjänä). Epäilyllä henkilöllisyys ei kuitenkaan ole aina tiedossa, joten on mahdollista, että epäily kohdistuu tietyn puhelimen käyttäjään, vaikka ei tiedetä, kuka puhelinta tai esimerkiksi prepaid -liittymää käyttää.<sup>53</sup>

Telekuuntelu käsittää viestintämarkkinalain mukaisen yleisessä viestintäverkossa tai siihen liitettyssä viestintäverkossa välitettävänä olevien viestien kuuntelemisen. Viestintäverkon määritelmä löytyy laista sähköisen viestinnän palveluista (917/2014) 3 §:n 39 kohdasta. Määritelmän mukaan: viestintäverkolla tarkoitetaan: ”toisiinsa liitettyistä johtimista sekä laitteista muodostuvaa järjestelmää, joka on tarkoitettu viestien siirtoon tai jakeluun johtimella, radioaalloilla, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla”. Saman pykälän 43 kohta sisältää myös yleisen viestintäverkon määritelmän, jolla tarkoitetaan puolestaan: ”viestintäverkkoa, jota käytetään viestintäpalvelujen tarjontaan ennalta rajaamattomalle käyttäjäpiirille”.

Näin ollen määritelmistä seuraa, ettei erillis- tai omatarveverkkoihin kohdistettu telekuuntelun kaltainen toimenpide ole telekuuntelua. Tällöin on turvauduttava tiedon hankkimiseen muiden pakkokeinojen avulla ja keskityttävä niille säädettyjen edellytysten täyttymiseen. Mikäli viesti ei ole enää erillisverkossa välitettävänä, on takavarikko myös mahdollinen. Sen sijaan takavarikko teleoperaattorin tai yhteisötilaajan hallusta yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon osalta ei ole mahdollista. Tällöin toimenpiteenä tulee kyseeseen tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (PKL 10:4). On huomautettava, että telekuuntelun soveltamisalaan liittyy eräitä soveltamisongelmia, muttei niitä ole mahdollista tässä tutkielmassa käsitellä.<sup>54</sup>

Toisen momentin mukaisesti esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksen epäilyllä hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, mikäli epäiltyä on syytä epäillä jostain seuraavasta rikoksesta:

---

<sup>53</sup> Niemi ym. 2017, s. 920.

<sup>54</sup> Ks. esim. Metsäranta 2015, s. 165–167.

- 1) joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos, törkeä sotarikos, kidutus, kemiallisen aseiden kiellon rikkominen, biologisen aseiden kiellon rikkominen, jalkaväkimiinakiellon rikkomisesta;
- 2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen, sotaan yllyttäminen, maanpetos, törkeä maanpetos, vakoilu, törkeä vakoilu, turvallisuussalaisuuden paljastaminen, luvaton tiedustelutoiminta;
- 3) valtiopetos, törkeä valtiopetos, valtiopetoksen valmistelu;
- 4) törkeästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen;
- 5) törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö;
- 6) tappo, murha, surma;
- 7) törkeä laittoman maahantulon järjestäminen, törkeä vapaudenriisto, ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa, panttivangin ottaminen;
- 8) törkeä ryöstö, törkeä kiristys;
- 9) törkeä kätkemisrikos, ammattimainen kätkemisrikos, törkeä rahanpesu;
- 10) tuhotyö, liikennetuhotyö, törkeä tuhotyö, törkeä terveyden vaarantaminen, ydinräjähdeterikos, kaappaus;
- 11) rikoslain 34a luvun 1 §:n 1 momentin 2-8 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos, terroristisessa tarkoituksessa tehty radiologista asetta koskeva rikos, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu, terroristiryhmän johtaminen, terroristiryhmän toiminnan edistäminen, koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, kouluttautuminen terrorismirikoksen tekemistä varten, jos teon vakavuus edellyttää vankeusrangaistusta, värväys terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittaminen, terroristiryhmän rahoittaminen, jos teon vakavuus edellyttää vankeusrangaistusta, matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, jos teon vakavuus edellyttää vankeusrangaistusta;
- 12) törkeä vahingonteko tai törkeä datavahingonteko;<sup>55</sup>
- 13) törkeä petos, törkeä kiskonta;
- 14) törkeä rahanväärennys;
- 15) törkeä ympäristön turmeleminen; tai
- 16) törkeä huumausainerikos.

Edelleen kolmannen momentin mukaan telekuuntelulupa voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä:

- 1) törkeästä lahjuksen antamisesta;
- 2) törkeästä kavalluksesta;
- 3) törkeästä veropetoksesta, törkeästä avustuspetoksesta;
- 4) törkeästä väärennyksestä;
- 5) törkeästä velallisen epärehellisyydestä, törkeästä velallisen petoksesta;
- 6) törkeästä lahjuksen ottamisesta, törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä;
- 7) törkeästä säännöstelyrikoksesta;
- 8) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, törkeästä markkinoiden vääristämisestä; tai

<sup>55</sup> Tässä kohdassa on huomioitu HE 30/2018 vp s. 2 ja 107, jossa pakkokeinolain 10 luvun salaisten pakkokeinoja koskevia pykäläiä muutettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä terrorismin torjumisesta (EU 2017/541) vastaavaksi. Lakiin tehtiin muutoksia, joiden myötä salaista pakkokeinoa tai salaista tiedonhankintakeinoa voidaan käyttää myös terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen vakaviin tietoverkkorikoksiin liittyvien tekotapojen ja terroristisessa tarkoituksessa tehdyn radiologista asetta koskevan rikoksen selvittämisessä ja estämisessä. Vastaava muutos tehtiin myös asuntokuuntelua koskevaan pakkokeinolain säännökseen ja rikoksen paljastamisessa käytettäviä salaisia tiedonhankintakeinoja koskevaan poliisilain säännökseen. Asia on tätä kirjoittaessa 29.10.2018 hyväksytty eduskunnassa (9.10.2018).

9) törkeästä tulliselvityksrikoksesta.

Edellytyksenä kyseisen luvan myöntämiseen on, että rikoksella on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti. Lisäksi pykälän viimeisen momentin mukaan: ”Lupa telekuuntelun voidaan antaa, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain (RL, 39/1889) 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 kohdassa”. Tuomioistuimien päätös telekuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Lupa telekuunteluun voidaan antaa korkeintaan kuukaudeksi kerrallaan (PKL 10:5.1-2).

### 3.2. Televalvonta

Televalvonnasta on säädetty pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ssä. Televalvonnalla pykälän mukaan tarkoitetaan: ”tunnistamistietojen hankkimista viestistä, joka on lähetetty pakkokeinolain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen käytön tilapäistä estämistä”.

Ensimmäinen momentti pitää sisällään myös tunnistamistiedon määritelmän. Tunnistamistiedolla tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalaissa (nykyinen laki sähköisen viestinnän palveluista) tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi. Toisin sanoen tunnistamistiedolla tarkoitetaan tietoa, joilla teleosoitteen haltija tai käyttäjä voidaan tunnistaa (esim. puhelinnumero, sähköpostiosoite tai IP-osoite). Hallituksen esityksessä tunnistamistietoihin on katsottu kuuluvan myös esimerkiksi viestin ajankohtaa ja pituutta tai laajuutta koskevat tiedot<sup>56</sup>. Televalvonnan ei ole katsottu kattavan viestin sisällön tarkastelua.<sup>57</sup>

Toisen momentin mukaan: ”Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä” joistain seuraavista rikoksista:

---

<sup>56</sup> HE 22/1994 vp, s. 24–25.

<sup>57</sup> Niemi ym. 2017, s. 923.

- 1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehty automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistunut luvaton käyttö;
- 4) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, lapsen houkutteleva seksuaalisiin tekoihin tai paritus;
- 5) huumausainerikos;
- 6) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu, kouluttautuminen sen tekemistä varten, terroristiryhmän rahoittaminen tai matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten tai terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen edistäminen;<sup>58</sup>
- 7) törkeä tulliselvitysrikos;
- 8) törkeä laittoman saaliin kätkeminen;
- 9) panttivangin ottamisen valmistelu; taikka
- 10) törkeän ryöstön valmistelu.

Näin ollen televalvontalupa on mahdollista myöntää kaikkiin törkeisiin rikoksiin, joista säädetty rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi televalvontalupa voidaan myöntää rikokseen, joka on tehty telesoitetta tai päätelaitetta käyttäen, jos rikoksesta on säädetty vähintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Rangaistusasteikosta riippumatta lupa voidaan myöntää myös tietojärjestelmään kohdistuneeseen rikokseen. Televalvontaa on mahdollista käyttää myös huumausainerikoksen, parituksen, seksikaupan kohteen hyväksikäytön (seksin ostamisen), lapsen seksuaalisen houkuttelun (grooming), törkeän tulliselvitysrikoksen ja törkeän laittoman saaliin kätkemisen tutkinnassa. Lakimuutos 369/2015 (Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 ja 6 §:n muuttamisesta) mahdollisti myös lainkohdan törkeiden rikosten valmistelurikoksiin käytettävän televalvonnan. Poliisilain 5 luvun 8 §:ssä säädetään vastaavien rikosten televalvonnasta rikosten estämisen, paljastamisen tai vaaran torjumisen osalta.<sup>59</sup>

Televalvontaa telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen voidaan kohdistaa telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen myös haltijan suostumuksella (PKL 10:7). Tällöin esitutkintaviranomainen kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä:

- 1) rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;

<sup>58</sup> Tässä kohdassa on huomioitu HE 30/2018 vp s. 9 ja 107, jossa pakkokeinolain 10 luvun salaisten pakkokeinoja koskevia pykäläiä muutettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä terrorismin torjumisesta (EU 2017/541) vastaavaksi. Nyt televalvontaa, televalvontaa telesoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella sekä suunnitelmallista tarkkailua on mahdollista käyttää terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen edistämisen selvittämisessä ja estämisessä. Asia on tätä kirjoittaessa 29.10.2018 hyväksytty eduskunnassa (9.10.2018).

<sup>59</sup> Niemi ym. 2017, s. 923.

- 2) rikosta, jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaitte on oikeudettomasti toisen hallussa;
- 3) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä lähestymiskiellon rikkomista, rikoslain 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitettua ilkivaltaa tai mainitun lain 24 luvun 1 a §:ssä tarkoitettua viestintärauhan rikkomista;
- 4) muuta kuin 3 kohdassa tarkoitettua telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä rikosta;
- 5) terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen edistämistä<sup>60</sup>; tai
- 6) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä.

Toisessa momentissa todetaan että, esitutinnan koskiessa rikosta, ”jonka johdosta joku on saanut surmansa, hänen hallinnassaan olleeseen telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuva televalvonta ei edellytä surmansa saaneen oikeudenomistajan suostumusta”.

Telekuuntelun tavoin myös televalvonnasta päättää tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaateen. Tällöin asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, viimeistään 24 tunnin kuluttua televalvonnan aloittamisesta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää 7 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitettua televalvonnasta. Lupa on mahdollista antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan ja lupa tai päätös voi koskea myös luvan antamista tai päätöksen tekemistä edeltänyttä aikaa, mihin ei sovelleta kuukauden määräaikaa (PKL 10:9:1-3).

### 3.3. Tukiasematietojen hankkiminen

Tukiasematietojen hankkimisella tarkoitetaan PKL 10 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan ”tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista tai kirjautuvista telesoitteista ja telepäätelaitteista”. Tällä keinolla toisin sanoen hankitaan tietoa niistä telesoitteista ja telepäätelaitteista, jotka sijaitsevat, ovat sijainneet tai tulevat sijaitsemaan tietyn tukiaseman alueella. Vastaavaa määritelmää ei ollut aiemmassa pakkokeinolaissa, mutta säännös muistuttaa matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista. Toimivaltuus nimettiin uudelleen, koska uusi nimitys kuvaa paremmin toimenpiteen luonnetta.

---

<sup>60</sup> Tässä kohdassa on huomioitu HE 30/2018 vp s. 9 ja 107, jossa pakkokeinolain 10 luvun salaisten pakkokeinoja koskevia pykäläiä muutettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä terrorismin torjumisesta (EU 2017/541) vastaavaksi. Nyt televalvontaa telesoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella sekä suunnitelmallista tarkkailua koskevaa pakkokeinolain 10 luvun pykälää muutettiin siten, että kyseisiä pakkokeinoja voidaan käyttää matkustamisrikoksen edistämisen rikoksen tutkinnassa. Asia on tätä kirjoittaessa 29.10.2018 hyväksytty eduskunnassa (9.10.2018).

Uusi säännös mahdollistaa myös tulevaisuudessa kirjautuvat telesoitteet ja –päätelaitteet, mikä puolestaan merkitsi laajennusta voimassa olevaan oikeuteen.<sup>61</sup>

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen silloin, kun on syytä epäillä pakkokeinolain 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta (ks. luku 3.2. Televalvonta, s.24). Erityisestä syystä lupa voidaan myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa (PKL 10:10.2). Erityisen syyn edellytys laajensi sijaintitietojen hankkimista, ettei tietojen hankkiminen ole enää sidoksissa rikoksen oletettuun tapahtuma-aikaan. Hallituksen esityksen yleisperusteluissa on esimerkkinä mainittu tilanne, jossa rikosentekijä palaa huumeätkölle tai henkirikokseen syyllistynyt palaa tapahtumapaikalle hakemaan unohtunutta tavaraa. Pääsääntöisesti tukiasematietojen hankkiminen tulee kuitenkin sovellettavaksi rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana.

Esitutkintalakeja uudistettaessa haluttiin pakkokeinolain ja poliisilain termistöä yhdenmukaistaa ja samalla korvattiin pakkokeinolain termi ”matkaviestimien sijaintitietojen hankkiminen” ”tukiasematietojen hankkimisella”. Tukiasematietojen hankkiminen terminä nähtiin toimenpiteen luonnetta paremmin kuvaavana. Tukiasematietojen hankkiminen pakkokeinona eroaa televalvonnasta siten, että tietojen hankkiminen kohdistuu ennalta määräämättömään joukkoon viestimiä ja oikeuttaa saamaan ainoastaan tiedon matkaviestimen sijainnista tietyllä hetkellä.<sup>62</sup>

Viime kädessä tuomioistuimella on harkintavalta päättää tukiasematietojen saamisen laajuudesta. Hankkiminen kohdistuu aina luvan myöntämisen jälkeiseen aikaan, eikä teleyrityksellä ole oikeutta rekisteröidä tai tallentaa tietoja järjestelmiinsä ilman asianmukaisia perusteita<sup>63</sup>. Näin ollen sääntely koskee esitutkintaviranomaisen oikeutta saada tietoja teleyritykseltä tilanteissa, joissa tiedot ovat tallennettuina järjestelmään.<sup>64</sup> Tuomioistuin päättää tukiasematietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti,

---

<sup>61</sup> Helminen ym. 2012, s. 1057.

<sup>62</sup> HE 222/2010 vp, s. 125, 324 ja 370.

<sup>63</sup> Ks. Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014) 19 luvun (Viranomaistoimintaa liittyvät tiedot) 157 §, jossa säädetään tarkemmin velvollisuudesta säilyttää tietoja viranomaistarpeita varten.

<sup>64</sup> HE 222/2010 vp, s. 122, 324.

kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

### 3.4. Tekninen tarkkailu

#### 3.4.1. Tekninen kuuntelu

Pakkokeinolain 10 luvun 16 §:n 1 momentti pitää sisällään teknisen kuuntelun määritelmän. Sen mukaisesti: ”Teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 5 §:n salakuuntelusäännöksen<sup>65</sup> estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi”.

Ensimmäisen momentin viittaus rikoslakiin sisältää nimenomaisesti maininnan salakuuntelusta, joten asianmukaisesti toteutettu tekninen kuuntelu ei näin ollen täytä kyseisen rikoksen tunnusmerkistöä. Tämä puolestaan edellyttää, että päätös teknisen kuuntelun käytöstä on syntynyt oikeassa järjestyksessä ja kuuntelua myös käytetään lainmukaisesti. Momentin sanamuodosta seuraa myös se, ettei teknisenä kuunteluna pidetä esimerkiksi julkisella paikalla tapahtuneen kovaäänisen keskustelun teknistä tallentamista. Teknisen kuuntelun tavoitteena on määritelmäsäännöksen mukaisesti keskustelun tai viestin sisällön selvittäminen. Nimenomaisten tavoitteiden lisäksi tarkoituksena voi olla keskustelun tai viestinnän osapuolten tunnistaminen tai muuten epäillyn toiminnan selvittäminen.

Toisen momentin mukaan: ”Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän”. Aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna soveltamisalaa laajennettiin koskemaan mitä tahansa tilaa, kunhan se ei ole vakituiseen asumiseen kotirauhan suojan piiriin kuuluva tila. Vakituiseen asumiseen

---

<sup>65</sup> RL 24:5:n mukaan ”salakuunteluun syyllistyy se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa 1) keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa, taikka 2) muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen eikä muunkaan ulkopuolisen tietoon, sellaisissa olosuhteissa, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puheitaan, on tuomittava salakuuntelusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.”

kohdistuvaa eli kotirauhaan kajoavaa kuuntelua on mahdollista toteuttaa pakkokeinolain 10 luvun 17 §:ssä säädetyn asuntokuuntelun avulla.<sup>66</sup>

Pykälän 3 momentissa säädetään teknisen kuuntelun perusterikoksista. Teknisen kuuntelun edellytyksenä on, että kuuntelun kohteeksi joutunutta on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta tai kouluttautumisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, terroristiryhmän rahoittamisesta tai matkustamisesta terroristirikoksen tekemistä varten, jos teon vakavuus edellyttäisi vankeusrangaistusta;
- 4) törkeästä tuliselvitysrikoksesta;
- 5) panttivangin ottamisen valmistelusta tai
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

Teknisestä kuuntelusta päättämisestä säädetään PKL 10 luvun 18 §:n 1 momentissa. Sen mukaan: ”Tuomioistuin päättää rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta”. Edelleen toisen momentissa todetaan, että ”pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta teknisestä kuuntelusta. Lupa ja sitä koskeva päätös voidaan tehdä enintään kuukaudeksi kerallaan.”

#### 3.4.2. Tekninen katselu

Pakkokeinolain 10 luvun 19 §:n mukaan: ”Teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 6 §:n (salakatselu)<sup>67</sup> estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla”. Edelleen pykälän toisessa momentissa todetaan, että teknisen katselun kohdistaminen vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan on kielletty. Esitutkintaviranomaisen on näin ollen mahdollista kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

<sup>66</sup> HE 222/2010 vp, s. 328–329.

<sup>67</sup> RL 24:6:n mukaan ”salakatseluun syyllistyy se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa RL 24 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten, on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.”

Määritelmässä oleva ilmaus ”rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä” tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että teknistä katselua käytettäessä ei syyllistytä salakatseluun, kunhan kyseistä pakkokeinoa käytetään asianmukaisesti. Erityisen varovaisesti on suhtauduttava salakatseluun, joka kohdistuu käymälätiloihin, pukeutumistiloihin ja muihin vastaaviin tiloihin, sillä näissä teknisen katselun salliminen edellyttää painavia perusteita. Tällöin punninnassa on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti otettava huomioon pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien, tässä tapauksessa kotirauhan ja yksityisen suojan, loukkaaminen. Lisäksi arvioinnissa huomioitavaksi tulevat vähimmän haitan periaate sekä hienotunteisuusperiaate.<sup>68</sup>

Pykälän neljännessä momentissa todetaan, että ”rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä on, että on syytä epäillä pakkokeinolain 10:16.3 momentissa tarkoitettua rikosta”. Perusterikokset ovat siis samat kuin aiemmin käsitellyssä teknisessä kuuntelussa (ks. luku 3.4.1. Tekninen kuuntelu, s.28). Muunlaisen teknisen katselun edellytyksenä on momentin mukaan, että epäilty on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Katselu voidaan siis toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa oletetaan epäillyn todennäköisesti käyvän tai oleskelevan. Samoin kuin teknisen kuuntelun osalta teknistä katselua voidaan kohdistaa epäillyn lisäksi myös tiettyyn tilaan, jolla on riittävän kiinteä yhteys epäiltyyn. Jos epäilty poistuu hetkellisesti katseltavasta tilasta, ei poistumisen tarvitse automaattisesti tarkoittaa sitä, että katselu olisi heti keskeytettävä. Lainsäätäjän tietoista ratkaisua katselun sallimisesta on perusteltu käytännöllisyydellä ja ylimääräistä tietoa koskevalla sääntelyllä, johon palataan tarkemmin luvussa 5.

Teknisestä katselusta päättämistä on säädetty 10 luvun 20 §:ssä. Sen mukaan: ”Tuomioistuimien päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn”. Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muunlaisesta teknisestä katselusta. Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

---

<sup>68</sup> HE 222/2010 vp, s. 332.

### 3.4.3. Tekninen seuranta

Pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 1 momentin mukaan: ”Teknisellä seurannalla tarkoitetaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaan siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähettimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla”. Hallituksen esityksessä esimerkkinä teknisestä seurannasta on mainittu ajoneuvossa jo olevan paikannuslaitteen aktivoiminen teknisen seurannan toteuttamiseksi.<sup>69</sup> Tekninen seuranta on yksi salaisten pakkokeinojen perusmenetelmistä, eikä sillä ole katsottu olevan yhtä vahvaa perus- ja ihmisoikeuskytkentää kuin muulla teknisellä tarkkailulla. Tästä johtuen teknisen tarkkailun edellytykset käytölle lukuun ottamatta henkilön teknistä seurantaan eivät ole yhtä korkeat kuin muissa salaisissa pakkokeinoissa.<sup>70</sup>

Esitutkintaviranomaisella on lupa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuden teknistä seurantaan, kun epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta (PKL 10:21.2). Kolmannessa momentissa säädetään henkilön teknisestä seurannasta: ”jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen (*henkilön tekninen seuranta*), saadaan toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettusta rikoksesta” (ks. luku 3.4.1. Tekninen kuuntelu, s.28). Henkilön teknisen seurannan lisäedellytyksenä on PKL 10:2.2 momentin mukaisesti se, että keinolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Käytännössä teknisen seurannan toteuttaminen vaatii erottelua toimenpiteistä, jotka kohdistuvat rikoksesta epäillyn seuraamiseen ja toimenpiteistä, joissa tarkoitus on seurata esinettä, ainetta tai omaisuutta.<sup>71</sup>

Pakkokeinolain 10 luvun 22 §:ssä säädetään teknisestä seurannasta päättämisestä. Pykälän mukaan: ”Tuomioistuin päättää teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta”. Jos asia on niin kiireinen, ettei se siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää henkilön teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämisestä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24

---

<sup>69</sup> HE 222/2010 vp, s. 329 ja 332–334.

<sup>70</sup> Helminen ym. 2014, s. 1173.

<sup>71</sup> HE 222/2010 vp, s. 334.

tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta. Muusta kuin henkilön teknisestä seurannasta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lupa ja sitä koskeva päätös voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

#### 3.4.4. Tekninen laitetarkkailu

Teknisellä laitetarkkailulla pakkokeinolain 10 luvun 23 § 1 ja 2 momentin mukaan ”tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi”. Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä, eikä televalvonnan yhteydessä selvitetystä tunnistamistiedoista. Teknisen laitetarkkailun säännöksellä ei ole haluttu antaa vaihtoehtoa kiertää telekuuntelua tai televalvontaa koskevien säännösten soveltamista, joten mikäli teknistä laitetarkkailua käytettäessä saataisiin tietoa, esimerkiksi viestin sisällöstä, olisi pakkokeinon käyttö keskeytettävä mahdollisimman pian ja tallenteet sekä keinon käytön yhteydessä syntyneet muistiinpanot hävitettävä (PKL 10:59).

Aiemmin teknistä laitetarkkailua ei oltu määritelty lainkaan pakkokeinolaissa. Määritelmä mahdollisti laitetarkkailun laitteen sijaintipaikasta riippumatta, sillä laitteen käyttämispaikalla ei ole merkitystä keinoa käytettäessä. Toimivaltuudella ei selvitetä kuulotai näköhavainnoin sitä mitä laitteen sijaintipaikassa tapahtuu, siten se ei ole rinnastettavissa tarkkailuun, tekniseen kuunteluun tai tekniseen katseluun. Määritelmässä ei rajoiteta laitteen ominaisuuksia, joten mikä tahansa laite voi olla teknisen laitetarkkailun kohteena. Hallituksen esitys lähti siitä, että laitteen tulisi olla tietokoneeseen rinnastettava, vaikka sääntelyn oli tarkoitus olla tekniikkaneutraalia. Älypuhelimet ja kuluvalvontajärjestelmän tarkkailu kuuluvat määritelmän sisälle.<sup>72</sup>

Kolmannen momentin mukaisesti esitutkintaviranomaisella on lupa kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmistoon, kun tätä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettusta rikoksesta (ks. luku 3.4.1. Tekninen kuuntelu, s.28). Teknisen laitetarkkailun edellytyksenä on lisäksi se, että keinon käytöllä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 10:2.2). Momentissa rajataan laitetarkkailu epäillyn käyttämiin laitteisiin, joka merkitsee

---

<sup>72</sup> HE 222/2010 vp, s. 335.

samalla sitä, ettei laitteiden tarvitse olla epäilyllä omistamia tai muutoin hallitsemia. Havaitessa jonkun muun käyttävän tarkkailtavaa laitetta on toimenpide keskeytettävä ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot hävitettävä heti (PKL 10:59).<sup>73</sup>

Pakkokeinolain 10 luvun 24 §:ssä säädetään teknisestä laitetarkkailusta päättämisestä. Tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä on lupa päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään vuorokauden kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta. Lupa tekniseen laitetarkkailuun on mahdollista antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

### 3.5. Salainen tiedonhankinta käytännössä

Salaisten tiedonhankintakeinojen asiankäsittely on keskitetty pääosin keskusrikospoliisin ylläpitämään salaisten tiedonhankintakeinojen asiankäsittelyjärjestelmään (”Salpa -järjestelmä”). Asiankäsittelyjärjestelmän avulla sisäministeriö laatii vuosittain pakkokeinolain 10 luvun 65 §:n 2 momentin, poliisilain 5 luvun 63 §:n 2 momentin ja esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta annetun valtioneuvoston asetuksen 22 §:n mukaisen *kertomuksen* salaisten pakkokeinojen sekä salaisten tiedonhankintakeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta. Tässä luvussa käsitellään sisäministeriön vuoden 2017 kertomusta, joka on julkaistu 27.2.2018 siinä määrin, missä se antaa havainnollistavan kuvan salaisten pakkokeinojen käyttömääristä esitutkinnassa ja niistä rikoksista, joissa keinoja käytetään.

Pakkokeinolakiperusteisten telepakkokeinojen määrä on jatkanut edellisten vuosien tapaan laskuaan. Syytä kertomuksessa määrrien laskuun on haettu viestinnän siirtymisestä vaihtoehtoisiiin viestintätapoihin, ulkomaalaisuuden ja siihen liittyvän tulkkauksen edellyttämästä ulkopuolisten resurssien tarpeesta sekä esitutkintaan käytettävän ajan puutteesta. Vuonna 2017 myönnettyjä telekuunteluvaatimuksia oli 1278, televalvontavaatimuksia 1903 ja tukiasematietovaatimuksia 352 kappaletta.

Telekuuntelun perusterikokset koostuivat suurimmaksi osaksi vuosikertomuksen mukaan huumausainerikoksista (68 %). Toiseksi suurin osa rikosten määrässä oli henkeen ja

---

<sup>73</sup> HE 222/2010 vp, s. 335–336.

terveyteen kohdistuvat rikokset (10 %) ja kolmannen sijan rikosluokissa jakoivat ryöstö ja kiristys sekä muut rikokset (6 %). Televalvontaan myönnetyt rikosnimikkeet jakautuivat tasaisemmin kuin telekuuntelun osalta, mutta huumausainerikokset olivat tämänkin keinon osalta suurimmassa roolissa (28 %). Seuraavaksi eniten televalvontaa käytettiin varkaus, kavallus ja luvattoman käytön rikosnimikkeisiin sekä petos ja muu epärehellisyys -luokkiin (17 %).

Tukiasematietojen osalta suosituin käyttö kohdistui omaisuusrikoksiin: varkauteen, kavallukseen ja luvattomaan käyttöön (46 %). Omaisuusrikosten suhteellinen osuus vuoteen 2016 verrattuna putosi 17 prosenttia. Raportissa nähtiin selittävänä tekijänä laskuun kansainvälisen ja järjestäytyneen omaisuusrikollisuuden liikkuvuus valtakunnan alueella. Tukiasematietojen hankkiminen johtaa usein myöhemmin kohdennettuun televalvontaan.

Pakkokeinolain mukaista teknistä tarkkailua käytettiin vuonna 2017 vähiten. Tekniseen katseluun ja -kuunteluun lupa myönnettiin suurimmassa osassa tapauksia törkeään huumausainerikokseen. Teknisen seurannan käyttö seurasi teknisen kuuntelun ja -katselun tavoin törkeää huumausainerikosta (73 %). Karkeasti arvioiden telepakkokeinojen käytöllä on ollut ratkaiseva tai tärkeä merkitys noin puolessa tapauksista.<sup>74</sup>

## 4. Vapaa todistusteoria ja sen rajoitukset

### 4.1. Vapaan todistusteorian lähtökohdat

Todistelun osalta tuomioistuimen tehtävänä on määrittää asiassa objektiivinen (aineellinen) totuus käyttämällä kaikkia soveltuvia todistuskeinoja sekä muuta laillisesti oikeudenkäyntiaineiston piiriin tullutta tai muutoin ilmi tullutta seikkaa.<sup>75</sup> Todistelun vastaanottamisessa tuomioistuimissa lähtökohtana pidetään vapaan todistelun periaatetta, joka omaksuttiin Suomessa lain tasolla vasta vuonna 1948 uudistetussa todistuslainsäädännössä.<sup>76</sup>

---

<sup>74</sup> Sisäministeriön salaista tiedonhankintaa koskeva kertomus vuodelta 2017. s. 1–2, 20–24.

<sup>75</sup> Pölönen 2003a, s. 144.

<sup>76</sup> Ks. lisää HE 137/1945 vp, s. 1 ja 4. Alkuperäinen vapaata todistusharkintaa ilmentävä säännös kuului seuraavasti: ”Oikeus päättäköön, harkittuaan tarkoin ja huolellisesti kaikkia oikeudenkäynnissä esiin tulleita seikkoja, mitä asiassa on pidettävä toteennäytettynä. Milloin jonkin todisteen vaikutuksesta on laissa erityinen säännös, noudatettakoon sitä”.

Nykyisen oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeva 17 luku rakentuu edelleen vapaalle todistusteorialle. Luvun ensimmäisen pykälän (OK 17:1) ensimmäisessä momentissa säädetään asianosaisen oikeudesta ”esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä”. Seuraavaksi saman pykälän toisessa momentissa todetaan, että ”tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä ilmenneitä seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistus-harkinnalla, jollei laissa toisin säädetä”. Pykälän momenteista ilmenee vapaan todistus-teorian kaksi osatekijää: vapaa todistelu ja vapaa todistusharkinta.<sup>77</sup>

Ensimmäisen osan pykälästä (OK 17:1.1) muodostuu vapaasta todistelusta, joka lyhyesti ilmaistuna voidaan määritellä siten, että kaikki todisteiden muodot ovat sallittuja. Lähtökohtaisesti lainsäätäjä ei ole halunnut rajoittaa asianosaisen oikeutta nimetä todisteita. Tuomioistuinprosessissa ei siis ole mitään suljettua luetteloa todisteista, todistuskeinoista taikka todisteiden määrästä.<sup>78</sup> Oikeutta esittää näyttöä ei ole myöskään etukäteen haluttu rajoittaa ja näyttöä arvioitaessa tuomioistuimen on otettava huomioon koko aineisto, mikä oikeudenkäynnissä on tullut lain sallimissa rajoissa sen tietoon.<sup>79</sup>

Toisessa momentissa säädetään vapaasta todistusharkinnasta (OK 17:1.2), jolla tarkoitetaan puolestaan sitä, ettei tuomioistuin näytön vakuuttavuutta arvioidessaan ole minkäänlaisten harkintavaltaa sääntelevien määräysten sitoma, vaan sillä on valta vapaasti harkita esitettyjen todisteiden todistusvoimaa. Harkinnan vapaus ei kuitenkaan tarkoita mielivaltaisia tai intuition vallassa tehtyjä ratkaisuja, vaan momentti velvoittaa tuomioistuimen tekemään perusteellisen ja tasapuolisen näyttöarvopunninnan, jollei laissa toisin säädetä. Riitaiset seikat todistusharkintapäätelyssä tuomioistuimen on tuotava julki tuomion perusteluissa (ks. OK 24:4 ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11:4, ROL, 689/1997).<sup>80</sup>

Vapaan todistusharkinnan vastakohtana on legaalinen eli suljettu todistusharkinta, jolloin laki määrää todisteet, joiden on oltava saatavilla, jotta kanne tai syyte voidaan ylipäänsä hyväksyä. Tällöin tuomioistuimen todisteiden harkinta ei ole vapaata, kun laki määrää sallittujen todisteiden todistusvoimaa. Nykyään tällaista suljettua järjestelmää on vaikea edes ajatella mahdolliseksi. Vapaan todisteiden harkinnan faktisesta toteutuksesta

---

<sup>77</sup> Lappalainen – Rautio ym. 2017, s. 612.

<sup>78</sup> Rautio – Frände 2016, s. 29.

<sup>79</sup> Lappalainen – Rautio ym. 2017, s. 612.

<sup>80</sup> Lappalainen – Rautio ym. 2017, s. 612.

momentti ei anna kuitenkaan vastauksia. Näytön arvioinnin on oltava lähtökohtaisesti tieto-opillista toimintaa, jonka perustana ovat kokemuslauseet ja yleiset päättelysäännöt.<sup>81</sup>

Tuomioistuimien voi saada tiedon relevantista todistustositseista varsinaisten todistuskeinojen kautta tai niiden ulkopuolelta asianosaisen kirjallisista tai suullisista lausumista taikka muusta prosessikäyttäytymisestä. Todistusharkinnassa relevantti aineisto ei siis muodostu pelkästään varsinaisesta todistelusta kertyneestä materiaalista. Tätä ilmentää esimerkiksi myös OK 17 luvun 6 §. Kyseisessä pykälässä säädetään, että ”asianosaisen jäädessä pois istunnosta ilman pätevää syytä tai jokin muu oikeudenkäynnin laiminlyöminen kuten vastaamatta jättäminen asian selvittämistä tarkoittavaan kysymykseen, voidaan ottaa tuomioistuimen harkinnassa todisteena huomioon”.

Vapaa todistusharkinta ja vapaa todistelu ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, sillä vapaa todistelu edellyttää aina sen jälkeen tapahtuvaa vapaata todistusharkintaa. Vapaa todistusharkinta eroaa vapaasta todistelusta siinä mielessä, että harkinnan käytön voidaan katsoa olevan vapaampaa. Harkintaa voidaan käyttää, vaikka oikeus näytön esittämiseen olisi rajattu esimerkiksi todistamiskielloin tai muilla todistelun esteillä. Kotimainen todistusoikeus on asiaa oivasti havainnollistava esimerkki, vapaata todistelua on saatettu rajoittaa, vaikka vapaan todistusharkinnan periaatetta noudatetaan lähes rajoituksetta.<sup>82</sup>

## 4.2. Todistamiskiellot ja niiden suhde hyödyntämiskieltoihin

### 4.2.1. Todistamiskiellon määrittely

Vapaa todistelu ei sanamuodostaan huolimatta ole koskaan täysin vapaata. Vapaan todistelun oikeuteen on haluttu tehdä useita rajoituksia.<sup>83</sup> Ensimmäisenä näistä rajoituksista mainittakoon todistamiskiellot (tai todistuskiekkot), jotka ovat erityyppisiä rajoituksia vapaalle todistelulle. Laajasti ymmärrettynä todistamiskielloilla tarkoitetaan poikkeamaa OK 17:2:ssa ilmaistusta vapaan todistelun periaatteesta. Tarkemmin määriteltynä todistamiskielto voidaan ymmärtää oikeudelliseksi todisteen hankkimis- ja esittämiskielloksi, johon saattaa liittyä joissakin tapauksissa tehosteena todisteen hyödyntämiskielto. Todistamiskiellon käsillä ollessa sen voimassaolo ei rajoitu tiettyyn rikosprosessin vaiheeseen, vaan sen voidaan katsoa olevan voimassa niin esitutkinnassa kuin pääkäsittelyssäkin.

---

<sup>81</sup> Rautio – Frände 2016, s. 33–34.

<sup>82</sup> Lappalainen – Rautio ym. 2017, s. 612.

<sup>83</sup> Lappalainen – Rautio ym. 2017, s. 613.

Lisäksi hyödyntämiskielto koskee eli velvoittaa niin poliisia, syyttäjää kuin tuomioistuintakin.<sup>84</sup>

Todistamiskielto käsitteenä on suhteellisen nuori suomalaisessa oikeustieteessä. Oikeudenkäymiskaassa ensimmäiset todistamiskieltoa käsittelevät säädökset ovat vapaan todistelun tavoin vuodelta 1948. Tosin edelleenkin oikeudenkäymiskaassa ei suoranaisesti mainita itsenäisesti käsitettä todistamiskielto, mutta sen laajan levinneisyyden sekä käytön myötä käsitteen on katsottu olevan siitä huolimatta vakiintunut<sup>85</sup>. Oikeudenkäymiskaassa suurin osa todistamiskielloista on sijoitettu 17 luvun otsikon ”velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta” alle. Luvun säännökset koskevat ensisijaisesti todistajaa.<sup>86</sup> Todistamiskieltoja koskevat OK 17 luvun säännökset ovat:

- 10 § Todistamiskielto valtiosalaisuudesta,
- 11 § Todistamiskielto tuomioistuimen päätösneuvottelusta ja sovittelijan vaitiolovelvollisuus,
- 12 § Todistamiskielto virkasalaisuudesta,
- 13 § Oikeudenkäyntiasiamiehen ja muun oikeudellisen avustajan sekä tulkin vaitiolovelvollisuus,
- 14 § Lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilön vaitiolovelvollisuus,
- 16 § Papin vaitiolovelvollisuus,
- 17 § Asianosaisen läheisen vaitiolovelvollisuus,
- 18 § Oikeus olla todistamatta omasta tai läheisensä syyllisyydestä,
- 19 § Oikeus olla todistamatta liike- tai ammattisalaisuudesta,
- 20 § Toimittajan tai vastaavan henkilön vaitiolo-oikeus lähdesuojan alaisesta tiedosta ja
- 21 § Anonyymien todistajien vaitiolo-oikeus henkilöllisyydestään ja anonyymien todistajien henkilöllisyyttä koskeva todistamiskielto.<sup>87</sup>

Yllä luetellut säännökset koskevat näkökannasta riippuen kokonaan tai osittain todistuskieltoja (todistusteemakielto, todistuskeinokielto tai todistusmethodikielto) sekä sitä, milloin todistajalla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Luettelon mukaiset todistamisvelvollisuuden rajoitukset käsitellään usein ”todistamiskiellon” alla, vaikka tarkalleen ottaen todistamiskielto koskee vain velvollisuutta kieltäytyä todistamasta.<sup>88</sup> Jako oikeuden ja velvollisuuden välillä on liukuva, koska useissa tapauksissa todistuskieltoon liittyy myös henkilöllinen raja. Säännöksiin sovelletaan niin sanottua todistuskeinoneutraalisuuden

---

<sup>84</sup> Pölönen 2003a, s. 182.

<sup>85</sup> Todistamiskielto käsitettä on käytetty myös OK:n uudistukseen liittyvässä materiaalissa, ks. esim. HE 46/2014 vp, s. 11–12, 22, 24, OML 69/2012 s. 25–26. Laintasoisesti käsite on myöhemmin hyväksytty oikeudenkäymiskaarta uudempaan turvallisuustutkintalain 40 §:ään (525/2011), jossa säädetään nimenomaisesti todistamiskiellosta.

<sup>86</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 228.

<sup>87</sup> Ks. lisää kunkin todistamiskiellon osalta Rautio – Frände 2016, s. 91–161.

<sup>88</sup> Rautio – Frände 2016, s. 33.

periaatetta eli tietystä teemasta todistaminen ei käy päinsä muullakaan todistuskeinolla, esimerkiksi asiakirjatodisteella.<sup>89</sup>

Todistamiskiellot eivät kuitenkaan ole rajoittamattomia. Oikeudenkäymiskaassa on yleinen säännös siitä, milloin velvollisuus kieltäytyä todistamasta väistyy. Säännöksen mukaan todistamiskielto ”ei koske tietoa, jonka oikeudettomasta hankkimisesta, paljastamisesta tai käyttämisestä syyttäjä ajaa syytettä” (OK 17:9.3). Tuomioistuimen tehtävänä on prosessinjohtollisesti huolehtia siitä, että oikeudenkäynnissä otetaan vastaan vain tarpeelliset todisteet tarvittavassa laajuudessa.

Tämä velvoite seuraa yleisestä prosessinjohtovelvollisuudesta (ROL 6:5.2), jonka mukaan tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia siitä, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimella on muun muassa velvollisuus evätä näyttö tilanteissa, joissa näyttö on täysin asiaan kuulumatonta. Todistamiskiellot kuvastavat tavallaan tällaisia tilanteita, mutta niitä ei tule samaistaa rajoituksina prosessin selkeyteen ja prosessiekonomiaan perustuvaan rajoittavaan prosessinjohtoon.<sup>90</sup>

#### 4.2.2. Todistamiskiellojen jaottelu ja suhde hyödyntämiskieltoihin

Todistamiskielloja on jaoteltu oikeuskäytännössä eri tavoin. Ensinnäkin oikeuskirjallisuudessa todistamiskiellot ovat jaettu absoluuttisiin ja relatiivisiin todistamiskieltoihin. Absoluuttisissa todistamiskielloissa kyse on siitä, että säännöksen vastainen menettely tarkoittaa samalla todisteen hyödyntämiskieltoa. Relatiiviset todistamiskiellot jättävät puolestaan todisteen hyödyntämiskieltoratkaisun tuomioistuimelle. Toiseksi kiellot ovat jaettu tavallisimmin todistustemakieltoihin, todistuskeinokieltoihin sekä todistusmetodikieltoihin.<sup>91</sup> Tässä jaottelussa huomion kohteena on se, mitä todistuskiellossa on varsinaisesti kielletty. Luonnollisesti kieltotyypit voivat esiintyä rinnakkain ja useampi tyyppi voi olla samanaikaisesti kiellon kohteena.<sup>92</sup>

Todistustemakielton kohteena on sanamuodon mukaisesti jokin todistusteema. Kielto ei salli kohdistaa todistelua tiettyyn tosiseikkaan eli se vastaa kysymykseen: ”mitä ei saa

---

<sup>89</sup> HE 46/2014 vp, s. 26.

<sup>90</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 228. Rajoittavalla prosessinjohtolla tarkoitetaan puolestaan sitä OK 17 luvun 8 §:n mukaan, ettei tuomioistuimen tule sallia sellaisen todisteen esittämistä 1) joka, ei vaikuta asiaan; 2) joka, koskee jo selvitettyä seikkaa; 3) missä näyttö on olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa; 4) missä, evättävä näyttö voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella tai 5) jos se on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

<sup>91</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 227–229.

<sup>92</sup> Hormia 1978, s. 21 ja 103.

todistaa”.<sup>93</sup> Todistuskeinokiellon kohteena on puolestaan tietty todiste määrättyssä tilanteessa. Todistuskeinokielto ei estä todistelua muilla keinoilla samasta teemasta. Vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskevat todistamiskiellot toteuttavat niin todistusteemakieltoa kuin todistuskeinokieltoa. Todistusmetodikielto puolestaan määrittää lopulta sen millä tavoin todisteita ei saa hankkia tai esittää. Kieltoa ilmentävä säännös on OK 17:48.6:ssa<sup>94</sup>, jossa kielletään tietynlaisten kysymysten esittäminen. Kiellon alle kuuluvat säännöksen mukaisesti kysymykset, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Tuomioistuimen tehtävänä on lisäksi evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.<sup>95</sup>

Suomessa hyödyntämiskiellojen määritelmä on yleensä nähty suppeasti ymmärrettyjen todistamiskiellojen kautta. Kirjoittajasta riippuen hyödyntämiskielto on määritelty enemmän tai vähemmän todistamiskiellon pariksi<sup>96</sup>. Hyödyntämiskielto käsitteenä lähenee todistamiskiellon käsitettä, kun ajatellaan hyödyntämiskiellojen olevan todistamiskiellojen rikkomisen prosessuaalisia sanktioita. Tämän lisäksi hyödyntämiskiellojen voidaan katsoa samalla toteuttavan ensisijaisesti todistamiskielloja.<sup>97</sup> Yhteydestä voidaan käyttää nimitystä *epäitsenäinen hyödyntämiskielto*, jolloin hyödyntämiskielto riippuu nimenomaan todistamiskiellosta. Toisin sanoen hyödyntämiskielto perustuu todistamiskieltoon.<sup>98</sup>

Käytännön tasolla monet hyödyntämiskiellot ovat luonteeltaan epäitsenäisiä, sillä todisteelle asetettu kielto hyödyntämisestä edellyttää aina aiemmin tapahtunutta todistamiskiellon rikkomista. Epäitsenäisen hyödyntämiskiellon tarkoitus voidaan nähdä tämän rikkomisen korjaamisena, kun kiellonvastaisesti saadun todisteen esittäminen ja siten myös virheen eteneminen estyy oikeudenkäynnissä.<sup>99</sup> Epäitsenäisen hyödyntämiskiellon soveltaminen tulee kyseeseen siis silloin, kun todistamiskielloja rikotaan. Metsäranta on tässä yhteydessä väitöskirjassaan katsonut, että hyödyntämiskiellon soveltamisella suojataan

---

<sup>93</sup> Pölönen 2003a, s. 182.

<sup>94</sup> OK 17 luvun 48 §:n 6 momentin sanamuoto on seuraava: ”Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esitettäessä tällaiset kysymykset ovat sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistui-  
men tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset”.

<sup>95</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 228.

<sup>96</sup> Riekkinen 2014, s. 127. Lauri Hormia on korostanut hyödyntämiskiellojen luonnetta todistamiskiellojen prosessuaalisena sanktiona, kun puolestaan Pasi Pölönen on tarjonnut hyödyntämiskiellolle laivempaa määritelmää. Määritelmän mukaisesti hyödyntämiskiellossa voidaan katsoa olevan kyse siitä, voidaanko kiellonvastaisesti hankittu tai muuten perusoikeuksien rajoittamiseen johtava todiste hyväksyä oikeudenkäyntiaineistoon.

<sup>97</sup> Riekkinen 2014, s. 127. Ks. myös Hormia 1978, s. 32 ja Hormia 1979 s. 162.

<sup>98</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 229–230.

<sup>99</sup> Pölönen 2003a, s. 206.

yksityiselämän suojaa, kun kieltoja rikkomalla saatua todistetta ei voida hyödyntää enää oikeudenkäynnissä. Näin ollen rajoitetaan jo tapahtuneen yksityiselämän suojan rikkomisen loukkausta. Hyödyntämiskielto voidaankin nähdä tietynlaisena viimekätisenä keinona suojata yksityiselämää ja rajoittaa lainvastaisesti hankittujen todisteiden käyttämistä.<sup>100</sup>

Hyödyntämiskielto on myös mahdollista perustaa ilman yhteyttä todistamiskieltoisäännökseen. Tästä tilanteesta on käytetty nimitystä *itsenäinen hyödyntämiskielto*. Hyödyntämiskielto ratkaisun tekeminen edellyttää tällöin erityisesti perus- ja ihmisoikeuspohjaista punnintaa. Ratkaisutilanteessa voidaan joutua punnitsemaan eri intressien välillä. Esimerkiksi yksityiselämän suojan ja rikosasian selvittämistä intressin välillä saattaa olla olemassa ristiriita ja joudutaan tekemään päätös siitä, kumpi vaihtoehto on yksittäistapauksessa puollettavampi.<sup>101</sup> Oikeuskirjallisuudessa itsenäisen hyödyntämiskiellon on katsottu käytännössä olevan käsillä etenkin poliisin epäkonventionaalisissa tutkimusmenetelmissä, kuten todisteprovokaation yhteydessä, peitetoiminnassa tai pakkokeinotoimivaltuuksien ylittämistilanteissa taikka väärinkäyttämisen seurauksena. Yhteistä kaikille itsenäisille hyödyntämiskielloille on lisäksi se, että niitä perustellaan aina perus- tai ihmisoikeusloukkauksella (tai -rajoituksella), joka seuraa todisteen hyödyntämisestä.<sup>102</sup>

### 4.3. Hyödyntämiskiellot

#### 4.3.1. Todisteen hyödyntämiskielto

Tuomioistuimen päätyessä hyödyntämiskieltoiratkaisuun poiketaan todistamiskieltojen tapaan vapaan todistusharkinnan periaatteesta. Tuomioistuin toisin sanoen rajoittaa määräyksellään todisteiden esittämistä. Kyse on tilanteesta, jossa laki nimenomaisesti tietyssä tilanteessa estää todisteen esittämisen.<sup>103</sup> OK 17 luvun 25 § pitää sisällään yleisen säännöksen todisteiden hyödyntämiskiellosta yleisissä tuomioistuimissa. Kyseisen kaltaista yleissäännöstä ei aiemmassa oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevassa luvussa ollut.

Säännöksen ensimmäinen momentti pitää sisällään hyödyntämiskiellon, joka koskee ki-  
duttamalla saatua todistetta. Seuraava momentti koskee itsekriminointisuojaan liittyvää

---

<sup>100</sup> Metsäranta 2015, s. 272–273. Näin myös Vuorenpää luennolla 24.10.2018. Ks. vielä ennen OK 17 luvun uudistusta annettu KKO 2012:45 erityisesti perustelujen kohta 46, jossa KKO katsoi hyödyntämiskiellon olevan viimesijaisiin keino, jota ennen pohdittavaksi tulee, riittäisikö hyödyntämiskiellon sijaan toteuttava todisteen näyttöarvon pienentäminen.

<sup>101</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 229–230.

<sup>102</sup> Pölönen 2003a, s. 206–207.

<sup>103</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 35–36.

hyödyntämiskieltoa ja kolmas momentti puolestaan on yleissäännös lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämiskiellosta. Kyseessä on yleisprosessuaalinen säännös, pykälän toista momenttia lukuun ottamatta, mitä on rikosprosessin lisäksi mahdollista soveltaa myös siviiliprosessissa.

Hyödyntämiskielto­säännöksen ensimmäinen momentin (OK 17:25.1) mukaisesti ”tuomioistu­in ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla”. Sanamuodoltaan selkein hyödyntämiskielto­säännös kieltää todisteen hyödyntämisen tilanteessa, jossa todiste on saatu kiduttamalla. Kielto on ehdoton, eikä sanamuotonsa mukaan salli poikkeuksia Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artiklassa mainittua poikkeusta lukuun ottamatta.<sup>104</sup> Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistamista koskeneissa esitöissä lähdettiin myös siitä, että kidutuksesta syytettyä vastaan saadaan todisteena käyttää kiduttamalla saatua lausuntoa siitä, että kyseinen lausunto on annettu. Tällaisessa tapauksessa on kyse kiduttamisen todistamisesta. Hyödyntämiskiellon asettamisella ei ole tarkoitus suojella kiduttajaa.<sup>105</sup>

Pykälän seuraava momentti (OK 17:25.2) pitää sisällään vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvan kiellon siitä, että tuomioistu­in ei saa rikosasiassa hyödyntää OK 17 luvun 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Edelleen hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin edellä mainittua 18 §:ää.

Pykälässä mainittu 18 § koskee rikosoikeudenkäynnissä sovellettavaa itsekriminointisuoja­jaa eli oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja on voimassa rikosprosessin alusta alkaen<sup>106</sup>. Ihmisoikeustuomioistu­in on käytännössään tuonut lisäksi ilmi sen, että myös muussa menettelyssä annetun lausuman hyödyntäminen rikosoikeudenkäynnissä saattaa loukata itsekriminointisuojaa<sup>107</sup>. On

---

<sup>104</sup> Rautio – Frände 2015, s. 175. YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artikla kuuluu seuraavasti: ”Jokainen sopimusvaltio huolehtii siitä, ettei mitään lausuntoa, joka todetaan saadun kidutuksella, käytetä todisteena oikeudellisessa menettelyssä, paitsi kidutuksesta syytettyä vastaan todisteena siitä, että sellainen lausunto on annettu”. Ks. myös tältä osin HE 46/2014 vp, s. 88.

<sup>105</sup> HE 46/2014 vp, s. 88.

<sup>106</sup> Ks. itsekriminointisuo­jasta esitutkinnan osalta esim. EIT:n suuren jaoston tuomio *Salduz v. Turkki* 27.11.2008 ja KKO 2012:45.

<sup>107</sup> Ks. esim. EIT:n tapaus *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009), jossa ihmisoikeustuomioistu­in toi esille sen, että ulosottoselvityksen ja epäillyn konkurssirikoksen sisältäessä samoja seikkoja ei ulosottoselvitystä

huomattava, että vaikka pykälässä ei nimenomaisesti soveltamista mainita, on sääntelyn katsottu koskevan lähtökohtaisesti myös epäiltyyn tai vastaajaan 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan läheisen vaitiolo-oikeutta loukaten hankittua todistetta.

Luonnollisesti vaitiolo-oikeus väistyy, jos epäilty, vastaaja taikka läheinen vapaaehtoisesti suostuu todistamaan. Kysymykseen henkilön tietoisuudesta liittyy asiallisesti se, onko henkilö tiennyt vaitiolo-oikeudestaan.<sup>108</sup> Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman tai väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän taikka väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.<sup>109</sup>

Lopulta kolmannen momentin yleissäännöksessä (OK 17:25.3) todetaan, että ”muussa tapauksessa tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.” Momentin sanamuoto ”muussa tapauksessa” viittaa pykälän 1 ja 2 momentin erityissäännöksiin, jotka ovat erityissäännöksiä, kun taas kolmas momentti on yleissäännös lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisestä.<sup>110</sup>

Yleissäännös muuttui vielä eduskuntakäsittelyssä ja lakivaliokunta otti mietinnössään laajasti kantaa hallituksen esityksen perusteluihin. Tästä johtuen lakivaliokunnan mietintöä<sup>111</sup> tulisi lukea rinnakkain asiaa käsittelevän hallituksen esityksen kanssa<sup>112</sup>. Kuten

---

voitu käyttää todisteena rikosasiassa. Tuomion perustana oli sääntelyn sekä vakiintuneen oikeuskäytännön puuttumisen lisäksi EIS:n 6(1) artiklan rikkomus.

<sup>108</sup> HE 46/2014 vp, s. 88–89. Ks. myös itsekriminoinnin osalta ratkaisu KKO 2017:65, jossa syyttäjää oli nimennyt rikosasiassa vastaajan äidin todistajaksi. Äiti oli vedonnut läheissuhteeseensa ja kieltäytynyt todistamasta. Syyttäjän sallittiin kuitenkin esittää kirjallisina todisteina telekuuntelulla ja teknisellä kuuntelulla tallennetut äidin ja vastaajan sekä kahden muun henkilön väliset litteroidut keskustelut. KKO perusteli sallivaa kantaansa itsekriminoinnin tarkoituksella turvata todisteiden hankkimisen estäminen epäillyltä pakottamalla tai painostamalla tehdyllä tavalla (perustelukohta 12). KKO päätyi sallivaan kantaan EIT:n kantaa mukaillen ja totesi, että äiti oli käynyt keskustelut vapaaehtoisesti, eikä PKL:sta litterointien asettamiselle hyödyntämiskieltoon löytynyt perusteita (perustelukohta 28).

<sup>109</sup> HE 46/2014 vp, s. 89.

<sup>110</sup> Rautio – Frände 2016, s. 179.

<sup>111</sup> LaVM 19/2014, s. 5-8 ja 17–22.

<sup>112</sup> HE 46/2014 vp. Hallituksen esityksessä momentti oli vielä muodossa: ”Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.”

aiemmin todettua momentti soveltuu niin riita- kuin rikosasioiden käsittelyyn, eikä myöskään soveltamisalan kannalta ole merkitystä sillä, kuka asianosaisista on todisteen nimenyt. Hyödyntämättä jätetty todiste voi olla niin reaali- kuin henkilötodiste. Merkitystä ei anneta myöskään sille, kuka on syyllistynyt lainvastaisen todisteen hankkimiseen. Mahdollista on, että tuomioistuin jättää omasta aloitteestaan hankkimansa todisteen hyödyntämättä.<sup>113</sup>

Vastaavaa hyödyntämiskiellon alaista yleissäännöstä ei aikaisemmassa lainsäädännössä ollut. Joskin ennen OK 17 luvun uudistusta laki sisälsi ainoastaan yhden erityissäännöksen hyödyntämiskiellosta, jätelain 129 §:n 1. momentin (646/2011).<sup>114</sup> Momentissa todetaan, ettei valvontaviranomaisen tai ympäristöministeriön pykälässä selostetuissa toimenpiteissä saatua tietoa saa käyttää todistena rikosta tai laiminlyöntimaksua koskevassa asiassa. Pykälää koskevassa hallituksen esityksessä (HE 199/2010, s.136) ns. hyödyntämiskielloa perusteltiin itsekriminointisuojaan toteuttamisella. Myöhemmin hyödyntämiskielloa koskeva erityissäännös on otettu esimerkiksi syyteneuvottelua koskeviin säädöksiin.<sup>115</sup>

#### 4.3.2. Yleissäännöksen soveltaminen käytännössä

Kuten jo todettua hyödyntämiskielloa voidaan pitää poikkeuksena pääsäännöstä eli vapaasta todisteiden harkinnasta. Toisaalta jo aiemmin voimassa olleen käytännön mukaisesti pelkästään se seikka, että todiste tai sen sisältämä tieto on hankittu lainvastaisella tavalla, tai muulla virheellisellä menettelyllä ei tarkoita sitä, että kyseistä todistetta ei saisi käyttää oikeudenkäynnissä. Lähtökohtana lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisessä onkin se, että hyödyntäminen on sallittua, mikäli painavat syyt eivät estä hyödyntämistä. Oikeudenkäymiskaaren hyödyntämiskielloa koskevan 25:§:n kolmannessa momentissa (ns. hyödyntämiskielloa koskeva yleissäännös) edellytyksenä kiellolle on asetettu se, että todisteen hyödyntäminen vaarantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.

Myös lakivaliokunta on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen eduskuntakäsittelyssä katsonut, että soveltamista yksittäistapauksessa tulee arvioida ennen kaikkea sen valossa, loukkaako lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntäminen perustuslain 21 §:n

---

<sup>113</sup> Rautio – Frände 2016, s.180.

<sup>114</sup> HE 46/2014 vp, s. 85.

<sup>115</sup> Hyödyntämiskiellon piiriin syyteneuvottelussa kuuluvat epäillyn tai vastaajan antamat lausumat syyteneuvottelussa, joita ei voida rikosasiassa hyödyntää todistena, jos tuomioesitystä ei tehdäkään (ROL 1:10a.6).

tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.<sup>116</sup> Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on nimenomaisesti edellyttänyt hyödyntämiskieltoa yleissäännöksen 1 ja 2 momenteissa. Puolestaan todisteen hankkimistavan lainvastaisuuden arviointi keskittyy puolestaan arvioimaan sitä, että loukkasiko todisteen käyttäminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. On huomattava, että myös muu ihmisoikeussopimuksen vastainen menettely voi täyttää vaaditun merkityksellisen kriteerin.

Soveltaminen edellyttää sanamuotonsa mukaisesti, että todiste on siis hankittu lainvastaisesti. Kysymykseen voi tulla esimerkiksi näyttö, joka on hankittu rikkomalla muuta materiaalista normia. Käytännössä esiin on tullut esitutkintaan ja pakkokeinojen käyttöön liittyviä tapauksia.<sup>117</sup> Jos todiste katsotaan hankituksi lainvastaisella tavalla voi todisteen näyttöarvo samalla heikentyä. Tuomioistuinten onkin näissä tilanteissa otettava kyseinen seikka huomioon näyttöä arvioidessaan, vaikka harkinta todisteen uskottavuudesta ja luotettavuudesta on samalla osa harkintaa, sallitaanko todisteen hyödyntäminen ylipäänsä.<sup>118</sup> Lainvastaisuus käsitteenä on laaja ja sen käyttöalaa on pyritty hallituksen esityksessä avaamaan.

Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä, että lainvaisuuden käsitteelle on hyödyntämiskielltoa koskevaa yleissäännöstä tulkittaessa annettava laaja merkitys samoin kuin on annettu oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa säädetyn tuomion purkamisen perusteelle ”väärän lain soveltaminen”. Lainvastaisuuteen on katsottava sisältyvän eduskuntalakien lisäksi myös alemman asteiset kansalliset säädökset, EU:n lainsäädäntö sekä Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. On mahdollista, että myös vahva ja vakiintunut yhdenmukainen oikeuskäytäntö katsotaan sisältyvän lainvastaisuuden käsitteen alle, jos sitä voidaan pitää vahvuudeltaan tavanomaisena oikeutena.<sup>119</sup>

EIT on oikeuskäytännössään todennut, että sen tehtävänä ei ole ottaa kantaa kysymykseen saadaanko lainvastaisesti hankittua todistetta hyödyntää, vaan harkinta jää viime kädessä kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi.<sup>120</sup> Todisteen sallimisen puoltavassa harkinnassa

---

<sup>116</sup> Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä tapauksista, joissa se on katsonut, että lainvastaisesti hankitun todistusaineiston hyödyntäminen ei ole EIS:n 6 artiklan vastaista, menettelyn täyttämässä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset: ks. esimerkiksi Schenk v. Sveitsi (12.7.1988), Mantovanelli v. Ranska (18.3.1997), Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.5.2000), Gäfgen v. Saksa suuri jaosto (1.6.2010).

<sup>117</sup> Rautio – Frände 2016, s. 179–180.

<sup>118</sup> LaVM 19/2014, s. 6–7.

<sup>119</sup> HE 46/2014 vp, s. 93.

<sup>120</sup> Rautio – Frände 2016, s. 181. Ks. esim. Gäfren v. Saksa suuri jaosto, 1.6.2010, kohdat 164–168.

tulee tällöin kansallisesti ottaa huomioon yhtäältä oikeudenloukkauksen vakavuus ja toisaalta rikoksen selvittämisen intressi.<sup>121</sup> Ihmisoikeustuomioistuimen tehtäväksi jää viime kädessä tutkia, onko oikeudenkäynti täyttänyt oikeudenmukaisuuden kriteerin, ottaen huomioon niin syytetyn oikeudet, kuin asianomistajan edut, tarvittaessa todistajien (laajassa mielessä) oikeudet sekä julkisten intressien näkökannat.<sup>122</sup>

#### 4.3.3. Harkintakriteerien huomiointi hyödyntämiskiellon ratkaisussa

Olennessa kriteeri arvioitaessa hyödyntämiskiellon tarpeellisuutta on edellä kerrotun mukaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantuminen, hallituksen esityksestä huolimatta, jossa lähdettiin liikkeelle painavien syiden korostamisesta. Omaksuttu sääntelyratkaisu on ollut kritiikille altis. Kansallisen säädöksen kriteerien olemassaolon lisäksi EIT on antanut ratkaisuisaan omia kriteereitään tulkita oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Kahden harkintakriteeristön olemassaolosta seuraa myös omat haasteensa.

Kokonaiskuvan hahmottamiseksi on siis perusteltua käydä läpi molempia harkintakriteereitä yhdessä sekä verrata niitä keskenään.<sup>123</sup> Todisteen hankkimistavan lainvastaisuutta suhteessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin EIT on arvioinut ratkaisuisaan<sup>124</sup> seuraavin Rautio – Fränden teoksessa tiivistämin perustein:

- 1) lainvastaisuuden laatu ja mikäli ihmisoikeussopimusta on rikottu, loukkauksen laatu;
- 2) todisteen laatu ja sen hankkimisolosuhteiden merkitys todisteen luotettavuudelle;
- 3) asiassa esitetyt muut laillisesti hankitut todisteet tai onko todiste ainoa tai ratkaiseva;
- 4) rikosasiassa puolustuksen oikeuksien toteutuminen ja onko syytetyllä ollut avustaja sekä
- 5) onko todisteen autenttisuus ja hyödyntäminen voitu riitauttaa kontradiktorisessa menettelyssä ja onko riitautuksen hylkääminen perusteltu asianmukaisesti tuomiossa.<sup>125</sup>

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on saatettu päätyä helpommin todisteen hyödyntämisen sallimiseen, jos asiassa on ollut myös muuta näyttöä, eikä lainvastaisesti

---

<sup>121</sup> Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:91 perusteltiin ratkaisua samansuuntaisesti. Tapaus koski henkilö A:ta, joka oli psykiatrisessa hoidossa kertonut häntä hoitaneille lääkäreille ja sairaanhoitajille sytyttäneensä tulipalon turkisliikkeessä. Kyse oli siitä, kuinka kertomusta kohdeltiin todisteena, kun sairaanhoitajat olivat kertomuksen pohjalta ilmoittaneet asian poliisille, vaikka heillä ei ollut voimassa olevien säännösten nojalla oikeutta kertoa rikosepäilystään oma-aloitteisesti. KKO perusteli todistamisen sallimista tuhopoltton vakavuudella sen suhteessa oikeudenloukkaukseen, mutta päätyi hovioikeudesta poiketen vapauttamaan A:n syytteestä.

<sup>122</sup> Rautio – Frände 2016, s. 180–181. Ks. esim. Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta suuri jaosto 5.12.2011.

<sup>123</sup> Rautio – Frände 2016, s. 181.

<sup>124</sup> Ks. esim. Shenk v. Sveitsi 12.7.1988, Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta 12.5.2000 ja Gäfren v. Saksa suuri jaosto, 1.6.2010.

<sup>125</sup> Rautio – Frände 2016, s. 181.

hankitun todisteen näyttöarvo ole ollut korkea, tai se on ollut luonteeltaan muuta todistetta täydentävä. EIT:n tulkinnassa todisteen hyödyntämiskieltoa on puoltanut se seikka, että lainvastaisesti hankittu todiste on ollut ainoassa tai ratkaisevassa asemassa. Tästä tulkinnasta ei kuitenkaan ole tehtävissä suoraa johtopäätöstä siitä, että hyödyntämiskielto seuraisi aina tällaisessa tilanteessa. Erittäin merkittävässä asemassa oleva ja luotettava todiste voi olosuhteista riippuen olla lainvastaisestikin hankittuna ainoa todiste, ilman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantumista.<sup>126</sup>

Käytännön tasolla asiaa on syytä aluksi arvioida kansallisen lainsäädännön sisältämin harkintakriteerein. Lakivaliokunta on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistusta koskeudessa mietinnössään katsonut, että ennustettavuuden ja johdonmukaisen oikeuskäytännön syntyminen edellyttäisi, että hyödyntämiskiellosta otettaisiin myös lakitasoinen kannanotto. Valiokunta ehdotti samassa, että lainvastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntämiskielto voisi tulla kyseeseen vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa, eikä sitä tulisi asettaa enemmän kuin ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä seuraisi.<sup>127</sup> Hallituksen esityksessä olleet harkintakriteerit jäivät oikeudenkäymiskaareen, lakivaliokunnan huomioista riippumatta, mutta se esitti niistä eräitä allakin käsiteltäviä kommentteja. Hyödyntämiskieltoa koskevassa pykälässään mainitut (OK 17:25.3) harkintakriteerit ovat seuraavat:

- 1) asian laatu,
- 2) todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus,
- 3) hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle,
- 4) todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja
- 5) muut olosuhteet.

Ensimmäisenä lain harkintakriteerinä on asian laatu. Hallituksen esitys lähti perusteluissaan siitä, että asian selvittämisen intressi kasvaa sen mukaan, mitä vakavampi rikos on kyseessä. Merkityksellistä voi myös olla se, mikä rikos on kyseessä. Arvioinnissa on huomioitava myös asianomistajan oikeudet ja ulkopuolisten henkilöiden, kuten lasten etu sekä asian merkitys niin yksityisen kuin yleisen edun kannalta.<sup>128</sup> Toisaalta on huomattava, ettei EIT ole käytännössään yleisesti omaksunut kyseisenkaltaista

---

<sup>126</sup> Rautio – Frände 2016, s. 184. Ks. myös Pölönen 2003a, s. 210.

<sup>127</sup> LaVM 19/2014 vp, s. 7.

<sup>128</sup> HE 46/2014 vp, s. 93.

harkintaperustetta. On puolestaan katsottu, ettei asian laadun perusteella voitaisi jaotella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.<sup>129</sup>

Toisena harkinnassa huomioon otettava kriteerinä on todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus. Kriteeriä voidaan pitää yhdenmukaisena ihmisoikeustuomioistuimen lainvastaisuuden kriteerin ja mahdollisen sopimusrikkomuksen laadun kanssa. On luonnollista, että loukkauksen vakavuus on suoraan suhteessa hyödyntämiskielloratkaisun perusteluiden pituuteen. Ihmisoikeustuomioistuin on monesti joutunut ratkaisemaan laittomasti hankittujen äänitallenteiden hyödyntämisen oikeutusta suhteessa yksityisyyden suojan loukkaukseen. EIT on tähän liittyvissä ratkaisuisaan<sup>130</sup> päätenyt katsomaan, ettei yksityisyyttä loukaten hankitun todisteen käyttäminen tee oikeudenkäynnistä sinällään epäoikeudenmukaista.<sup>131</sup> Lisäksi lakivaliokunta on mietinnössään päätenyt pitämään hyödyntämiskielloratkaisua hyvin poikkeuksellisena tilanteissa, joissa todiste on joutunut viranomaisen käsiin ulkopuolisen henkilön, kuten esimerkiksi pankkivirkailijan, tekemän rikoksen johdosta.<sup>132</sup>

Kolmantena lainvastaisuuden arvioinnissa huomioitavana harkintakriteerinä on todisteen hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle. EIT:n käytännöstä seuraava harkintakriteerin, todisteen laadun ja sen hankkimisolosuhteiden merkityksen todisteen luotettavuudelle, voidaan ajatella olevan yhdenmukainen kyseisen kotimaisen harkintakriteerin kanssa. Yleisesti voidaan ajatella, että hankkimistapa voi vaikuttaa henkilötodistelun luotettavuuden arviointiin helpommin kuin reaalitodisteen. Esinetodiste ei ole samalla tavalla muuttuvainen, kuin esimerkiksi henkilön kuulustelukertomuksen muuttuminen prosessin eri vaiheissa, vaikka esinetodisteen aitous ja muuttumattomuus voidaan myös kyseenalaistaa.

Neljäntenä harkintakriteerinä laissa mainitaan todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta. Hallituksen esityksessä on pidetty lähtökohtana todisteen tärkeyttä: mitä tärkeämpi todiste, sitä korkeampi kynnys on asetettava hyödyntämiskiellose. Verrattaessa kotimaisen oikeuden kriteeriä EIT:n tulkintoihin laittomasti hankitun todisteen

---

<sup>129</sup> Ks. kuitenkin EIT:n tapaus *Jalloh v. Saksa* suuri jaosto 11.7.2006, jossa epäinhimillisellä ja halventavalla tavalla hankittu todiste tuli käytettäväksi suhteellisen lievästi rangaistussa teossa. Tässä todisteen hyödyntäminen teki oikeudenkäynnin epäoikeudenmukaiseksi.

<sup>130</sup> Ks. esim. ratkaisut *Schenk v. Sveitsi* 12.7.1988, *Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta* 12.5.2000, *P.G. ja J.H. v. Yhdistynyt kuningaskunta* 25.9.2001, *Heglas v. Tsekki* 1.3.2007, *Alony Kate v. Espanja* 17.1.2012 ja *Dragojevic v. Kroatia* 15.1.2015.

<sup>131</sup> Rautio – Frände 2016, s. 182.

<sup>132</sup> LaVM 19/2014, s. 21.

merkitysarviosta, kriteerit ovat olleet erisuuntaisia. EIT:n käytännössä on saatettu päätyä sallimaan lainvastaisesti hankittu todiste, mikäli asiassa on ollut myös muita todisteita ja näyttöarvo lainvastaisen todisteen osalta on ollut vähäinen tai luonteeltaan täydentävä.

Viimeiseksi harkintakriteeriksi on asetettu muut olosuhteet. Hallituksen esityksessä esimerkkeinä muista olosuhteista on annettu muun muassa tilanne, jossa todiste olisi saatu laillisin keinoin taikka vaikutus siitä, kuinka asianosainen suhtautuu todisteen hyödynnettävyyteen. Jälkimmäiseen esimerkkiin on syytä suhtautua varauksella, sillä jälkikäteen lainvastaisen menettelyn hyväksyminen ei tee oikeudenloukkausta tyhjäksi. Lisäksi useampiin oikeudenloukkauksiin ei loukkauksen kohde voi pätevästi suostua etukäteen.<sup>133</sup> Ihmisoikeustuomioistuin on ottanut asiassa sallivamman kannan ja katsonut varsin laajasti, että henkilö voi pätevästi luopua jostakin oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvasta oikeusturvatakeesta, jos tärkeästä julkisesta intressistä ei muuta johdu.<sup>134</sup>

## 5. Pakkokeinolain mukainen ylimääräinen tieto

### 5.1. Ylimääräisen tiedon käsite

Ylimääräisen tiedon käsite voidaan ymmärtää monella tapaa. Laajasti ymmärrettynä niin kutsuttua ylimääräistä tietoa syntyy kaikenlaisten viranomaisille kuuluvien toimenpiteiden sivutuotteena. Tietoa voi muodostua niin valvonnassa, tarkkailussa kuin kuulustelujen yhteydessä. Kyse on siis toisin sanoen tiedosta, joka ei ole ollut viranomaisen toimenpiteen tavoitteena.<sup>135</sup> Suppeasti määriteltynä, eritoten tässä yhteydessä ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan pakkokeinolaissa säädeltyä ylimääräistä tietoa, jota voi syntyä vain tiettyjen salaisten pakkokeinojen sivutuotteena.

Ensimmäisen lainsäädännöllisen määritelmänsä ylimääräinen tieto sai pakkokeinolain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä, jossa mahdollistettiin telekuuntelu ja -valvonta sekä tekninen tarkkailu (HE 22/1994 vp). Ylimääräisellä tiedolla tarkoitettiin esimerkiksi rikokseen liittymätöntä tietoa, joka tulivat ilmi epäillyn ja tämän perheenjäsenen tai epäillyn ja tämän työnantajan välisissä keskusteluissa käytettäessä uusia salaisia pakkokeinoimivaltuuksia.<sup>136</sup> Käytännön tutkintatyössä yleisimmin juuri telekuuntelun

---

<sup>133</sup> HE 46/2014 vp, s. 94.

<sup>134</sup> Rautio – Frände 2016, s. 184.

<sup>135</sup> Helminen ym. 2014, s. 1231.

<sup>136</sup> HE 22/1994 vp, s. 33.

yhteydessä syntyy ylimääräistä tietoa silloin, kun esitutkintaviranomainen saa haltuunsa kuuntelun kohteena olevan ja tämän keskustelukumppanin välisiä yksityis- yms. niihin rinnastettavia asioita, joilla ei katsota olevan merkitystä tutkittavana olevan rikoksen kannalta.<sup>137</sup>

Nykyään ylimääräinen tieto on määritelty pakkokeinolain 10 luvun 55 §:ssä, jonka mukaan ylimääräisestä tiedosta on kyse, kun telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella tai teknisellä tarkkailulla saadaan tietoa, mikä ei liity rikokseen tai mikä koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten salaisen pakkokeinon oikeuttava lupa tai päätös on annettu. Määritelmä vastaa aiempaa pakkokeinolain määritelmää.

Selvyys ylimääräisen tiedon määritelmästä lainsäädännössä hämärtyy silloin, jos tieto sisältää merkityksellistä tietoa muusta rikoksesta kuin tutkittavana olevasta taikka luvan ulkopuolelle jäävän henkilön tekemästä rikoksesta. Pakkokeinolain määritelmä on siinä mielessä avoin, ettei siitä, eikä sen esitöistä, käy ilmi onko kysymys ylimääräisestä tiedosta sen hankkimistavasta riippumatta. Avoimeksi jää voidaanko esimerkiksi ilman telekuuntelulupaa toteutetulla keinolla saatua tietoa pitää lain mukaisena ylimääräisenä tietona. Tällaisessa tapauksessa tieto on joka tapauksessa katsottava hankituksi lainvastaisella tavalla.

Ylimääräinen tieto määritellään huolimatta todetusta epäselvyydestä tässä yhteydessä informaatioksi, joka on saatu lainmukaisen salaisen pakkokeinon sivutuotteena ilman, että se on ollut toimenpiteiden varsinaisena tai suunniteltuna tarkoituksena. Täten on erotettu lainmukaisen toimenpiteen yhteydessä saatu tieto lainvastaisesti saadusta tiedosta. Lainmukaisuudella tässä tarkoitetaan pakkokeinon käytöstä tehtävän päätöksen asianmukaisuutta, päätöksessä asetettujen ehtojen ja rajoitusten sekä ohjaavien lainsäädännöksiä noudattamista.<sup>138</sup> Kysymys siitä, onko lainvastaisen toimenpiteen yhteydessä saatu tieto katsottava ylimääräiseksi tiedoksi, on hieman pulmallisempi, vaikka sitä ei tässä yhteydessä olekaan katsottu ylimääräiseksi tiedoksi<sup>139</sup>.

---

<sup>137</sup> Helminen ym. 2005, s. 719.

<sup>138</sup> OM 42/2012 Selvityksiä ja ohjeita, s. 27.

<sup>139</sup> Vrt. esim. Helminen ym. 2014 s. 1323. On huomattava, että kyseinen teos on kirjoitettu ennen OK 17 luvun uudistusta. Nykyisin, vaikka lainvastaisesti hankitun todisteen seurauksena syntynyttä informaatiota ei luettaisi ylimääräiseksi tiedoksi, voi se mahdollisesti tulla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 § 3 momentin mukaisesti arvioitavaksi näyttönä oikeudenkäynnissä.

Ylimääräistä tietoa koskeva sääntely on nähty eräänlaisena välitilana vapaan todistusteorian mukaisen todisteiden vapaan hyödynnettävyyden ja todistamiskieltoja koskevien rajoitusten välillä.<sup>140</sup> Vielä 2000-luvun alussa ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys oli vapaampaa, eikä pakkokeinolaissa ollut sääntelyä ylimääräisestä tiedosta, lukuun ottamatta säännöstä, joka velvoitti hävittämään ylimääräistä tietoa koskevat tallenteet välittömästi tallenteiden tarkastamisen jälkeen.<sup>141</sup> Luonnollisesti tietojen hävittäminen esti ylimääräisen tiedon käyttämistä myöhemmin oikeudenkäynnissä, eikä hyödynnettävyyden problematiikka tullut esille oikeudenkäynneissä.

Kyseistä hävittämistä koskevaa säädöstä muutettiin myöhemmin 1.1.2004 voimaan tulleella lailla (Laki pakkokeinolain muuttamisesta, 646/2003) ylimääräisen tiedon hävittämisajankohdan osalta. Nyt tieto oli pääsäännön mukaisesti hävitettävä vasta asian tultua lainvoimaisesti ratkaistua tai jätettyä sillensä. Säännös ylimääräisen tiedon hävittämisestä (PKL 10:57) asian tultua lainvoimaisesti ratkaistua tai jätettyä sillensä varmistaa, ettei merkityksetön tieto jää kuitenkaan viranomaisen haltuun. Nykyinen pakkokeinolain säännös ylimääräisten tietojen hävittämisestä sai nykyisen kaltaisen asunsa lakimuutoksella (Laki pakkokeinolain muuttamisesta, 112/2018) samalla, kun Rajavartiolaitoksen salaisien tiedonhankintakeinojen käyttöedellytyksiä selkiytettiin. Tietoja ei edelleenkään tarvitse hävittää tallenteiden tarkastamisen jälkeen, vaan vasta asian lainvoimaisen ratkaisemisen tai sillensä jättämisen jälkeen.

Kyseinen säännös tietojen hävittämisestä (57 §) jatkuu seuraavasti: ”Ylimääräinen tieto voidaan kuitenkin säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettussa laissa tarkoitettuun rekisteriin, henkilötietojen käsittelystä Tullissa annettussa laissa (639/2015) tarkoitettuun rekisteriin tai henkilötietojen käsittelystä rajavartiolaitoksessa annettussa laissa (579/2005) tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettua rikosta taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen (törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen) estämiseksi. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä viiden vuoden ajan siitä, kun asia

---

<sup>140</sup> Helminen ym. 2014, s. 1232–1233.

<sup>141</sup> Vanhemman pakkokeinolain 5 a luvun 13 § (402/1995) mukaan, jos telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatu tieto ei liittynyt rikokseen tai jos se koski muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelulupa tai teknistä kuuntelua koskeva päätös koskee, tallenne oli tarkastuksen jälkeen hävitettävä tai, jollei tämä ollut mahdollista, tieto oli poistettava tallenteelta. Tallenne saatiin kuitenkin säilyttää ja tieto tallettaa esitutkintaviranomaisen rekistereihin, jos tieto koski rikosta, jonka tutkinnassa saatiin käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvittiin rikoslain 16 luvun 19 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tallenteet, joita ei hävitetty säilytettiin vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia oli lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Pakkokeinolain 10 luvun 10 §:ssä tarkoitettut tukiasematiedot on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.”

## 5.2. Ylimääräisen tiedon käytöstä päättäminen

Pakkokeinolaissa lähtökohtana on, että tuomioistuimien päättää pääasian käsittelyn yhteydessä ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä. Ylimääräisen tiedon käyttämisen kirjaamisesta esitutkintapöytäkirjaan säädetään puolestaan ETL:n 9 luvun 6 §:n 2 momentissa<sup>142</sup> ja ilmoittamisesta haastehakemuksessa ROL:n 5 luvun 3 §:n 1 momentin 8 kohdassa<sup>143</sup> (PKL 10:56.3). Kirjaamisvelvollisuus tiedon käyttämisestä koskee vain rikoksen selvittämiseen tarkoitettua tietoa. Ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskevat kysymykset jäävätkin siten pitkälti oikeuskäytännössä selvitettäväksi.<sup>144</sup>

Käytännössä ylimääräisen tiedon synty liittyy kiinteästi esitutkintaan sekä poliisin toimintaan rikosten estämisessä ja vaarojen torjunnassa. Esitutkinnan tehokkuusvaatimukset huomioon ottaen voisi ajatella, että päätös ylimääräisen tiedon käytöstä olisi hyvä olla selvillä jo esitutkinnan aikana. Ratkaisulla hyödynnettävyydestä ennen oikeudenkäyntiä saattaisi olla merkittäviä vaikutuksia tutkintatoimenpiteiden määrään ja laatuun sekä näiden suunnittelemiseen.

Ylimääräisellä tiedolla saatu näyttö voi hyvin olla ainoa syyllisyyttä tukeva näyttö, jolloin päätöksen jättäminen oikeudenkäyntiin voi puolestaan pitkittää vain koko prosessia. Koko oikeudenkäynti saattaa näin ollen osoittautua perusteettomaksi. Toisaalta esitutkinnan sujuvoittamiseksi esitetyt näkökannat tukevat päätöksenteon pysyttämistä vasta myöhemmässä rikosprosessin vaiheessa. Esimerkiksi pitkittyneet esitutkinnan käsittelyajat sekä tutkinnanjohtajan kasautuva työmäärä puolesta puhuvat oikeudenkäynnissä tehtävän päätöksenteon puolesta.<sup>145</sup>

Toisaalta ylimääräisen tiedon merkitysarvioinnin jättäminen oikeudenkäyntiin voi monessa suhteessa olla perustelluin vaihtoehto. Ensinnäkin yleensä vasta oikeudenkäynnissä on saatavilla kaikki asiaan vaikuttava selvitys ja näyttö, jolloin myös ylimääräisen tiedon

---

<sup>142</sup> ETL 9:6.2:n mukaan ”Esitutkintapöytäkirjaan on kirjattava ylimääräisen tiedon käyttäminen rikoksen selvittämisessä”.

<sup>143</sup> ROL 5:3.1 8) kohdan mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava muun ohessa ”ylimääräinen tieto, jota syyttäjän on tarkoitus käyttää näyttönä, sekä perustelut ylimääräisen tiedon käyttämiselle”.

<sup>144</sup> Helminen ym. 2014, s. 1236.

<sup>145</sup> Helminen ym. 2014, s. 1235.

käyttöedellytysten harkinta on perusteltua vasta esitutinnan jälkeen. Toiseksi rikosasian vastaajalla on oltava oikeus riitauttaa ylimääräisen tiedon käyttö syyllisyyttä tukevana näyttönä. Pakkokeinojen salaisesta luonteesta johtuen riitautus on luonnollisesti helpoin tehdä vasta oikeudenkäynnissä, kun kaikki tieto on vastaajan saatavilla yhtäaikaaisesti.<sup>146</sup> Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän rooli korostuu näin ollen edellytysharkinnassa.

Esitutkintaviranomaisen, käytännössä tutkinnanjohtajan, ja syyttäjän välistä yhteistyötä ylimääräisen tiedon käyttöratkaisussa ei ole turhaa ylikorostaa (ETL 5 luku). Yhteistyössä arvioidaan ja punnitaan ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksiä. Myönteiseen ratkaisuun tultaessa ylimääräisen tiedon käyttö rikoksen selvittämisessä kirjataan ylös esitutkintapöytäkirjaan (ETL 9:6.2). Ennen oikeudenkäyntiä syyttäjä joutuu vielä omalta osaltaan tekemään ratkaisunsa syyteharkinnan suhteen, käytetäänkö saatua tietoa näyttönä vaiko ei. On huomattava, ettei syyttäjänkään arvioinnista voida tehdä vielä varmoja ennusteita tai arvioita näytön riittävydestä ja siitä, saadaanko lopulta tietoa hyödyntää. On huomattava, että joka tapauksessa tietoa voidaan kuitenkin käyttää aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä (PKL 10:56.3).<sup>147</sup>

Ylimääräisen tiedon käyttöä koskeva ratkaisu on siis jätetty viime sijassa tuomioistuimen tehtäväksi, vaikka harkintaa tiedon hyödynnettävyydestä tehdään myös jo prosessin aikaisemmissa vaiheissa. Ylimääräisen tiedon käyttämisestä on hyvä olla asianmukaiset merkinnät sillä on tärkeää, että tieto on myös jälkikäteen havaittavissa. Tästä johtuen käyttö rikoksen selvittämisessä merkitään ensinnäkin esitutkintapöytäkirjaan ja toiseksi tiedon käyttäminen näyttönä on merkittävä haastehakemukseen (ROL 5:3.8).<sup>148</sup>

Tuomioistuimella on valta jättää kokonaisharkinta näytön hyödynnettävyydestä vasta varsinaiseen tuomioon. Aiemmin tuomioistuimen erillinen päätös hyödynnettävyydestä saattaa tulla kysymykseen esitöiden mukaan esimerkiksi silloin, kun ratkaisulla on asian käsittelyn edellytyksiä koskeva merkitys. Ratkaisu voidaan tehdä myös suullisessa valmistelussa, jos sellainen ennen pääkäsittelyä ylipäänsä järjestetään.<sup>149</sup>

---

<sup>146</sup> HE 14/2013 vp, s. 25–26.

<sup>147</sup> Helminen ym. 2014, s. 1235.

<sup>148</sup> Helminen ym. 2014, s. 1236.

<sup>149</sup> HE 14/2013 vp, s. 45–46.

### 5.3. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen

#### 5.3.1. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen ennen

Alkuperäisessä telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskeneessa hallituksen esityksessä 22/1994 vp suhtauduttiin ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen laiveammin kuin nykypäivänä. Esitys samaisti puhelinkuuntelun ja teknisen kuuntelun yhteydessä saadun ylimääräisen tiedon silloisten voimassa olevien ”tavallisten” pakkokeinojen käytön yhteydessä saatuun tietoon, mikä koski muuta rikosta kuin sitä, mihin pakkokeinoa päätettiin käyttää. Lainsäädäntö ei rajoittanut poliisin oikeutta käyttää tällaista sattumalta saatua tietoa hyväksi, miksi siis asia piti olla toisin salaisten pakkokeinojen osalta? Esityksessä lähdettiin siitä, että olisi tuntunut absurdilta kieltää poliisia käyttämästä sellaisia tietoja, joita heillä oli jo hallussaan.

Käytännössä kiellon noudattamisen valvonta nähtiin mahdottomana. Epäkäytännöllisyyden puolesta puhuvat seikat eivät kuitenkaan hallituksen esityksen mukaan olleet esteenä sille, että ylimääräisen tiedon käyttäminen kiellettäisiin pelkästään oikeudenkäynnissä. Esityksessä suhtauduttiin kriittisesti rikokseen syylistyneen henkilön suojeluun yksinomaan perusteella, että näyttö saadaan tietyn laillisesti käytetyn pakkokeinon sivutuotteena.

Todistusoikeutemme peruslähtökohtana on ja on ollut vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaate. Ylimääräisen tiedon käyttöä koskeva kieltäminen olisi merkinnyt perusteetonta poikkeamista tästä. Esityksessä ei nähty hyödyntämiskiellolla olevan suurta merkitystä, koska käytännön tasolla arveltiin ylimääräistä tietoa käytettävän pääasiassa esitutkinnassa tutkinnan suuntaamisessa ja lisänäytön hankkimisessa.<sup>150</sup> Myöhemmin kyseinen oletus osoittautui vääräksi, kun ylimääräisen tiedon hävittämisen osalta sen säännöstä muutettiin.

Pakkokeinolain muuttamista koskeneessa hallituksen esityksessä 52/2002 vp suhtauduttiin edelleen ylimääräisen tiedon käyttämiseen vapaan todistusteorian pohjalta varsin myönteisesti. Vuosituhannen alussa pakkokeinolaissa oli ainoastaan säännökset ylimääräisen tiedon tallentamisesta poliisin rekistereihin henkilökisterilainsäädännön tietosuojaperiaatteiden mukaisesti. Säännöksiä ei vielä ollut ylimääräisen tiedon käyttämisestä esimerkiksi esitutkinnan suuntaamisessa tai lisänäytön hankkimistarkoituksessa taikka

---

<sup>150</sup> HE 22/1994 vp, s. 19.

tiedon käyttämisestä todisteena oikeudenkäynnin aikana. Tästä seurasi se, ettei ylimääräisen tiedon käyttämistä ollut nimenomaisella säännöksellä kielletty, joten lähtökohtana oli oltava sen käytön salliminen. Kiellon puuttuminen laista nähtiin lainsäätäjän tietoisena ratkaisuna, eikä sääntelyyn nähty vielä vuonna 2002 muutostarpeita.

Lisäksi esityksessä katsottiin, ettei ylimääräisen tiedon käyttämistä esitutkinnassa pysyisi estämään, eikä sen katsottu olevan edelleenkään käytännössä edes mahdollista. Kuuntelumahdollisuus koski jo tuolloin tosin vain tiettyjä törkeitä rikoksia. Tämän tarkoituksena oli ollut säännellä liian laajaa kuuntelua suojelemalla rikoksesta epäiltyjä sekä muita kuuntelun kohteeksi joutuneita henkilöitä. Vielä vuonna 2002 pyrittiin ylimääräiseen tietoon suhtautumaan samalla tavalla kuin muuhunkin sattumalta poliisin tietoon tulleeseen tietoon huolimatta siitä, koskiko ylimääräinen tieto rikosta, jonka tutkintaan kuuntelupa oli mahdollista saada tai ei. Samalla katsottiin, että saatu ylimääräinen tieto oli jo poliisin tietoisuudessa, eikä tätä asiantilaa voitaisi jälkikäteisesti muuttaa.<sup>151</sup>

Edellä esitettyjä syitä ei kuitenkaan nähty esteinä sille, että ylimääräisen tiedon käyttö todisteena oikeudenkäynnissä olisi kielletty yleisesti sovellettavalla hyödyntämiskielolla. Esityksessä lähdettiin siitä, että pelkkä ylimääräisen tiedon ”luonne” sivutuotteena ei riittänyt hyödyntämiskieltoratkaisuun. Todistusoikeuden peruslähtökohta, vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaate sekä sen vahva asema, katsottiin luovan parhaat edellytykset arvioida totuuden selvittämistä oikeudenkäynnissä.

Absoluuttinen kielto yksinkertaisesti nähtiin liian isona poikkeuksena vakiintuneesta periaatteesta sekä vieraana suomalaiselle oikeusjärjestelmälle. Arviointi hyödyntämiskieltoratkaisusta oikeudenkäynnissä jätettiin viime kädessä tuomioistuimelle. Käytännössä punnittavaksi tuli etuudet ja arvot, joita käyttökiellolla suojattiin, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset sekä toisaalta todisteen merkitys ja yleinen pyrkimys aineelliseen totuuteen. Oikeuskirjallisuudessa katsottiin lisäksi hyödyntämiskiellon edellyttävän painavia syitä.<sup>152</sup>

Käytännössä hyödyntämiskiellon asettaminen oli kuitenkin mahdollista lievien rikosten osalta, jos katsottiin ylimääräisen tiedon sisältävän erityisen vahvoja yksityiselämän ”ydinsuojaan” liittyviä seikkoja. Ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyden puolesta puhui puolestaan se, että kyse oli sinänsä laillisesti käytetyn pakkokeinon sivutuotteesta.

---

<sup>151</sup> HE 52/2002 vp, s. 27.

<sup>152</sup> HE 222/2010 vp, s. 141.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantuminen PL 21 §:n tai EIT 6 artiklan mukaisesti nähtiin jo tuolloin ongelmallisena varsinkin tilanteessa, jossa tietoa käytettiin ”siivullisia” vastaan.<sup>153</sup>

### 5.3.2. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen nyt

Viimein esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi annetussa hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp) omaksuttiin lähinnä EIT:n ratkaisukäytännöstä johdettu johtopäätös siitä, että ylimääräisen tiedon käyttämisedellytykset tarvitsivat riittävän kattavan ja täsmällisen laintasoisen sääntelyn<sup>154</sup>. Kysymys oli kuitenkin perustuslaissa suojatun luottamuksellisen viestin salaisuuden turvaamisesta, joten sen rajoittamisen tulisi käydä selkeästi lainsäädännöstä ilmi.<sup>155</sup> Hallituksen esityksen pohjalta lakivaliokunnan tehdessä siihen tarkistuksensa syntyi ylimääräisen tiedon käyttämistä sääntelevä pakkokeinolain 10 luvun 56 §. Pykälä kuuluu seuraavasti:

”Ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu.

Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi ja rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta tai kyse on jostakin seuraavasta rikoksesta:

- 1) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;
- 2) pahoinpitely, kuolemantuottamus, törkeä vammantuottamus, tappeluun osallistuminen, vaaran aiheuttaminen tai heitteillepano;
- 3) törkeä kotirauhan rikkominen;
- 4) vapaudenriisto, lapsikaappaus, laiton uhkaus tai pakottaminen;
- 5) kiristys taikka
- 6) yleisvaarallisen rikoksen valmistelu.

Ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä päättää tuomioistuin pääasian käsittelyn yhteydessä. Ylimääräisen tiedon käyttämisen kirjaamisesta esitutkintapöytäkirjaan säädetään esitutkintalain 9 luvun 6 §:n 2 momentissa ja ilmoittamisesta haastehakemuksessa oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 3 §:n 1 momentin 8 kohdassa.

Ylimääräistä tietoa saa lisäksi käyttää aina rikoksen estämiseksi, poliisiin, Tullin tai Rajavartiolaitoksen toiminnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi.

Poliisilain, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain ja rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen säädetään

<sup>153</sup> Pölönen 2003b, s. 376.

<sup>154</sup> Johtopäätökseen hallituksen esityksen mukaan johti ensi sijassa EIT:n ratkaisu Amann v. Sveitsi 16.2.2000. Ks. myös ratkaisu Matheron v. Ranska (29.3.2005), jossa 6 artikla mahdollisti salaisella tiedonhankintakeinolla ilman lain tukea saadun tai lainvastaisesti saadun tiedon hyödyntämisen.

<sup>155</sup> HE 222/2010 vp, s. 141–142.

poliisilain 5 luvun 54 §:ssä, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain 3 luvun 53 §:ssä sekä rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain 48 §:ssä.”

Pakkokeinolain pykälän sanamuoto on selvä, sen mukaan ylimääräistä tietoa ”saa käyttää rikoksen selvittämisessä” mainituilla ehdoilla. Jos säännöstä tulkitsee sanamuodonmukaisesti vastakohtapäätelmä olisi, ettei käyttö olisi sallittua muissa kuin mainituissa tilanteissa. Ylimääräisen tiedon käyttäminen voidaan ymmärtää yhtä lailla esitutkinnassa kuin syyteharkinnassa käytettäväksi, eli osana esitutkimateriaalia sekä osana oikeudenkäyntiaineistoa. Selkeys käyttötarkoituksessa katoaa tutkittaessa pakkokeinolain esitöitä.

Hallituksen esitys tuo esille ylimääräisen tiedon hyödyntämisen harkinnassa sovellettavan suhteellisuusperiaatteen<sup>156</sup>. Esitys jättää avoimeksi kysymyksen, voidaanko harkintaa tehdä vain käyttöä rajoittavasti eli lisäehtona PKL 10:56:n 1 ja 2 momenttien lisäksi vai käyttöä laajentavasti siten, että tietoa voisi käyttää hyödyksi, vaikkei pykälän muut kriteerit täytyisikään. Esitöissä keskustelua käytiin nimenomaan lain säätämisyjärjestyskysymyksenä. Edellä lausuttu ja pykälän sanamuodonmukainen tulkinta puhuvat sen puolesta, että 1 ja 2 momentit tarkoittavat todistamis- ja hyödyntämiskieltoa eli samalla myös sallittavan esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston rajoja.<sup>157</sup>

Metsäranta on poliisin salaisia tiedonhankintakeinoja ja yksityiselämää koskevassa väitöskirjassaan katsonut, että ylimääräisen tiedon sääntelyllä on huomattava merkitys yksilön oikeusturvan kannalta. Sääntelyllä voidaan katsoa olevan suora yhteys siihen, miten tiedonhankintakeinojen käytöstä johtuva yksityiselämän suojan rajoitus on pidettävä oikeasuhtaisena. Sääntelyn ennakoitavuus estää poliisia toimimasta oman päänsä mukaisesti. Mikäli ylimääräinen tieto olisi vapaasti hyödynnettävissä seuraisi tästä se, että yksilöt eivät voisi enää samalla tavalla ennakoida, missä tilanteissa poliisilla on oikeus puuttua heidän oikeuksiinsa. Ylimääräisen tiedon sallimisen on katsottava aina laajentavan yksityiselämän suojaan kajoamista. Sääntelyn oikeasuhtaisuus edellyttää lisäksi ylimääräisen tiedon käytön sääntelyä.<sup>158</sup>

Rikosprosessin yhtenä tärkeimmistä tavoitteista voidaan pitää sitä, ettei syyttömät joudu pakkokeinosten kohteiksi, eivätkä missään tilanteessa tule tuomituksi (ns. syyttömän suojaamisen periaate)<sup>159</sup>. Näin ollen sallittua ylimääräisen tiedon käyttö on aina rikoksen

---

<sup>156</sup> HE 14/2013 vp, s. 45.

<sup>157</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 275–276.

<sup>158</sup> Metsäranta 2015, s. 251.

<sup>159</sup> Jokela 2018, s. 9.

estämiseksi, poliisin, Tullin tai Rajavartiolaitoksen toiminnan suuntaamiseksi ja silloin kun, tieto on syyttömyyttä tukevaa selvitystä. Oman erityisryhmänsä muodostavat tilanteet, joissa ylimääräisen tiedon käyttö kohdennetaan esitutkinnan suuntaamiseen. Tällöin ylimääräinen tieto ei ole näyttönä asiasta, vaan sitä käytetään esimerkiksi tutkintalinjan valitsemiseen. Tällaisille tilanteille ei haluttu edelleenkään asettaa esteitä, joten siitä katsottiin selvyuden vuoksi tarpeelliseksi säätää nimenomaisesti pykälässä. Sanottu koskee myös syyttömyyttä tukevaa selvitystä huolimatta siitä, että selvitys saattaisi vahvistaa jonkin toisen henkilön syyllisyyttä.<sup>160</sup>

#### 5.4. Ylimääräisen tiedon suhde hyödyntämiskiellon yleissäännökseen

Ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyden osalta oikeustila oli pitkään epäselvä. Pakkokeinonlain mukaiseen ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen todisteena suhtauduttiin aiemmin kuin mihin tahansa poliisin tietoon tulleeseen, vapaasti hyödynnettävissä olevaan vihjetietoon. 1.1.2014 voimaan tulleet uudet poliisi- ja esitutkintalait (PKL 10:56 ja PolL 5:54)<sup>161</sup> muuttivat ylimääräisen tiedon käytön sääntelyä. Muutoksen taustalla vaikutti muun muassa ratkaisu KKO 2007:58, jossa teknisen kuuntelun avulla saatua äänitallennetta katsottiin voivan käyttää todisteena rikosoikeudenkäynnissä, vaikka käräjäoikeuden myöntämä lupa tekniseen kuunteluun oli myöhemmin kantelun johdosta kumottu ja tämä tallenne sisälsi ylimääräistä tietoa.<sup>162</sup>

Rikosasioissa syyttäjän esittäminä todisteisiin, jotka on hankittu kielletyllä tai epäasianmukaisella perusteella on syytä suhtautua torjuvasti. Toisaalta syyttömän suojaamisen periaatteen kannalta lainvastaisesti hankittuja todisteita tulisi tarvittaessa voida hyödyntää syytetyn hyväksi. Puolestaan hyödyntämällä tällaista todistetta vastakkain joutuvat uhrin oikeudet, jotka on myös otettava asianmukaisesti huomioon. Kuten todettua myös lainvastaisesti hankittu todiste voi tulla hyödynnettäväksi nykyisin OK 17:25.3:n yleissäännöksen tarkoittamissa tilanteissa. Sallittaessa lainvastaisen todisteen esittäminen on sen näyttöarvolle asetettava korkeat vaatimukset.<sup>163</sup>

Oikeuskirjallisuudessa Pölönen ja Tapanila ovat puoltaneet näkemystä, jonka mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisen rajat tarkoittavat samalla todistamis- ja

---

<sup>160</sup> HE 222/2010 vp, s. 142–143.

<sup>161</sup> 1.6.2015 alkaen samoin Laki rikostorjunnasta Tullissa (623/2015) 3 luvun 53 §.

<sup>162</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 272.

<sup>163</sup> Jokela 2018, s. 679.

hyödyntämiskieltoa eli sallitun esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston rajoja.<sup>164</sup> Asiasta on kuitenkin esitetty myös erisuuntaisia näkemyksiä. Muun muassa Jokela on katsonut, että myös pakkokeinoilla saatua ylimääräistä tietoa voitaisiin hyödyntää näyttönä tuomioistuimessa OK 17:25.3:n mukaisesti, jos hyödyntäminen ei vaarantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Mikäli PKL 10:56:n säännöksellä olisi ollut tarkoitus poiketa OK 17:23.3:sta, olisi siitä tullut mainita laissa tai ainakin sen perusteluissa. Hyödyntämiskieltoharkinnassa on kuitenkin otettava huomioon myös PKL 10:56:n säännös ja siinä mainitut edellytykset. Myöhemmin tutkielmassa käsiteltävissä hovioikeuksien ratkaisuisia asiaa on puolestaan arvioitu lainvastaisuuden kriteeristä käsin, minkä Jokela on toisaalta sivuuttanut arvioinnissaan.

### 5.5. Ylimääräisen tiedon käyttö ja hyödyntämiskiellot muissa Pohjoismaissa

Pohjoismaissa sääntelyn sisältö ylimääräisen tiedon hyödyntämisessä vaihtelee valtiokohtaisesti. Sääntelystä ei ole tehtävissä pitkälle meneviä yleistyksiä ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevista lainsäädäntöratkaisuksista. Ruotsissa lakitasoinen säännös löytyy oikeudenkäymiskaaren (rättegångsbalk) 27 luvun 23 a §:stä. Sen mukaan, jos salaisessa sähköisen viestinnän kuuntelussa, salaisessa sähköisen viestinnän valvonnassa tai salaisessa kameravalvonnassa tulee tietoja muusta rikoksesta kuin siitä, joka on ollut perusteena kuuntelulle tai valvonnalle, voi tietoja käyttää rikoksen selvittämiseen. Esitutkinta tai vastaava rikoksen selvittäminen on mahdollista aloittaa näiden tietojen pohjalta vain, jos 1) rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta ja voidaan olettaa, että rikos ei johda ainoastaan sakkorangaistukseen, tai 2) siihen on erityisiä syitä. Erityinen syy voi olla esimerkiksi tässä yhteydessä se, että merkittävä yleinen etu edellyttää rikoksen selvittämistä ja syytteen nostamista.<sup>165</sup>

Salaisen tilakuuntelun (hemlig rumsavlyssning) osalta ylimääräistä tietoa voidaan käyttää rikoksen selvittämisessä ainoastaan, jos uusi rikos on sellainen, jonka esitutkinnassa salaista tilakuuntelua voidaan käyttää taikka rikoksen, josta säädetty vähimmäisrangaistus on kolme vuotta vankeutta selvittämiseen. Ylimääräistä tietoa on mahdollista käyttää myös uhkaavan rikoksen estämiseen. Tämä lakimuutos (Lag 2014:1419) liittyi erityisen vakavan rikollisuuden estämistä koskevan lainsäädännön yhdenmukaistamiseen oikeudenkäymiskaaren kanssa. Lain säännös ei kuitenkaan koske ylimääräisen tiedon

---

<sup>164</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 275–276.

<sup>165</sup> HE 14/2013 vp, s. 24.

käyttämistä muihin tarkoituksiin kuin rikostutkintaan tai rikollisuuden ehkäisemiseen. Tästä on tehtävissä vastakohtaispäätelmä siitä, että käyttö on sallittua yksittäistapauksissa, jos syyttäjää katsoo käyttämisen olevan tarkoituksenmukaista.<sup>166</sup>

Norjassa poliisilla on mahdollisuus käyttää rikostutkinnassa ilmi tullutta ylimääräistä tietoa. Norjan rikosprosessilaissa (straffprocessloven) on joitain säännöksiä, jotka koskevat nauhoitusten ja muistiinpanojen hävittämistä salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä kertyneistä tiedoista.<sup>167</sup> Norjassa siviiliprosessilain säännöstä epäasianmukaisella tavalla hankitun todisteen hyödyntämisestä sovelletaan myös rikosprosessiin. Tuomioistuin voi siviiliprosessilain 22:7:n mukaan erityisestä syystä kieltää esittämästä todistetta, joka on hankittu epäasianmukaisella tavalla. Hyödyntämiskieltoa ei ole haluttu rajata vain laittomasti hankittuihin todisteisiin, vaan myös moitittavat tavat saattavat aiheuttaa hyödyntämiskiellon.<sup>168</sup>

Tanskassa oikeudenkäyntiä koskevassa laissa on (lov om rettens pleje) ylimääräisen tiedon käyttämistä koskeva säännös (789 §). Puolestaan nimenomaisesta hyödyntämiskiellostä ei ole säännöksiä. Lähtökohtana lainvastaisesti hankittujen todisteiden osalta on pidetty niiden hyödyntämiskelpoisuutta.<sup>169</sup> Ylimääräisen tiedon osalta on säädetty, että pakkokeinon käytöllä saatua ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä suuntaa antavana seikkana, kuten mitä tahansa poliisin tietoon tullutta seikkaa. Seuraavassa momentissa kuitenkin todetaan, ettei ylimääräistä tietoa saa yleensä käyttää tuomioistuimessa todisteena, jollei kyseessä ole rikos, joka olisi voinut johtaa kyseisen pakkokeinon käyttöön. Pääsääntöön annetaan poikkeus seuraavassa momentissa, jossa todetaan, että tuomioistuin voi päättää ylimääräisen tiedon käytöstä, jos 1) toinen tutkintahaara ei ole omiaan turvaamaan näyttöä asiassa, 2) asia koskee rikosta, josta lain mukaan voidaan tuomita vankeutta yksi vuosi kuusi kuukautta tai enemmän tai 3) tuomioistuin muuten pitää sitä perusteltavissa olevana.<sup>170</sup>

---

<sup>166</sup> Lindberg 2012, s. 819–820.

<sup>167</sup> HE 14/2013 vp, s. 24.

<sup>168</sup> Ks. lisää Norjan osalta Skoghøy 2010, s. 752.

<sup>169</sup> OMSO 65/2012, s.65–66.

<sup>170</sup> HE 14/2013 vp, s. 24.

## 5.6. Käytännön ongelmia

### 5.6.1. Ongelman taustoittamiseksi

Käytännön ongelmia saattaa syntyä muun muassa tilanteissa, joissa yhden epäillyn osalta on olemassa sinänsä laillinen tuomioistuimen myöntämä salaisen pakkokeinon käyttöön oikeuttava lupa. Tällöin epäiltyä rikosta koskevat tiedot ovat sellaisenaan liitettävissä esitutkintapöytäkirjaan ja hyväksyttävissä todisteiksi epäillyn osalta. Samainen tieto voinee olla luvan ulkopuolisen henkilön kohdalla kuitenkin ylimääräistä tietoa, jos salaisen pakkokeinon suorittamisen yhteydessä on paljastunut ulkopuolisen henkilön rikokseen johtavaa tietoa. Tällöin luvan ulkopuolista henkilöä (esimerkiksi telekuuntelun kohteena olevan keskustelukumppania) saatetaan epäillä jostain rikoksesta. Ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyden osalta pakkokeinolain säännökset ovat selkeät, kun kyseessä on pykälän sanamuotoon soveltuva rikos. Hyödyntämisestä aiheutuu tulkintaa vasta, kun pakkokeinon käyttämiseen oikeuttavaa lupaa ei ole mahdollista saada epäiltyyn perusterikokseen.

Tuomioistuimet ovat saattaneet päätyä hyödyntämiskielloratkaisun tekemiseen tällaisen ulkopuolisen henkilön osalta, vaikka kyseessä olisi ollut samasta rikoskokonaisuudesta. Tulkinnanvarainen on esimerkiksi tilanne, jossa törkeästä huumausainerikoksesta syytettyä ja perusmuotoisesta huumausainerikoksesta syytettyä epäiltyä kohdellaan eri tavoin muun muassa esitutkinnassa, syyteharkinnassa tai viime kädessä oikeudenkäynnissä. Toisaalta tilanteessa, jossa ylimääräinen tieto tulee selville täysin irrallisena, voi hyödyntämiskielloratkaisu olla tuomioistuimen helpommin tehtävissä.<sup>171</sup>

Seuraavaksi käsitellään tulkinnanvaraisia, pääasiassa hovioikeuden tapauksia, joissa huomio kiinnittyy tämän työn kannalta relevanttiin eli ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyteen näyttönä rikosasiassa. Tapausten taustoittamiseksi tapausfaktoja on pyritty avaamaan tarpeellisilta osin. Yleisenä huomiona kaikista seuraavista käsitellyistä hovioikeusratkaisusta voidaan todeta yhdistävän tekijän olleen se, että ylimääräistä tietoa ei katsottu hankituksi lainvastaisesti, kun se oli saatu laillisesti myönnetyin salaisen pakkokeinon sivutuotteena. Tapaukset koskivat henkilöitä, joihin ei ollut alun perin kohdistettu salaista pakkokeinoja, minkä seurauksena ns. ylimääräinen tieto oli tullut ilmi.

---

<sup>171</sup> Pölönen – Tapanila 2015, s. 276.

## 5.6.2. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2016:17

Seuraavassa jaksossa käsitellään korkeimman oikeuden ratkaisua ja sen pohjalta syntyneitä Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisua, vaikka asian korkeimman oikeuden ratkaisu ei edelleenkaan ole selvillä. Lyhyesti tapauksessa oli kyse siitä, että A:n puhelinliittymää oli kuunneltu telekuunteluluvan perusteella, koska häntä epäiltiin törkeästä huumausainerikoksesta. Syyttävä vaati rangaistusta A:lle yllytyksestä salassapitorikokseen ja B:lle salassapitorikoksesta. Tieto epäillyistä rikoksista oli saatu A:n telekuuntelun seurauksena ns. ylimääräisenä tietona. Käräjäoikeus hylkäsi syytteet perusoikeusmyönteisen tulkintansa perusteella sekä katsoi, että PKL 10 luvun 56 §:n edellytykset jäivät täyttymättä. Syyttäjän toistettua syytteet hovioikeudessa ei asialle myönnetty jatkokäsittelylupaa.

Korkein oikeus päätyi lopulta arvioimaan Itä-Suomen hovioikeuden jatkokäsittelyluvan tarpeellisuutta. Tässä tapauksessa katsottiin, että asiaa oli perusteltua arvioida ennen kaikkea ennakkoratkaisuperusteen osalta. Hovioikeuden ratkaisulla olisi ollut tässä tapauksessa merkitystä oikeusohjeena vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle. Vakiintuneesti hovioikeuden tehtävänä on nähty lainkäytön yhtenäisyyden valvominen sekä laintulkinnan ohjaaminen.<sup>172</sup>

Syyttävä katsoi korkeimmalle oikeudelle toistetussa valituksessaan, että käräjäoikeuden käsittelyratkaisu oli virheellinen tai vähintään tulkinnanvarainen seuraavien kysymysten osalta:

- 1) todisteiden hyödyntämiskieltoon sovellettava lainvalinta;
- 2) oliko kyseessä ylimääräinen tieto sekä se
- 3) miten käräjäoikeus arvioi ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyttä.

Lainvalinnan osalta kysymys johtui siitä, että teot oli tehty ja telekuuntelu suoritettu ennen nykyisen pakkokeinolain voimaantuloa 1.1.2014. Nykyisen pakkokeinolain 11 luvun 6 §:n 1 momentin siirtymäsäännöksen mukaan lain voimaan tullessa voimassa oleviin pakkokeinoihin sovelletaan uuden lain säännöksiä. Korkein oikeus toisti käräjäoikeuden tuomiossa sanotun epäselvyyden lain sanamuodossa, mutta päätyi pitämään käräjäoikeuden omaksuman kannan, vedoten säännöksen luonteeseen oikeudellisena prosessuaalisena säännöksenä. Oikeudenkäyntimenettelyyn liittyvää kysymystä oli arvioitava voimassa olevan lain pohjalta.

---

<sup>172</sup> HE 105/2009 vp, s. 33 ja 61.

Toisen kysymyksen osalta korkein oikeus totesi ylimääräisen tiedon syntyneen telekuunteluluvan pohjalta, joka oli annettu muun kuin tapauksissa esillä olevien rikoksien tutkintaa varten. Kyseessä katsottiin olevan aikaisemman pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä (646/2003) ja voimassa olevan pakkokeinolain 10 luvun 55 §:ssä mukainen niin sanotusta ylimääräinen tieto. Näin ollen, eikä tältä osin ollut perusteita jatkokäsittelyluvan myöntämiselle. Kahden ensimmäisen kysymyksen osalta käräjäoikeuden tuomion oli katsottava olleen selvästi oikea, eikä jatkokäsittelyluvan myöntämiseen näiltä osin ollut perusteita.

Kolmannen kysymyksen osalta korkein oikeus päätyi puolestaan katsomaan, että jatkokäsittelylupa olisi tullut myöntää ennakkoratkaisuperusteella. Pakkokeinolain 56 §:n 3 momentissa ei ole erikseen todettu, minkä perusteiden nojalla tuomioistuimen tulisi arvioida voidaanko ylimääräistä tietoa käyttää näyttönä oikeudenkäynnissä. Aikaisemmasta vapaan todistelun periaatteeseen nojaavasta sallivasta suhtautumisesta on pakkokeinolain säännöksen myötä siirrytty tilanteeseen, jossa ylimääräisen tiedon käyttämiseen näyttönä suhtaudutaan entistä rajoitetummin.

Säännöksen esityöt antavat ymmärtää, että säännöksen 1 ja 2 momentissa säädetyt esitutinnan edellytykset soveltuisivat myös, kun tuomioistuin päättää ylimääräisen tiedon käyttämisestä. Kyseinen säännös ja sen esityöt ovat korkeimman oikeuden mukaan kuitenkin tulkinnanvaraisia ja sallivat tapauskohtaisen harkinnan sekä erilaiset tulkinnat. Asiasta ei säännöksen voimassaoloaikana ole muodostunut korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus katsoi lopulta, etteivät laki ja sen esityöt anna selvää vastausta syyttäjän jatkokäsittelylupahakemuksen perusteena olleeseen kysymykseen ylimääräisen tiedon käyttämiseen näyttönä oikeudenkäynnissä. Syyttäjälle myönnettiin jatkokäsittelylupa käräjäoikeuden käsittelyratkaisun osalta.

### 5.6.3. Hovioikeusratkaisut

Korkeimman oikeuden ratkaisun (KKO 2016:17) johdosta yllä selostettu asia palautui Itä-Suomen hovioikeuteen ja hovioikeuden ratkaisu asiasta annettiin 31.1.2017 (I-SHO 2017:1, ei lainvoimainen). Korkein oikeus oli edellyttänyt palauttamispäätöksessään, että jatkokäsittelyluvan seurauksena ratkaistavaksi tulisi, onko telekuuntelussa saatu ylimääräinen tieto jätettävä kokonaan käyttämättä vai voidaanko sitä joltain osin käyttää todisteena oikeudenkäynnissä.

Telekuuntelutallenteiden hyödyntämisen osalta Itä-Suomen hovioikeus lausui johtopäätöksensä, että sanamuodonmukaisen tulkinnan perusteella tarkasteltaessa PKL 56 § 1 ja 2 momentteja, ei kysymyksessä olevia tallenteita saisi käyttää todisteena tässä asiassa. Hovioikeuden harkittavaksi tässä asiassa jäi, voisiko tuomioistuin sallia ylimääräisen tiedon käyttämisen todisteena muissakin kuin 1 ja 2 momenteissa tarkoitetuissa tilanteissa pykälän 3 momentin perusteella. Kolmannen momentin mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä päättää tuomioistuin pääasian yhteydessä. Edelleen hovioikeus on huomionnut sen seikan, ettei tuomioistuimen päätöksentekoa ylimääräisen tiedon käyttämisestä sisältynyt alkuperäiseen pakkokeinolain uudistamista tarkoittaneeseen hallituksen esitykseen (HE 222/2010 vp), vaan se lisättiin esitykseen vasta perustuslakivaliokunnan esitettyä asiasta muutosesityksensä.<sup>173</sup>

Hovioikeuden ratkaisu mukaili Pölösen sanamuodonmukaista tulkintaa siitä, että vastaakohtaisesti päätelmä on selvä: käyttö ei ole sallittua muissa kuin 1 ja 2 momenteissa mainituissa tilanteissa. Pykälän ensimmäiset momentit asettavat siten todistamis- ja hyödyntämiskiellon niiden soveltamisalan ulkopuolelle jäävissä tilanteissa. Hovioikeus punnitsi sanamuodon mukaisesta tulkinnastaan huolimatta myös vaihtoehtoa, että sillä olisi ollut harkintavalta ylimääräisen tiedon käyttämisestä todisteena muissakin kuin 1 ja 2 momenteissa tarkoitetuissa tapauksissa. Arvioinnissaan hovioikeus huomioi hallituksen esityksessä selostetut suhteellisuusperiaatteeseen liittyvät näkökohdat<sup>174</sup>. Näin ollen punninta telekuuntelun sisältämän perusoikeuksien loukkauksien vakavuuden ja kyseessä olevan salassapitorikoksen selvittämistä välillä johti perusoikeusmyönteiseen tulkintaan. Hovioikeus katsoi yksityiselämän ja luottamuksellisen viestinnän turvaamisen olevan tässä tapauksessa tärkeämpää.

Asian käsittely on tätä kirjoittaessa kesken korkeimmassa oikeudessa. On oletettavaa, että ennakkoratkaisunsa korkein oikeus antaa alkuvuonna 2019, sillä jatkokäsittelylupa asialle on myönnetty 16.8.2017. Mielenkiintoista on, päätyykö korkein oikeus pitämään hovioikeuksien omaksuman kannan, vai näkeekö se asiassa tulkinnanvaraa sanamuodon mukaisen tulkinnan sijasta. Korkeimman oikeuden tulevasta kannasta on mahdollisesti tehtävissä johtopäätelmiä aiemmin käsitellyn Vaasan hovioikeuden ratkaisusta (VaaHO t. 28.3.2017 no 112), sillä kyseiselle asialle ei myönnetty valituslupaa (KKO, Päätös 15.2.2018 Nro 358).

---

<sup>173</sup> Ks. PeVL 66/2010 vp, s. 10 ja LaVM 44/2010 vp, s. 31.

<sup>174</sup> HE 14/2013 vp, s. 45.

Samansuuntainen tapaus koski Vaasan hovioikeuden ratkaisua 2017:3 (t. 28.3.2017 no 112, lainvoimainen). Kysymys oli siitä, voitiinko todistetta hyödyntää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momentin nojalla, kun kyse oli telekuuntelussa saadusta ylimääräisestä tiedosta. Syytteen tultua hylätyksi käräjäoikeudessa, syyttäjä vaati hovioikeutta ratkaisemaan erikseen kysymyksen todistelun sallittavuudesta. Syytetty A oli ollut syytettynä perusmuotoisesta huumausainerikoksesta, johon ei telekuuntelulupaa voitu voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti voitu myöntää.

Syytteen kannalta relevantti näyttö oli juuri kanssasyytetyn kanssa käydyt telekuuntelukeskustelut (tallenteet) sekä esitutkimamateriaalit siltä osin kuin ne koskivat ylimääräistä tietoa. Syyttäjä katsoi valituksessaan, että telekuuntelutietoa olisi pitänyt voida hyödyntää todisteena, koska oikeudenkäymiskaari on nimenomaisesti tarkoitettu olemaan oikeudenkäyntiä koskeva yleislaki ja hyödyntämiskieltopykälä (25 §) oli uudempi verrattuna ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyttä koskevaan PKL:n säännökseen. Tämän syyttäjä näki myös heijastavan lainsäätäjän vallitsevaa tahtoa.

Hovioikeus päätyi pitämään käräjäoikeuden omaksuman kannan ja pysytti käräjäoikeuden tuomion voimassa. Hovioikeus toi perusteluissaan ilmi, ettei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä ole muutettu pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n säännöksiä siitä, millä edellytyksillä PKL:n mukaista ylimääräistä tietoa on sallittua käyttää todisteena rikoksen selvittämisen yhteydessä ja myöhemmin näyttönä syytteen tueksi. Näin ollen hovioikeus päätyi pitämään relevanttina kysymyksenä sitä, voidaanko hyödyntämiskielto säännöksen perusteella laajentaa niitä edellytyksiä, joiden perusteella on mahdollista käyttää ylimääräistä tietoa syytteen tueksi esitettävänä näyttönä.<sup>175</sup>

Lisäksi tuomion perusteluissa tuotiin ilmi perustuslain 10 §:n 2 momentin kirjeen, puhe- ja muun luottamuksellisen viestin salaisuuden loukkaamattomuus. Saman pykälän 3 momentissa todetaan, että ”lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen, yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana”. Tämän mukaisesti hovioikeus katsoi, että lainsäätäjällä on halunnut säätää ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytyksistä täsmällisesti, koska

---

<sup>175</sup> Ks. lisää VaaHO 2017:3 kohta 4.

ylimääräisen tiedon hankintatapa merkitsee sen kohteena olevan henkilön viestintäsalaisuuden murtamista<sup>176</sup>.

Tämän pohjalta hovioikeus katsoi, ettei todisteen hyödyntämiskieltoa koskevan yleissäännöksen perusteella voida laajentaa niitä edellytyksiä, jotka pakkokeinolaissa on säädetty ylimääräisen tiedon hyödyntämiseksi. Edellytysten perustuessa vielä lainsäätäjän tietoiseen rajaukseen ei vaihtoehtoja laajennukselle nähty mahdollisena. Toisenlaisen arvioinnin olisi katsottu johtavan lainsäätäjän tekemän punninnan vesittämiseen hyödyntämiskielto säännöksen perusteella.

Hovioikeus äänesti ratkaisusta ja eri mieltä olevan jäsenen (hovioikeudenneuvos Hagar Nordström) lausunnossa päädyttiin täysin vastakkaiseen päätelmään muiden jäsenien kanssa. Nordström olisi muuttanut käräjäoikeuden tuomiota ja sallinut syyttäjän vedota todisteena telekuunteluliitteeseen sekä A:n ja kanssasyytetyn esitutkintakertomuksiin. Perusteluinaan hän ensinnäkin hylkäsi A:n väitteen pakkokeinolain asemasta todistelun osalta erityislakina verrattuna oikeudenkäymiskaareen. Neuvos vetosi hallituksen esitykseen, jossa on todettu lainsäätäjän nimenomaisena tarkoituksena olleen saattaa kaikki todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset OK 17 lukuun selkeäksi, johdonmukaiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi<sup>177</sup>.

Toiseksi vastakkaista näkemystään Nordström perusteli yhteiskunnan intressillä ylipäättään selvittää huumausainerikoksia. A:ta koskeva tallenne oli käytännössä ainoa häntä vastaan olemassa oleva todiste. Erimielisen jäsenen mielestä näiden seikkojen olisi pitänyt puoltaa tallenteen käyttämisen sallimista. Sen sijaan hankkimistapaan liittynyt puhelinsalaisuuden murtaminen olisi edellyttänyt oikeudenloukkauksen vakavuuden punnintaa suhteessa rikoksen selvittämistä intressiin. Nordström toi esille sen, ettei perustuslakivaliokuntakaan edellyttänyt aikanaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun lakiehdotusten käsittelyä perustuslainsäätämistä järjestyksessä.

Tästä johtuen olisi ajateltava, että OK 17 luvun 25 § 3 momentin tiukat edellytykset vastaisivat perustuslain 10 §:n 3 momentissa säädettyjä tilanteita, jolloin puhelinsalaisuus olisi murrettavissa. Lopulta Nordström harkitsi kokonaisuudessaan, että telekuuntelutallenteen salliminen ei olisi vaarantanut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, eikä todisteiden sallimiselle olisi ollut esteitä. Ratkaisusta valitettiin edelleen korkeimpaan oikeuteen,

---

<sup>176</sup> Ks. esim. HE 14/2013 vp, s. 24–25.

<sup>177</sup> HE 46/2014 vp, s. 23

mutta sille ei myönnetty jatkokäsittelylupaa (15.2.2018). Jatkokäsittelyluvan epäämisestä on mahdollista tehdä tiettyjä johtopäätöksiä korkeimman oikeuden yleisestä kannasta asiaan.

Samansuuntaiseen ratkaisuun Itä-Suomen hovioikeuden kanssa päättyi Turun hovioikeus myöhemmin samana vuonna 2017. Törkeää huumausainerikosta ynnä muuta käsittelevässä tapauksessa erään kanssasyytetyn osalta muodostui PKL:n mukaista ylimääräistä tietoa, jota syyttäjä valituksessaan olisi halunnut käyttää samalla tavalla todisteena rikosasiassa. Hovioikeus antoi pääasian käsittelyn yhteydessä erillisen käsittelyratkaisun (Turun HO p. 29.8.2017, lainvoimainen) telekuuntelutallenteen hyödyntämisestä.

Hovioikeus käsitteli todistelua koskevaa lainvalintaa pakkokeinolain ja oikeudenkäymiskaaren näkökulmasta ja totesi, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä ei ole muutettu pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n säännöksiä siitä, millä edellytyksillä PKL:n mukaista ylimääräistä tietoa on sallittua käyttää todisteena. Kysymyksenä esiin nousi aiemmin käsitellyn tapauksen tavoin se, laajensiko hyödyntämiskieltoa koskeva yleissäännös (OK 17:25.3) edellytyksiä, joiden perusteella ylimääräistä tietoa on mahdollista käyttää syytteen tueksi esitettävänä näyttönä.

Turun hovioikeus perusteli pakkokeinolain puolelle päätymistään myöskin esityölausumalla, jonka mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytyksistä on haluttu säätää täsmällisesti, sillä ylimääräisen tiedon hankintatapa loukkaa sen kohteena olevan viestintäsalaisuutta<sup>178</sup>. Näin ollen hovioikeus piti kiinni hyödyntämiskielto säännöksen sanamuodosta ja totesi, ettei ylimääräinen tieto ole ensiksikään pykälän soveltamisalaa vastaavasti hankittu lainvastaisella tavalla. Tämän sanamuodonmukaisen tulkintansa pohjalta hovioikeus tyytyi lopussa luettelemaan PKL 10 luvun 56 §:n edellytykset ja totesi, ettei ratkaistavana olevassa asiassa ollut kyse PKL:n momenteissa mainituista tilanteista.

### 5.6.3. Tulkintaa ongelmakohdista

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momentin hyödyntämiskiellon yleissäännös koskee sanamuotonsa mukaisesti ”lainvastaisesti hankittua todistetta”. Vaasan ja Turun hovioikeudet ovat yllä selostetuissa ratkaisuisaan katsoneet, ettei ylimääräistä tietoa voida katsoa hankituksi lainvastaisella tavalla, kun se on saatu laillisesti myönnetyn salaisen pakkokeinoluvan seurauksena. Tästä johtuen oikeusasteiden mielestä yleissäännös

---

<sup>178</sup> HE 14/2013 vp, s. 24–25.

ei ole koskenut ollenkaan ylimääräistä tietoa, eikä rajanvetoa sen hyödyntämisestä ole tarvinnut käydä.

Lain esitöistä on saatavilla lainvastaisuuden käsitteelle tukea, sillä hallituksen esityksessä on todettu momentin koskevan lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita. Lainvastaisuuden on katsottu ilmenevän rangaistavaksi säädettyinä menettelyinä, tai sellaisena prosessuaalisena tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyinä menettelyinä, johon liittyy muu sanktio tai, jota ei ole sanktioitu lainkaan. Viranomaisen osalta kysymys voi olla toimivaltuuksien ylittämistä.<sup>179</sup> Arvioitavaksi jää siten, voidaanko ylimääräinen tieto katsoa hankituksi lainvastaisella tavalla?

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu kolmannen momentin tulleen johdetuksi pykälän ensimmäisestä ja toisesta momentista, jolloin ensimmäiset momentit rajoittavat säädöksen soveltamisalaa. Tämä tulkinta on mielestäni täysin mahdollinen. Toisaalta laajentamalla hyödyntämiskielto koskemaan myös muita lainvastaisesti hankittuja todisteita päästään ylimääräisen tiedon ydin problematiikkaan. Jos ylimääräinen tieto aina automaattisesti tulkitaan hankituksi lainmukaisella tavalla, jos se on saatu sinänsä laillisen pakkokeinon seurauksena, voidaan joutua kiperään tulkintaongelmaan.

Voidaan kysyä, katsotaanko tiedon hyödynnettävyys riidattomaksi tilanteessa, jossa tieto on todella saatu lainvastaisella tavalla, esimerkiksi poliisin telekuuntelun toimivaltuudet ylittämällä. Jos tällaisessa tilanteessa tiedon hyödynnettävyys tulee arvioitavaksi yleissäännöksen perusteella, olisi vähintäänkin arveluttavaa, miksi lainmukainen tilanne olisi epäsuhdassa lainvastaiseen tilanteeseen. Katson siten, että tulkintaa lainvastaisuuden käsitteen ulottamisesta sinänsä laillisen pakkokeinoperusteisen lupapäätöksen seurauksena syntyneeseen ylimääräiseen tietoon tulisi laajentaa. Pelkästään se seikka, että lupa on myönnetty laillisesti, ei pitäisi olla presumptio siitä, että myös ylimääräinen tieto on sinänsä laillista.

Ylimääräistä tietoa koskevan hyödyntämisen harkinnassa rikosoikeuden peruslähtökohta, rikoksen selvittämisintressi, joutuu vastakkain rikoksesta epäillyn perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Hyödyntämiskäytännön edesauttamaan niin EIT:n tulkintakäytännöstä kuin kotimaisesta lainsäädännöstä, on johdettavissa arviointikriteereitä, joita käyttäen varmistetaan kaikin puolin oikeuksien ja intressien toteutuminen. On suorastaan absurdia, että poliisi saa käyttää luonteeltaan ylimääräistä tietoa vapaasti hyväkseen, jonka kuulee

---

<sup>179</sup> HE 46/2014 vp, s. 92.

”normaalin” pakkokeinon yhteydessä, mutta salaisen pakkokeinon osalta tilanne on eri. Katson, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momentin edellytyksiä tulisi saada hyödyntää näyttönä rikosasiassa myös ylimääräisen tiedon osalta, kunhan varmistutaan epäillyn oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja muiden epäillylle kuuluvien oikeuksien toteutumisesta.

## 6. Yhteenveto

Tutkielman ydin on salaisten pakkokeinojen sivutuotteena syntyneen ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys näyttönä rikosasiassa. Ylimääräinen tieto on tässä tutkielmassa ymmärretty ainoastaan pakkokeinolaissa säädettyjen, tiettyjen salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä syntyneenä sivutuotteena. Telekuuntelun, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen ja teknisen tarkkailun (sisältää teknisen kuuntelun, -katselun, -surannan ja -laitetarkkailun) yhteydessä on siis mahdollista syntyä niin kutsuttua ylimääräistä tietoa. Tällaisen tiedon hyödyntämisestä on säännös pakkokeinolain 10 luvun 56 §:ssä.

Säännös on siinä mielessä selkeä, että se mahdollistaa ylimääräisen tiedon käyttämisen rikoksen selvittämisessä aina silloin kun, tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto saatiin. Toisaalta tiedon hyödyntäminen on mahdollista myös, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle ja rikoksesta säädetty rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta tai kyse on jostakin pykälässä erikseen mainituista rikoksista.

Säännös lisättiin pakkokeinolakiin vuoden 2014 esitutkintalakien uudistuksen yhteydessä. Aikaisemmin ylimääräisen tiedon käyttämisen katsottiin olevan lähtökohtaisesti vapaata, vapaan todistusteorian pohjalta, ellei tuomioistuimien viime kädessä määrännyt hyödyntämiskieltoa epäillyn perus- tai ihmisoikeuksiin vedoten. Oikeustila on tältä osin siis tiukentunut ja nyt hyödyntämiskieltoratkaisu tulisi oikeuskäytännönkin valossa tehdä lähes poikkeuksetta, jos tieto koskee rikosta, johon salaista pakkokeinolupaa ei ole mahdollista myöntää, eikä kyseessä ole säännöksessä mainitut rikokset. Oikeuskirjallisuudessa myös Pölönen on katsonut, että PKL 10:56:n 1 ja 2 momentit rajoittavat tiedon hyödyntämistä ja tarkoittavat samalla todistamis- ja hyödyntämiskieltoa eli sallittavan esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston rajoja<sup>180</sup>.

---

<sup>180</sup> Pölönen 2015, s. 276.

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeva 17 luvun uudistus tuli voimaan vuonna 2016. Uudistuksen yhteydessä lakiin lisättiin uusi, EIT:n ratkaisukäytännöstäkin johtuva, hyödyntämiskiellösäännös (OK 17:25). Sen kolmas momentti on yleissäännös todisteiden hyödyntämiskiellosta. Kysymyksenvaraiseksi jäi ainakin se, oliko säännöksellä tarkoitus laajentaa, jo aiemmin tulkinnanvaraiseksi osoittautunutta, ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyttä.

EIT:n korostuneen roolin myötä, on ymmärrettävää, että epäillyn perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on korostunut viime vuosituhanneille tultaessa. EIT on antanut useita ratkaisuja salaisten pakkokeinojen käytöstä ja samalla sivunnut ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyttä. Kansallisten lakien sisältöön ei EIT ole kuitenkaan puuttunut, vaan viime kädessä sen tehtävänä on ollut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (EIS 6 art.) varmistaminen sekä lisäksi taata oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (EIS 8 art.).

Alussa esitettyyn ensisijaiseen tutkimuskysymykseen näyttää siis löytynyt tämän hetkisen oikeuskäytännön perusteella vastaus. Nähtäväksi jää, pitääkö muissa oikeusasteissa omaksuttu kanta, viime kädessä tulevassa korkeimman oikeuden ratkaisussa (valitus Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisusta 2017:1, 31.1.2017, valituslupa myönnetty 16.8.2017). Tutkimuskysymykseen ”Laajensiko oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momentti edellytyksiä ylimääräisen tiedon hyödyntämiselle näyttönä rikosasiassa?” näyttää siis vahvasti oikeuskäytännön valossa vastatun ei. Toissijaisena tutkimuskysymyksenä esitetty ”Onko lainsäädännössä tulkinnanvaraa ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydelle vai pitäisikö asiasta säätää nykyistä oikeustilaa tarkemmin?” voidaan perustellummin sen sijaan vastata kyllä.

Ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys rajoittuu yllä mainituilla perusteilla vain pykälän sanamuodon mukaisiin tilanteisiin. Lakien voimassa ollessa on tästä huolimatta oikeudenkäynneissä jouduttu tulkintatilanteisiin, joissa syyttäjä on pyrkinyt vetoamaan näyttönä ylimääräiseen tietoon, vaikka sen hyödynnettävyys olisi lain sanamuodon mukaisen tulkinnan perustella evätty. Ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevan pykälän yksinkertaisesta sanamuodosta huolimatta sen selkeys katoaa esitöitä tutkimalla, joissa esille tuodaan harkinnassa huomioon otettava suhteellisuusperiaate<sup>181</sup>. Edelleenkin ei

---

<sup>181</sup> HE 14/2013 vp, s. 45.

oikeuskäytännöstä ole saatavilla vahvistusta siitä, mitä tällä lainsäätäjän esille tuomalla suhteellisuusperiaatteella on haluttu tarkoittaa.

Lisää tulkinnanvaraa ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyteen saadaan, kun mukaan lisätään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun hyödyntämiskieltoa koskeva yleissäännös. Tähän asti enemmistö oikeusasteiden jäsenistä on ollut sitä mieltä, että kyseinen säännös ei tulisi ylimääräisen tiedon osalta sovellettavaksi, jos kyseessä on ollut sinänsä laillisen salaisen pakkokeinoluvan oheistuotteena syntynyt ylimääräinen tieto. Voidaanko ylimääräinen tieto ulkopuolisen henkilön tiedon osalta kuitenkin tulkita lainvastaisesti hankituksi?

Tähän asti on ollut selvää, että hovioikeudet ovat pidättäytyneet laajentamasta ylimääräisen tiedon hyödynnettävyyden rajoja pakkokeinolain säännöksen sanamuotoa laajemmaksi. Nähtäväksi jää, toistaako korkein oikeus hovioikeuksissa omaksutun kannan, vai näkeekö se tarpeelliseksi antaa hyödyntämiselle laajemmat mahdollisuudet. Hyödyntämismahdollisuuksia laajentamalla oikeudenkäynneissä tulkintatilanteet lisääntyisivät ja samalla epäillyn perus- ja ihmisoikeudet kapenisivat. Toisaalta rikosoikeuden funktio rikoksien selvittämisen osalta toteutuisi nykyistä paremmin, eikä saman rikoskokonaisuuden rikoskumppaneita kohdeltaisi eri tavalla rikosnimikkeestä riippuen.

Tämän hetkisen tulkinnan mukaan saman rikoskokonaisuuden selvittämisessä esimerkiksi isossa huumausainerikosvyyhdissä ilmi tulleita rikoksia saatetaan kohdella eri tavoin. Esimerkissä telekuuntelun kohteena olleen törkeästä huumausainerikoksesta syytetyn ja tämän rikoskumppanin välisessä puhelinkeskustelussa ilmi tulleen perusmuotoisen huumausainerikoksen selvittämistä saatetaan oikeudenkäynnissä kohdella eri tavoin. On selvää, että salaisten pakkokeinojen sääntelyllä halutaan suojella viranomaisen rajoittamatonta valtaa yksilön perus- ja ihmisoikeuksiin senkin uhalla, että rikokset jäävät rangaistamatta. Tämän tutkielman pohjalta näen asiassa tulkinnanvaraisen epäkohdan ja katson, että ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydelle olisi perusteltua määrätä laintasoiset raamit, jotta välttyttäisiin niin epäillyn kuin yhteiskunnan kannalta kuluttavista tulkintatilanteista.